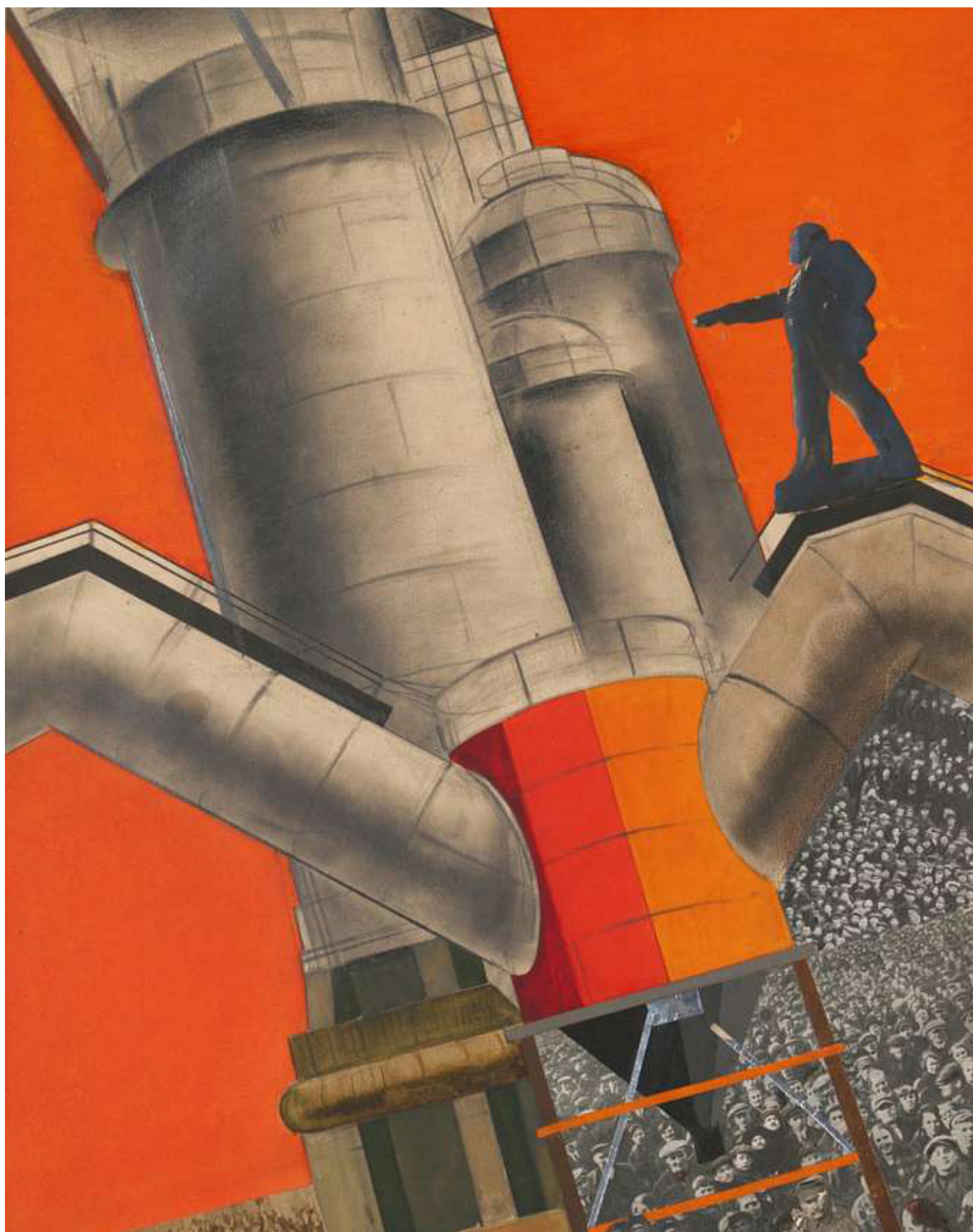

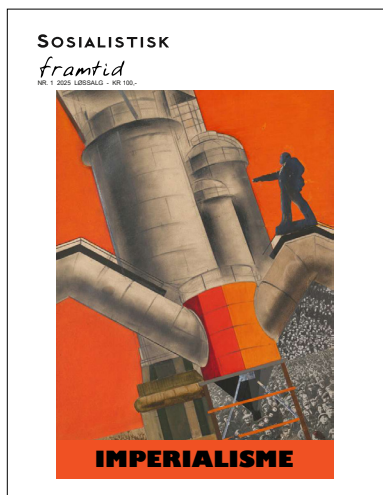
SOSIALISTISK

framtid

NR. 1 2025 LØSSALG - KR 100,-

IMPERIALISME

Sosialistisk framtid,
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 52
4900 Tvedestrand
post@sosialistiskframtid.no

ISSN: 1503-6537

Utgivere:
Bevegelsen for Sosialisme i samarbeid med andre
organisasjoner.

Redaktør: Aslak Storaker.
Redaksjon: Anders Ekeland, Oscar Dybedahl,
Håkon Edøy Hanssen, Morten Johansen,
Sindre Mørk, Aslak Storaker, Steinar Lorås Sæter
og Elise Øraker.

Design: Elise Øraker
Forsidebilde: Lenin and socialist reconstruction
Design for poster - Gustavs Klucis (Public do-
main photograph of a post office building, postal
service, free to use, no copyright restrictions
image - Picryl description)
Baksidebilde: *Embrace in Desolation The Heart
of Gaza Calls*, By abdallahalswaiti

Redaksjonen avsluttet: 19.01.2025

Signerte artikler står for forfatters regning og
representerer ikke nødvendigvis utgiver organis-
asjonenes synspunkter.

Opplag: 300

Trykk: LOS Digital AS

Abonnement på Sosialistisk framtid: Kr 300.
Medlemskontingent BfS: Kr 290 (SF inkludert
i prisen). Skoleelever/dårlig råd: Kr 200. Hus-
standsmedlem (uten abonnement på SF) kr 100.
Kontonummer for innbetaling av abonnement/
kontingent: 0539 19 69657. NB: Ved betaling av
kontingent og abonnement vennligst påfør navn
og adresse og abonnement eller medlemsskap i
merknadsfeltet.

Abonnementsinnkrevingen for
Sosialistisk framtid er fra 2024 overført
til vår partner Tekstallmenningen.
Vi håper at dette vil bidra til å bedre
bladets økonomi.

For spørsmål, skriv gjerne til oss på
post@sosialistiskframtid.no.

Innhold.....

Glimt frå verda.....3

Konsekvensene av finsk og svensk NATO-medlemskap og nye
amerikanske baser i Norden
Av Kristine Mollø-Christensen.....4

Den afghanske modellen og Ukraina – en komparativ analyse
Av Sindre Mørk.....8

Lenin om imperialismen og krig
Av Aslak Storaker.....18

Problemstillinger og utfordringer i marxistisk
imperialismeteori – del 1
Av Sindre Mørk.....28

Bokomtale: Krig er forakt for liv
Av Karen Ragnfrid Storaker.....38

Nobelprisvinner Han Kang og Sør-Koreas historiske traumer
Av Øyvind Andresen.....40

Bokomtale: Natopolitanism – The Atlantic Alliance since
the Cold War (2023)
Av Ivar Espås Vangen.....42

Er nedvekst og historisk materialisme inkompatible tankesett?
Av Ulv Hanssen.....43

Debatt: Ekelands villedende polemikk om marxisme og krig
Av Sindre Mørk.....49

Debatt: Marxistisk teori om krig igjen
– nytt svar til Anders Ekeland
Av Per Medby.....60

Debatt: Replik til Ekeland
Av Aslak Storaker.....61

Nordisk folkeriksdag 2024
Av Edvard Mogstad.....62

Det beste ein kan gjere om ein kjenner på angst, er å handle. Først og fremst, les om konsekvensane av ein potensiell atomkrig. Diskuter det med vener. Om du vil bli aktivist, kan du sjekke nettsidene til ICAN. Eller Nei til atomvåpen. Det finst mange ting ein kan gjere for å engasjere seg.

– Daniel Högsta, nestleiar i ICAN, til NRK

Atomvåpen har fått ei meir framstående rolle

Ifølgje fredsforskningsinstituttet Sipri held verdas ni atomvåpenstatar fram med å modernisere sitt kjernefysiske arsenal, og fleire plasserte ut nye atomvåpensystem eller våpen som kan utstyrast med atomstridshovud i 2023. – Sjølv om talet på atomstridshovud globalt held fram med å gå ned etter kvart som våpen frå den kalde krigen gradvis blir demontert, ser vi dessverre framleis ein auke frå år til år i talet på atomstridshovud som kan brukast, seier Sipri-direktør Dan Smith. Rundt 2100 atomstridshovud er i «høg operativ beredskap» på ballistiske missil. Nesten alle desse høyrer til Russland og USA, som til saman har rundt 90 prosent av alle verdas atomvåpen. For første gong er det også antatt at Kina har enkelte kjernefysiske våpen i høg operativ beredskap.

Nettavisen

Den europeiske venstresida splittar seg

I august søkte eit nytt venstreparti, European Left Alliance for the People and the Planet (ELA), om godkjenning frå Europaparlamentet. Det europeiske venstrepartiet (EL) har blitt kraftig svekka som eit resultat. Dokumenta vart signerte av La France insoumise, finske Vänsterförbundet, polske Razem, spanske Podemos, portugisiske Bloco de Esquerda, danske Enhedslisten og svenske Vänsterpartiet. Desse partia ser på Russland som eit trugsmål, medan venstrepartia i EL heller ser på NATO som drivkrafta bak eskaleringa. Det finst òg kritikk mot at dei kommunistiske partia er overrepresenterte i EL sine organ.

Neues Deutschland

Kampen mot global svolt sett tilbake 15 år

Framgangen i kampen mot global svolt har blitt sett tilbake 15 år, og om lag 733 millionar menneske svelt i 2023, noko som tilsvarar éin av elleve menneske globalt og éin av fem i Afrika, ifølgje den nyaste FN-rapporten om mattryggleik og ernæring i verda. Talet på underernærte låg mellom 713 og 757 millionar i 2023, rundt 152 millionar fleire enn i 2019. Over 864 millionar menneske opplevde alvorleg mattryggleik, noko som vil seie at dei må gå utan mat i periodar. FAO sin representant, Torero, peikte på at Afrika står overfor ei unik utfordring sidan det er den einaste regionen der svolt har auka på grunn av alle dei tre hovuddrivarane: konflikt, klimautfordringar og økonomiske nedgangstider. Av desse understreka han at krig er ein «hovuddrivar» som forverrar matkrisa på tvers av land.

UN News

Israel skulda for å stanse leveransar av mat

I august krysset i snitt 69 lastebilar med nødhjelp grensa til Gaza kvar dag. Til samanlikning kom det i snitt 500 lastebilar kvar kvardag i same periode i fjor. Samtidig må over 1 million menneske klare seg heilt utan nødhjelpsrasjonar i dei sørlege og sentrale delane av Gazastripen. Ifølgje Flyktninghjelpen, Islamic Relief og 13 andre hjelpeorganisasjonar, blir 83 prosent av nødvendig matvarehjelp hindra, opp frå 34 prosent i 2023. Reduksjonen betyr at folk i Gaza har gått frå eit gjennomsnitt på to måltid om dagen til berre eitt måltid kvar andre dag. Israel har avvist alle anklager om at landet blokkerer nødhjelp til Gaza.

Panorama

Katastrofal nedgang i verdas dyrebestandar

Verdas dyrebestandar har minka med heile 73 prosent sidan 1970, ifølgje WWF-rapporten Living Planet, som blir gjeven ut anna kvart år og granskar utviklinga i nesten 35 000 dyrebestandar frå 5 495 artar over heile verda. Årets rapport viser at nedgangen er størst blant artar som lever i ferskvatn. Desse bestandar har i snitt gått ned med 85 prosent frå 1970 til 2020. Artar på land har gått ned 69 prosent, og artar i havet har gått ned 56 prosent. Ein av dei viktigaste årsakene til at det blir færre dyr, er at leveområda deira blir øydelagd. Det blir også peika på overhausting, frammande artar, sjukdomar, forureining og klimaendringar.

Dagsavisen

Rekordmange væpna konflikhtar

2023 vart eit av dei mest valdelege åra sidan den kalde krigen tok slutt. Heile 59 konflikhtar vart registrerte, noko som er rekord. Samstundes har talet på land som opplevde konflikt, gått ned frå 39 til 34. Dataen viser også at medan talet på kamprelaterte dødsfall gjekk ned i fjor, har dei siste tre åra sett fleire konfliktrelaterte dødsfall enn nokon gong dei siste tre tiåra. Den dramatiske auken i dødsfall skuldast tre konflikhtar: borgarkrigen i Tigray-regionen i Etiopia, den russiske invasjonen av Ukraina og bombingane i Gaza.

PRIO

Konsekvensene av finsk og svensk NATO-medlemskap og nye amerikanske baser i Norden

Av Kristine Mollø-Christensen,
leder av Stopp NATO

Oppsummering av innledning holdt på Rødt NATO-seminar i Vennesla i september.

Etter at Finland og Sverige er blitt medlemmer av NATO er hele Norden nå medlemmer. Den folkelige motstanden var stor i begge land, men krigen i Ukraina ble brukt for å snu opinionen. Dette er også noe som NATO og USA har planlagt lenge. Bare det at de to siste generalsekretærene har kommet fra et nordisk land; danske Fogh Rasmussen og norske Stoltenberg, viser hvordan NATO målrettet har jobbet for et samlet Norden i NATO, for å sikre grepet om en av de viktigste områdene når det gjelder ressurser, strategisk beliggenhet handelsmessig og militært – og nærheten til Russland. Med Finlands inntreden har NATO nå fått en 1300 kilometer lang grense mot Russland.

Den militære spenningen i nord er kraftig økt. NATO har gjennom våren hatt så mange militærøvelser at de rett og slett har avløst hverandre. Med personell fra de fleste NATO-land, har det vært trening til havs, på land og i luften i nordområdene og de baltiske områdene. Særlig har det vært trent

på samordning av styrkene og videreføring av «alliert» materiell og soldater fra Norge, via Sverige til Finland og til den russiske grensen. I tillegg til utvidelsen av NATO og militærøvelsene, så har også USA styrket grepet om Norden med etableringen av 47 baser - eller «omforente områder» som USA og myndighetene i de nordiske landene kaller det. Visen er at dette skal føre til mer sikkerhet for Norden. Finlands nye president presiserte på innsettelsesseremonien at NATO praktisk talt har gitt Finland tre avskrekkingssmidler; for det første, det militære, det vil si soldater. Det andre er missiler, det vil si ammunisjon. Det tredje er atomavskrekkingen fra USA.

Norden er gjort til NATOs nordflanke med militær kontroll over Nordsjøen, norskekysten, Østersjøen, Det baltiske hav, Arktis, Grønland og Færøyene. Ved Finlands østgrense står nå to atommakter mot hverandre.

Noen – også på venstresiden mener å synes at med hele Norden i NATO så kan «vi» påvirke NATO i mer retning av hvordan vi

«Med Finlands inntreden har NATO nå fått en 1300 kilometer lang grense mot Russland»

tenker i «Norden». Det er helt urealistisk – og ikke i overenstemmelse med «kartet». Hovedkvarteret for de nordisk NATO-landene ligger i Norfolk, USA. Dette hovedkvarteret skal samordne, planlegge og lede styrkene som skal operere i Nord-Atlanteren, Norge, Sverige, Danmark, Finland og Island.

Nordområdenes betydning øker

Flere land, inkludert Russland, USA, Norge, Canada og Danmark (via Grønland) har territoriale krav i Arktis. Disse kravene kan føre til geopolitiske spenninger. Russland får allerede 80% av oljeinntektene og 90% av gassinntektene sine fra regionen og har en 22000 kilometer lang kystlinje mot Polhavet. Åpnere farvann gir nye passasjer og nye muligheter for utvinning av naturressursene. Kina vil for eksempel ha store transport-økonomiske interesser knyttet til handel. Nordområdenes viktighet er et samspill av økonomiske, militære og politiske faktorer. Området er spesielt rikt på olje, gass og mineraler – i tillegg til protein. Dette er også et område av stor betydning når det gjelder militær overvåking og lyttestasjoner.

EU og NATO sammen

Utviklingen har gått i retning av en tettere sammenveving av EUs og NATOs militære kapasiteter. Også Norge og EU inngikk 28.mai 2024 en ny avtale om sikkerhets- og

NATOs generalsekretær Jens Stoltenberg møter Finlands og Sveriges forsvarsministre i mars 2022. Foto fra NATO.

forsvarssamarbeid.

«Intensjonen er blant annet å styrke samarbeidet om krisehåndtering, forsvarsindustri, romsamarbeid, kritisk infrastruktur og hybride trusler», heter det i en pressemelding fra regjeringen. «Russlands fullskala invasjon av Ukraina har endret våre sikkerhetspolitiske omgivelser. NATO er og blir ankerfestet for norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk. Samtidig tar EU i større grad initiativ til også å fylle roller som er viktige for Nato», sier den norske forsvarsministeren Bjørn Arild Gram i pressemeldingen fra Regjeringen 28.mai 2024.

Et av de militære områdene som utvikles innen EU og NATO, er det som kalles «det militære Schengen». Det vi normalt forstår som Schengen-avtalen er avtalen om fri bevegelse av mennesker over grenser og nedbygging av de nasjonale grensene i EU. Tilsvarende skal det for NATO og EU ikke være grenser som begrenser den militære bevegelsen i Europa. Dette betyr samordning av våpentyper og standarder, og ikke minst skal Europas infrastruktur ha det overordnede formålet å kunne flytte tropper og våpen raskt og effektivt. Der skal dannes «militære korridorer» for rask forflytning. Byråkrati skal bort, felles logistikk skal innføres overalt.

Tyskland, Nederland og Polen inngikk nylig en første militær Schengen-avtale, hvor de danner en korridor fram til Ukraina og fra Nordsjøen fram til en front mot Russland. Flere land forventes å slutte seg til.

«Norge er en maritim frontlinjestat i NATO sies det i «Forsvarsløftet»»

Europakommisjonens president Ursula von der Leyen startet sin andre periode med sterkt å poengtere at nå må arbeidet med en reell sterk Europeisk forsvarsunion intensiveres. Siktemålet er å bli en sterk europeisk pillar innenfor NATO, og etablere et enhetlig europeisk forsvarsmarked. I det så ligger det både satsing på forskning som kan brukes til militære formål og våpenindustri.

Våpenindustrien

De nordiske landene har en betydelig våpenindustri som produserer en rekke militære produkter og tjenester. Her er en oversikt over noen av de ledende selskapene og deres spesialiteter i de ulike landene:

Norge

Kongsberg Gruppen: Dette selskapet er kjent for sine avanserte våpensystemer, inkludert luftvernmisssiler som NASAMS, samt maritime produkter som kystvernmisssilsystemer og andre forsvarsløsninger.

Nammo: Et norsk-finsk selskap som spesialisert seg på ammunisjon, rakettmotorsystemer og andre eksplosiver. De produserer alt fra småkalibers ammunisjon til mer avanserte missilsystemer.

Sverige

SAAB AB: Dette selskapet er kjent for sine stridsfly, herunder JAS Gripen, og tilbyr også en rekke andre forsvarsprodukter som radar- og overvåkingssystemer, ubåter og anti-tankvåpen.

Bofors (nå en del av BAE Systems AB): Spesialiserer seg på artillerisystemer og luftvernkanoner. De har en lang historie med å produsere våpen til både nasjonal og internasjonal bruk.

Finland

Patria: Produserer pansrede kjøretøy, mortersystemer og andre militære kjøretøy. Selskapet utvikler også luftfartsteknologi og ammunisjon.

Sako: Spesialiserer seg på produksjon av skytevåpen og ammunisjon, inkludert rifler som brukes både av militære styrker og sivile.

Danmark

Terma A/S: Tilbyr avanserte teknologi- og forsvarssystemer, inkludert elektronisk krigføring, radar og luftvernssystemer, samt marin teknologi.

Disse selskapene representerer kjernen i

«Norden har blitt en viktig del av NATOs rakettforsvar gjennom den nye Globus 3-radaren ved Vardø i Finnmark. Det vil gi Norden en ledende rolle innen militær etterretning i nordområdene»

Globus II-radaren i Vardø. Bilde fra Wikipedia.

våpenindustrien i Norden og samarbeider ofte tett med nasjonale myndigheter og internasjonale partnere for å utvikle og levere avanserte militære løsninger. Og det er svært store penger i dette. Forsvarskonsernet Nammo, der Kongsberg Gruppen er på eiersiden, økte ordreserven til 14,8 milliarder kroner i begynnelsen av 2024.

USA-baser

I henhold til de bilaterale DCA-avtalene om forsvarssamarbeid mellom USA og våre nordiske land som har en varighet på 10 år, er det de facto etablert en rekke nye amerikanske militærbaser i Norge, Finland, Sverige og Danmark. Det er USA som vurderer sikkerhetspolitiske spørsmål – om aktiviteten fra basene skal settes i verk. Basene er svært viktige for USA. Her lagres og utplasseres våpen og materiell. USA kan gjennom sine ca. 750 baser rundt om i verden, agere raskt til omtrent alle verdens hjørner – hvis de måtte ønske det. De nordiske landene er posisjonert som en fremre utpost for USA, med sine utplasserte våpen, lyttesystemer og personell strategisk plassert nær Russland.

Basene er sentrale også i NATO-samarbeidet. De er et supplement til medlemskapet i alliansen, som avtalens navn nettopp understreker. «SDCA legger til rette for videreutvikling av samarbeidet mellom Norge og USA innenfor rammen av NATO», skriver Forsvarsdepartementet innledningsvis i sitt

høringsnotat. Avtalens artikkel 1 presiserer at avtalen «utfyller vilkårene fastsatt i NATO SOFA som regulerer amerikanske styrkers og medfølgendes tilstedeværelse på norsk territorium». Avtalen grunnlegges altså med NATO-rammeverket og at den inngår i en større NATO-kontekst for nordområdene, noe som er uttrykkelig poengtert flere steder i høringsnotatet. SOFA står for Status of Forces Agreement. Det er en avtale mellom vertslandet og en annen stat som utplasserer militære styrker i landet.

I Norge er det vedtatt åtte nye «omforente områder» som basene omtales som, Ørland, Værnes, Bodø, Andøya og Bardufoss flystasjoner samt Osmarka (i Evenes kommune), Namsen fjellanlegg, og Setermoen skytefelt. Som kjent ble det i 2021/2022 inngått avtaler om fire områder, Evenes, Rygge og Sola flystasjoner samt Ramsund orlogsstasjon. Nylig kom meldingen om at Andøya skal bli det nye dronesenteret.

Påvirker urbefolkningens områder

Flere av USA-basene i de nordiske land ligger i samiske områder. For første gang har flytatt av fra veier i Lappland på trening. Ikke bare er det USA baser i samiske områder, men NATO har også en rekke ganger hatt militærøvelse i reinområder. Det kan synes om de samiske myndighetene ennå ikke har forstått rekkevidden av dette.

NATO og atomvåpen

NATO har alltid vært en atomvåpenmakt. Kjernefysisk avskrekking med nedfelt rett til å skyte først, er en del av strategien. NATO motarbeider at land slutter seg til FNs atomvåpenforbud, selv om dette har stor støtte i befolkningen. NATO driver opp atomopprustningen – noe av det siste forrige generalsekretær Jens Stoltenberg tok opp for han gikk av var dette.

«I forkant av Natos utenriksministermøte kommer generalsekretær Jens Stoltenberg med en klar beskjed til Russland og Kina: – Våre atomvåpen er klare.» - Dagsavisen 12.juni 2024.

I 1957 ble det etablert ordninger der atomvåpen ble integrert i allierte (NATO) lands styrker, det vil si at amerikanske atomvåpen ble utplassert i de fleste NATO-land i Europa.

USA har tidligere klart å omgå deler av Ikkespredningsavtalen (NPT). Det er en avtale som etablerer internasjonalt lovlig bindende normer for våpenkontroll og nedrustning av atomvåpen. Blant annet slår avtalen fast i artikkel 1 at det er forbudt for atomvåpenstater å forflytte atomvåpen til stater som ikke har atomvåpen. De som har underskrevet traktaten kan ikke motta atomvåpen. Norge har underskrevet. USA har utplassert atomvåpen i en rekke europeiske land. Russland har et-

ter amerikansk modell utplassert atomvåpen i Belarus. Nå deltar Finland for første gang i NATOs atomvåpenøvelse, Steadfast Noon i oktober 2024. Atomvåpenopprustningen er skrudd opp mange hakk.

USA basene er i likhet med atomvåpen sentrale i NATOs strategi. På NATOs toppmøte i juni 2021 ble linjen helt klart uttrykt: «NATOs kjernefysiske avskrekkende holdning er også avhengig av USAs atomvåpen utplassert («forward-deployed») i Europa og evnene og infrastrukturen som de berørte allierte gir. Nasjonale bidrag fra dobbeltkompatible fly - (tilrettelagt for atomvåpen) til NATOs kjernefysiske avskrekkingsoppdrag er fortsatt sentrale i denne innsatsen. Alliansen bekrefter på ny nødvendigheten av å sikre en bredest mulig deltakelse av de berørte allierte i de avtalte ordningene om fordeling av kjernefysiske byrder for å demonstrere alliansens enhet og løsning.»

Våren 2024 samarbeidet norske spesialstyrker - i polområdet - med USAs strategiske kommandoenheter knyttet til bruk av atomvåpen. Norske styrker og fly har også trent sammen med amerikanske luftstyrker, hvor de strategiske bombeflyene B-1, B-2 og B-52 har atomvåpenkapasiteter og missiler. Dette skjer koordinert med bruk av norske F35 jagerfly. ICAN protesterte i juni 2024 på tilstedeværelsen av en ubåt fra USA utenfor kysten av Bergen – en type som har atomvåpen om bord. Den trente på båt-til-fly-kommunikasjon. NATO som helhet, og den norske forsvarsministeren Bjørn Arild Gram anser at «Amerikanske kjernevåpen lagret i Europa er et konkret uttrykk for USAs vilje og evne

til å forsvare Europa.» (uttalelse til TV 2 6.januar 2023).

Norges rolle i det hele

Norge er en maritim frontlinjestat i NATO sies det i «Forsvarsløftet», (stortingsprop. 87). Forsvarsløftet vil «vektlegge militær evne over tid til både å dekke våre nasjonale NATO-forpliktelser, samtidig som vi deltar med substansielle bidrag i operasjoner ledet av NATO eller andre allierte.»

Norge fungerer som transittland for å få styrker videre til Sverige og Finland. Dette er øvd på i en rekke militærøvelser.

Norge vil fortsette som USAs og NATOs lyttestasjon med Globus 3 radaren i Vardø og nye fasiliteter på Andøya.

«Langtrekkende droner blir en helt ny kapasitet i Forsvaret og vil øke vår evne til kontinuerlig situasjonsforståelse og overvåkning i våre nærområder», sier forsvarsminister Bjørn Arild Gram (Sp). «God situasjonsforståelse er viktig for å ivareta nasjonal kontroll og handlefrihet. Andøya vil være en helt sentral base for denne utviklingen i Forsvaret framover», fortsetter han til VG.

Kjempedroner med et vingespenn på 40 meter skal utplasseres på Andøya fra 2029. I tillegg er Andøya en viktig flybase for alliert mottak, skriver regjeringen i pressemeldingen.

Norden har blitt en viktig del av NATOs ra-

kettforsvar gjennom den nye Globus 3-radaren ved Vardø i Finnmark. Det vil gi Norden en ledende rolle innen militær etterretning i nordområdene – og gir også etterretningssinformasjon som kan dekke hele verden. I midten av juli ble det skutt opp to store norske satellitter med en rakett fra SpaceX i California. Satellittene skal gi bedre kommunikasjonen i Arktis – både militært og sivilt.

Hva kan vi forvente framover i de nordiske landene?

Det vil bli enda mer NATO-propaganda. Og det å stille spørsmålsteget ved noe av dette eller jobbe aktivt mot NATO, vil bli stadig vanskeligere. Det er heller ikke blitt lettere etter vedtak i SV og Rødt som enten legger NATO motstanden død, eller som utsetter den aktive motstanden.

Alle de nordiske land har nå utvidet straffeloven med paragrafer rettet mot aktiviteter med det formål å påvirke beslutninger eller den allmenne meningsdannelsen. De har føyd på «på vegne av» eller «etter avtale med en fremmed etterretningsaktør», men en rekke organisasjoner som Redaktørforeningen, Institutt for menneskerettigheter, Advokatforeningen m fl har advart, og mener dette er en innskrenking av demokratiet. I Norge har vi nå fått en ny §130 i Straffeloven som omhandler det samme.

Det er allerede vedtatt ytterligere opprustning jmf. Forsvarsforliket som samtlige partier på Stortinget har gått inn for. Opprustningen vil negativt påvirke velferdsgoder tilkjempet gjennom generasjoner.

Det vil bli en stadig mer sammenveving av NATO og EUs militærapparat. Det vil også gjelde «sivile» områder som forskning.

Fiendebildene av Kina og Russland vil bli stadig mer uttalt.

Motkraft

Miljøbevegelsen må vekkes til kamp – ingen forurensere og ødelegger natur og klima mer enn krigsmaskineriet. Selv i fredstid er US Army en av verdens største forurensere.

Kamp mot atomvåpen får fornyet betydning. Med Sverige og Finland i NATO og nye USA-baser i hele Norden øker faren for at atomvåpen kan bli utplassert i nordiske land. Og ja – det henger sammen med NATO!

Lokale kamper mot militærbaser – langsiktig arbeid for å få dem vekk.

Et nederlandsk F-16-jagerfly under atomvåpenøvelsen Steadfast Noon i 2023. Foto fra NATO.

Den afghanske modellen og Ukraina – en komparativ analyse

Av Sindre Mørk

Introduksjon

I debatten om våpenstøtte til Ukraina har mange trukket frem den såkalte «afghanske modellen» som et forbilde. Som tidligere presidentkandidat Hillary Clinton sa: «Russerne invaderte Afghanistan i 1980, og selv om ingen land gikk inn, var det mange som forsynte de som kjempet mot russerne med våpen, råd og til og med noen rådgivere. Det endte ikke godt for russerne. Det var andre utilsiktede konsekvenser, som vi vet, men faktum er at en svært motivert, finansiert og bevæpnet opprørsbevegelse i hovedsak drev russerne ut av Afghanistan ... Jeg tror det er denne modellen folk nå ser mot.»¹

På venstresiden har også den «afghanske modellen» blitt fremhevet som et eksempel på en vellykket solidaritetspolitikk. Her i Norge har spesielt tidligere AKP-ere, som Boye Ullmann, argumentert for at våpenstøtten til Ukraina er i tråd med partiets antiimperialistiske tradisjon²; kun gjennom støtte til

en populær folkekrig kan små land lykkes i å stå opp for rettferdighet og hive ut stormakter som søker ekspansjon.

I boken *Out of Afghanistan: The Inside Story of the Soviet Withdrawal* utfordrer Diego Cordovez, som var FNs fredsmedler i forhandlingene, og Selig S. Harrison, en anerkjent ekspert på Sør-Asia med fire tiår med erfaring i å dekke Afghanistan, fremstillingen av den sovjetiske tilbaketrekningen som et resultat av geriljakrigføring støttet av vestlige våpenleveranser. Gjennom Cordovez' dagbøker og Harrisons forskning, inkludert intervjuer med nøkkelpersoner som Sovjetunionens tidligere president Mikhail Gorbatsjov og USAs tidligere utenriksminister George P. Shultz, viser forfatterne på overbevisende vis at Vestens linje faktisk forsinket snarere enn fremskyndet den sovjetiske tilbaketrekningen. I stedet for å gi æren til en konfronterende linje bestående av stingermissiler og annen våpenstøtte, krediterer forfatterne tilbaketrekningen til diplomati og en langvarig prosess med politiske endringer i Sovjetunionen. I det følgende vil bokas hovedpoenger bli oppsummert, etterfulgt av en drøfting av den afghanske modellen og dens relevans for dagens situasjon i Ukraina, basert på en analyse av invasjonens «umiddelbare» årsaker.

Årsakene til den sovjetiske invasjonen

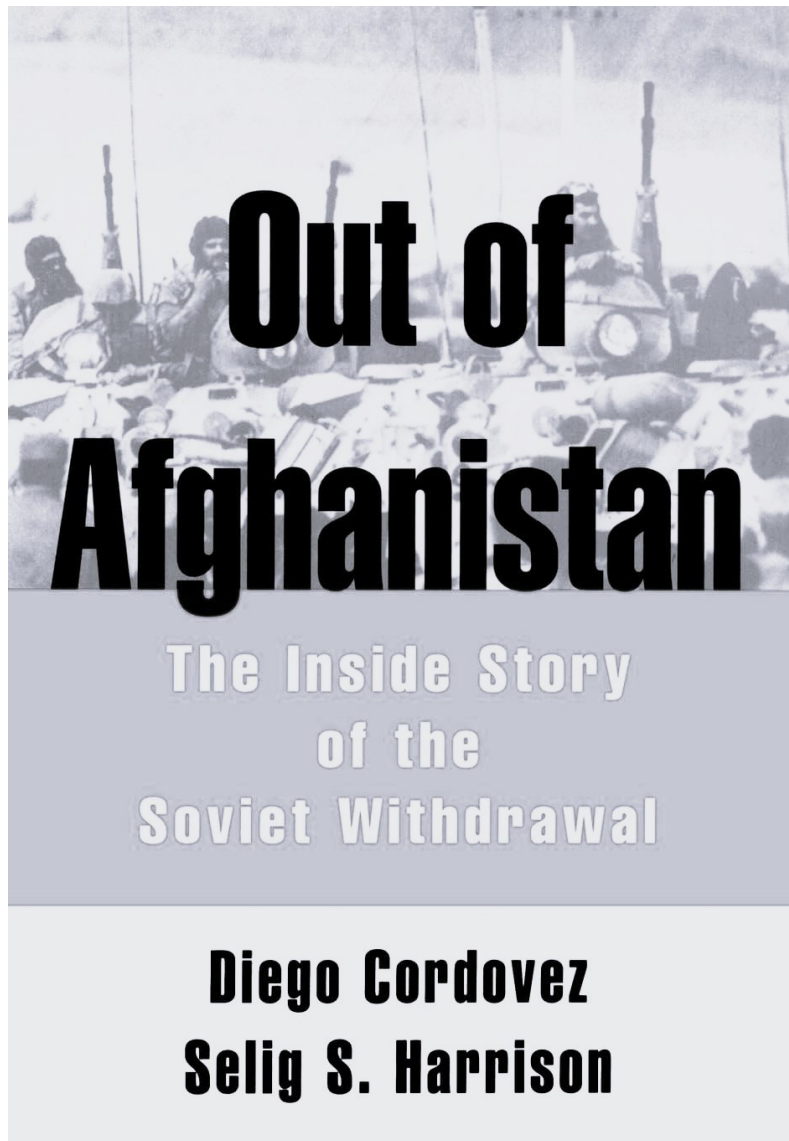
Sovjetunionens invasjon av Afghanistan i 1979 blir ofte ansett for å ha vært et ledd i en ekspansjonistisk strategi for å spre kommunismen og sikre tilgang til det indiske hav. Cordovez og Harrison, derimot, argumenterer for at invasjonen hovedsakelig var forårsaket av nasjonale sikkerhetsbekymringer og at avgjørelsen til å gjennomføre den ikke bare ble trukket på feil grunnlag, men også banket gjennom i hemmelighet og uten bred enighet av stalinistiske «hardlinere» som allerede var i ferd med å miste grepet om makta. Bakteppet til invasjonen var et kupp i 1978, kjent som Saur-revolusjonen, hvor lokale kommunistledere fra Khalq-fraksjonen i Det Demokratiske Folkepartiet i Afghanistan (PDPA) tok makten uten Moskvas initiativ. Sovjeterne hadde lenge akseptert Afghanistans nøytralitet og var skeptiske til et radikalt kommunistisk styre for å unngå ustabilitet langs deres sørlige grense. PDPA var delt i Khalq, ledet av Noor Mohammed

«I ettertid har det blitt klart at dette var nøyaktig det USA hadde håpet på.»

¹ https://www.youtube.com/watch?v=o-Qd_XmdKMuk&t=40s

² Se bla. <https://www.larsborgersrud.no/>

[artikler/vapenstotte_ukraina.html](#)

Taraki og Hafizullah Amin, og Parcham, ledet av Babrak Karmal. Etter kuppet økte rivaliseringen og Amin tok makten, gjennomførte radikale reformer og undertrykte opposisjonen med massedrap og fengslinger, noe som førte til opprør og destabilisering. Et vendepunkt var Herat-opprøret i mars 1979, hvor flere hundre sovjetiske rådgivere ble drept. Iran, etter sin egen islamske revolusjon, støttet opprørerne ideologisk og materielt i sitt ønske om å eksportere sin revolusjon. Hendelsen sjokkerte Moskva og førte til en inngående diskusjon i politbyrået om hvordan man skulle håndtere den tiltagende krisen. Sovjetiske ledere fryktet at islamsk fundamentalisme kunne spre seg over grensene og inspirere til opprør blant muslimske minoriteter i Sovjetunionen, særlig i de sentralasiatiske republikkene. Denne frykten ble forsterket av den nylige revolusjonen i Iran og av rapporter om økende amerikansk støtte til mujahedin, de islamske krigerne som kjempet mot det afghanske regimet – i samarbeid med petrostatene og Pakistan. Det ble likevel konkludert med at en invas-

jon ville ha vært uklokt, og et av hovedargumentene mot invasjon var at dette ville ha truet forholdet til Vesten, detente, SALT-2 og vært en gavepakke til USA som ønsket å utplassere mellomdistanseraketter i Europa.

Sovjeterne utarbeidet en plan for å stabilisere regimet ved å støtte Taraki, nedgradere Amin, installere Karmal og inkludere ikke-kommunistiske elementer, kombinert med diplomati og militær støtte for å unngå direkte intervensjon. Denne strategien, som kombinerte diplomati med militær støtte, var ment å unngå direkte intervensjon og fremme en bredere politisk representasjon. I sin konsolidering av makten begynte imidlertid Amin å eliminere rivaler innenfor PDPA som var allierte med Moskva, inkludert president Taraki, rett etter han hadde vært på besøk i Moskva. Disse handlingene ble sett på som en bekreftelse av rapporter om at Amin planla å søke tettere bånd til USA, noe som kunne føre til at Afghanistan falt under vestlig innflytelse. Internt i Afghanistan spilte de ulike fraksjonene på denne frykten for å mota Sovjetunionens støtte. Sovjetunionens

forsvarsminister Dmitrij Ustinov og kommunistpartiets sjefsideolog Mikhail Suslov konkluderte derfor med at en militær intervensjon var nødvendig for å forhindre en slik utvikling og for å beskytte Sovjetunionens strategiske interesser. Ved siden av en spredning av islamistisk fundamentalisme til sine sørlige grenser, fryktet man også at USA kunne utnytte situasjonen til å etablere militærbaser i Afghanistan, spesielt etter at de hadde mistet sine elektroniske etterretningsbaser i Iran. Frykten var at Amin kunne tillate USA å erstatte disse tapte basene med nye langs den sovjetisk-afghanske grensen, noe som ville utgjøre en direkte trussel mot Sovjetunionens sikkerhet.

Innen desember 1979 hadde dessuten ledelsen en oppfatning om at forholdet til Vesten allerede var ødelagt og at det ikke var mye igjen å tape. Vadim Zagladin, som var første visesekretær i sentralkomiteens internasjonale avdeling, mente at USAs hardere holdning krevde en respons. Sjansene for at den amerikanske kongressen ratifiserte

Mikhail Gorbatsjov hilser på Babrak Karmal i 1985.

SALT II-avtalen ble i politbyrået vurdert som ikke-eksisterende, samtidig som USA planla utplassering av mellomdistanseraketter i Europa. Den 12. desember 1979 kunngjorde NATO at USA skulle utplassere 464 Tomahawk-kryssermissiler og 108 Pershing II-raketter i Europa. Denne kunngjøringen førte direkte til et politbyråmøte samme dag, hvor alle tidligere argumenter mot intervensjon ble irrelevante. Beslutningen om å intervenere ble tatt samme dag av en liten gruppe ledere i hemmelighet, uten bred konsultasjon med øvrig ledelse eller militæret. Dette reflekterte den interne uenigheten som preget prosessen. Generalsekretær Leonid Bresnev's helse var svekket, og han ble i økende

«Pakistan spilte en nøkkelrolle i å styrke islamske fundamentalister i Afghanistan ved bevisst å splitte motstandsbevegelsen mot det sovjetstøttede regimet.»

grad påvirket av sine nærmeste rådgivere. Den optimistiske antagelsen var at Karmal lett kunne gjenvinne støtte ved å føre en mer moderat politikk.

Operasjon syklon og mujahedin

Sovjetiske styrker rykket inn i Afghanistan den 27. desember 1979. Amin ble avsatt og drept, og Karmal ble innsatt som leder. Moskva forventet at en rask stabilisering skulle følge, men møtte snart intens motstand fra mujahedin og en befolkning som oppfattet de sovjetiske styrkene som okkupanter. I tillegg kom en internasjonal fordømmelse, inkludert boikotten av Sommer-OL i Moskva i 1980. I ettertid har det blitt klart at dette var nøyaktig det USA hadde håpet på. I et intervju med det franske ukebladet *Le Nouvel Observateur* i januar 1998, uttalte Zbigniew Brzezinski, Jimmy Carters nasjonale sikkerhetsrådgiver: «Det var faktisk 3. juli 1979 at president Carter undertegnet det første direktivet om hemmelig støtte til motstanderne av det pro-sovjetiske regimet i Kabul. Samme dag skrev jeg et notat til presidenten hvor jeg forklarte at denne støtten etter min mening ville kunne provosere frem en sovjetisk militær intervensjon. Den hemmelige operasjonen var en utmerket idé. Den trakk russerne inn i den afghanske fellen, og du vil ha meg til å beklage dette? Da sovjetrusserne offisielt krysset grensen, skrev jeg til presi-

dent Carter: Nå har vi muligheten til å gi USSR deres Vietnam-krig.»³

Pakistan spilte en nøkkelrolle i å styrke islamske fundamentalister i Afghanistan ved bevisst å splitte motstandsbevegelsen mot det sovjetstøttede regimet. Etter den sovjetiske invasjonen i 1979 begynte Pakistans etterretningstjeneste Inter-Services Intelligence (ISI) å prioritere fundamentalistiske grupper som Gulbuddin Hekmatyar, Burhanuddin Rabbani og Abdul Rasul Sayyaf med våpen og økonomisk støtte, over tradisjonelle motstandsgrupper ledet av stammeledere og moderate religiøse figurer. Dette var motivert av Pakistans langvarige konflikt med Afghanistan om «Pashtunistan», hvor de ønsket å svekke afghansk nasjonalisme ved å støtte ikke-pashtunske fundamentalister.

Tidlig i 1980 forsøkte pashtunske stammeledere, ledet av Mohammad Omar Babrakzai, å etablere en samlet motstandsbevegelse. Den 4. januar 1980 ble et «Nasjonalt råd» opprettet for å organisere en afghansk respons, og den 11. mai 1980 ble en Loya Jirga holdt utenfor Peshawar med 916 delegater som uttrykte enhet og selvbestemmelse, avviste fundamentalistisk ideologi og foreslo en federal struktur med alliansefri utenrikspolitikk. Rådet overasket både pakistanske myndigheter og internasjonale ob-

³ Dette poenget er ikke hentet fra den omtalte boka, men fra Tariq Alis bok *Fundamentalismenes kamp* (s. 278).

servatører med dens effektive organisering og brede representasjon. Dette truet ISI og deres støttede grupper, som begynte en skjult kampanje for å undergrave Loya Jirga ved å fremme splittelser og sabotere Nasjonalkommisjonen. Fundamentalistiske partier trakk seg ut, og ISI truet med å kutte støtte til grupper som avvek fra deres linje. Etter hvert, under press fra ISI og manglende ressurser, trakk derfor også de moderate og tradisjonelle gruppene seg ut av Nasjonalkommisjonen. Innen slutten av 1980 var kommisjonen oppløst og motstanden fragmentert, noe som hindret en koordinert militær strategi og svekket den politiske legitimiteten. Selv om geriljakrigen fortsatte lokalt, klarte ikke motstanden å tilby et samlet alternativ til Kabul-regimet. Pakistan og ISI, med amerikansk støtte, styrket fundamentalistiske grupper som ikke representerte den brede afghanske befolkningen, og underminerte muligheten for en nasjonal bevegelse basert på selvbestemmelse. Samtidig, som vi skal se, motsatte USA seg forhandlinger med argumentet om å beskytte Afghanistans rett til selvbestemmelse.

Forhandlinger

Da Sovjetunionen intervenerte i Afghanistan i desember 1979, var målet ikke en omfattende militær okkupasjon. Sovjetiske ledere ønsket å stabilisere PDPA gjennom rådgivning og økonomisk bistand. De håpet at dette, sammen med innsettelsen av Babrak Karmal som leder, ville være nok til å gjenopprette ro og orden i landet. Dette viste seg imidlertid raskt å ikke være tilfelle. Tvert imot endret invasjonen karakteren til op-

prøret, som fikk økt støtte fra Vesten. Etter som mujahedin ble stadig bedre utrustet og mektigere, eskalerte Sovjetunionen – blant annet ved å utvide målene til å inkludere områder der opprørerne hadde støtte, ødeleggelse av våpenlagre og angrep på forsyningslinjer fra Pakistan og Iran.

Sovjetiske ledere begynte å innse at de hadde feilkalkulert situasjonen og signaliserte derfor et ønske om en politisk, fremforhandlet løsning på konflikten. Allerede i 1981 var det innen Sovjetunionen en oppfatning om at FN kunne spille en viktig rolle i å megle frem en løsning. I de påfølgende forhandlingene var det to hovedfaktorer som preget de involverte partene: For det første var det en intern splittelse mellom «hardlinerne», som talte for en mer konfronterende linje, og «forhandlerne», som ønsket dialog og kompromiss. For det andre var det en interessekonflikt mellom Sovjetunionen og Afghanistan på den ene siden, og USA og Pakistan på den andre. Hardlinerne forsterket hverandre gjensidig i alle land og samarbeidet i å motarbeide FN, mens forhandlerne ga støtte til FN-prosessen, og da de fikk gjennomslag i sine respektive land, til at uttrekningen endelig ble mulig. I USA hadde «the bleeders» total dominans fra begynnelsen, da Brezinski hindret tidlige forslag fra utenriksminister Cyrus Vance om å nøytralisere Afghanistan og Pakistan i bytte mot sovjetisk uttrekning. De amerikanske forhandlerne hadde ingen innflytelse inntil handlingsrommet deres økte som følge av en rekke initiativer fra Gorbatsjov. Det faktum at «the bleeders» hadde befestet sin stilling så tidlig, og at de ivaretok den i så lang tid, var en av de avgjørende årsakene til at Sovjetunionen ikke trakk seg ut tidligere. Dette kommer klart

«Allerede i 1981 var det innen Sovjetunionen en oppfatning om at FN kunne spille en viktig rolle i å megle frem en løsning.»

frem i intervjuene Harrison presenterer med nøkkelaktører i Sovjetunionen, samt Cordovenz skildringer fra dagbøkene.

Harrison og Cordovenz viser hvordan USA bevist gikk inn for å avsette moderate politikere i Pakistan og få kontroll over landets Afghanistanpolitikk. Tidlig på 1980-tallet ble Pakistans utenriksminister Agha Shahi med på et initiativ for å fremme en FN-sponset dialog for å løse konflikten, et initiativ som Sovjetunionen støttet. Shahi ønsket å unngå anerkjennelse av det sovjetstøttede Kabul-regimet, og la i den hensikt til rette for indirekte forhandlinger. USA var imidlertid skeptiske til Shahis initiativ. For dem var enhver løsning som ikke innebar en fullstendig og umiddelbar avskaffelse av det kommunistiske regimet et brudd på det afghanske folkets rett til selvbestemmelse, en legitimering av det sovjetstøttede regimet og en undergraving av mujahedins kamp. Richard Burt, en høytstående tjenestemann i det amerikanske utenriksdepartementet, uttrykte åpen mistillit til Shahis tilnærming. I februar 1982 ble Shahi fjernet fra sin posisjon, noe han selv mente var et resultat av amerikansk press. For å sikre at Pakistans politikk var i tråd med amerikanske interesser, begynte USA å kanalisere sin støtte gjennom ISI, ledet av general Akhtar Abdul Rahman. Ved å samarbeide direkte med ISI og omgå «duer» som Shahi, kunne USA kontrollere flyten av våpen og ressurser til mujahedin og sikre at militære operasjoner ble prioritert over diplomatiske løsninger. Dokumenter fra det amerikanske utenriksdepartementet viser at amerikanske politikere eksplisitt gikk inn for militær bistand som verktøy for å få Pakistan over på deres linje i Afghanistan. I 1982 utnevnte FNs generalsekretær Javier Pérez de Cuéllar Cordovez som spesialutsending for Afghanistan. Cordovez tok en aktiv rolle i å mekle mellom partene. Hans tilnærming var å etablere indirekte forhandlinger som kunne bringe partene sammen uten formell anerkjennelse. Ifølge Cordovez var kommunikasjonen med USA imidlertid vanskeligere enn med de andre partene. Den amerikanske FN-ambassadøren Jeane Kirkpatrick ønsket

Zbigniew Brzezinski og Edmund Muskie ser på Jimmy Carter mens han snakker med ledelsen i Moskva på telefonen i 1980.

Foto fra CSIS.

«Mens Cordovez arbeidet for å bygge tillit mellom partene, begynte USA å undergrave forhandlingene.»

En sovjetisk soldat står vakt i Afghanistan i 1986. Foto fra RIA Novosti. CC 3.0.

ikke å engasjere seg i detaljerte diskusjoner og insisterte på at USA ville bli informert gjennom Pakistan.

Til tross for manglende støtte fra USA, klarte Cordovez i begynnelsen av 1983 å utarbeide et «første reelt utkast» til en avtale. Kabul aksepterte språket i den første seksjonen, som inkluderte en tidsramme for sovjetisk tilbaketrekking. Islamabad gikk med på at den andre seksjonen skulle inneholde gjensidige løfter om ikke-innblanding. Dette var et betydelig skritt fremover. Mens Cordovez arbeidet for å bygge tillit mellom partene,

begynte USA å undergrave forhandlingene. Midt i de diplomatiske anstrengelsene lekket Reagan-administrasjonen informasjon til pressen om økt militær støtte til mujahedin. Cordovez mente at disse lekkasjene var et bevisst forsøk fra «hardlinere» i administrasjonen på å undergrave forhandlingene. Charles Cogan, daværende direktør for CIAs hemmelige operasjoner i Sørvest-Asia, uttalte i mai 1983 at Pakistan ikke ville inngå den planlagte avtalen «nå eller noen gang». Han sa videre at Pakistans president Zia-ul-Haq «vet hvordan vi føler om det. Han

erkjenner at dette vil være en lang, lang krig, og han er forpliktet hele veien. Han og general Rahman aksepterer fullt ut vårt syn om at Pakistans sikkerhet best sikres ved å holde russerne bundet der.»

Da USAs og Saudi-Arabias holdninger stadig ble tydeligere, satte Zia og hans nærmeste militære rådgivere en stopper for utenriksminister Yaqub Khans, Shiahs erstattning, støtte til forhandlingene. Dette ga et dødsstøt til forhandlerne i Pakistan som ønsket en diplomatisk løsning. Innen juni 1983 hadde Pakistan reversert sine tidligere forhandlingsposisjoner, og forhandlingene brøt sammen. USAs uttalelser og økt støtte til mujahedin bidro til å øke skepsisen i Moskva, noe som styrket hardlinernes stilling der. Ifølge Stanislav Gavrillov, en nøkkelrådgiver for generalsekretær Jurij Andropov, tvilte mange i Moskva på at USA virkelig ønsket en løsning og var derfor skeptiske til FN-initiativet. Denne mistilliten ble forsterket av USAs økte militære støtte til mujahedin midt i forhandlingene og manglende entusiasme for en politisk løsning. Hardlinerne i Moskva brukte dette som begrunnelse for å fortsette militære operasjoner i Afghanistan og motarbeidet tilbaketrekking uten sikre garantier.

I 1985 ble Gorbatsjov generalsekretær for det sovjetiske kommunistpartiet og lanserte perestrojka og sin «nye tenkning». Gorbatsjov signaliserte villighet til å sette en tidsramme for tilbaketrekking av sovjetiske tropper og var åpen for en politisk løsning gjennom FN. Til tross for Gorbatsjovs initiativer fortsatte USA å være skeptiske. I stedet for å støtte forhandlingene, økte Reagan-administrasjonen sin militære støtte til mujahedin. Under National Security Decision Directive 166 ble det autorisert en betydelig økning i våpenforsyninger, inkludert levering av stingermissiler. Disse missilene forbedret mujahedins evne til å bekjempe sovjetiske helikoptre og fly, noe som eskalerte konflikten ytterligere. USA fortsatte å støtte hardlinere innenfor

Pakistans militære og etterretningstjeneste. General Hamid Gul, som overtok som leder for ISI etter general Akhtar, var en sterk tilhenger av en militær løsning og ønsket å installere en fundamentalistisk regjering i Kabul. USAs samarbeid med ISI bidro til å styrke disse elementene og undergrave moderate krefter som ønsket en politisk løsning. I 1987 var det fortsatt betydelig motstand mot en politisk løsning både i Washington og Islamabad. USAs linje var å bygge opp den Pakistan-baserte motstandsalliansen som en skyggeregjering som kunne ta over etter krigen. USA håpet at denne alliansen i mellomtiden ville erstatte Kabul-regimet som Afghanistans legitime representant i FN.

Genève-forhandlingene, ledet av Cordovez, var likevel nær ved å oppnå en avtale om sovjetisk tilbaketrekking. USA nektet imidlertid opphør i våpenstøtten til mujahedin, med mindre Moskva også sluttet å støtte Kabul-regimet. Cordovez forsøkte å overkomme den fastlåste situasjonen ved å foreslå en ny tilnærming, bestående av mekanismer for verifisering av tilbaketrekningen og våpenstans. Videre, i det en kan kalle for Cordovez-planen, fremmet han en prosess for nasjonal forsoning, og foreslo at afghanske fraksjoner skulle samles for å danne en bredt sammensatt overgangsregjering overvåket av FN. Han foreslo at den tidligere kong Zahir Shah burde ha en viktig rolle i prosessen. Disse initiativene møtte imidlertid motstand fra både USA og Pakistan, som var skeptiske til enhver prosess som kunne la PDPA eller dets nye leder Mohammad Najibullah beholde en del av makten – selv i en tenkt overgangsregjering overvåket av FN som var ment å tilrettelegge for en demokratisk utvikling. Fremfor demokrati og nasjonal forsoning, gikk USA og Pakistan inn for å styrke den Pakistan-baserte motstandsalliansen, i håp om at den sovjetiske tilbaketrekningen

ville bli et fullt endelikt for Kabul-regimet.

I februar 1988 kunngjorde Gorbatsjov at Sovjetunionen ville begynne å trekke sine tropper ut av Afghanistan 15. mai samme år, forutsatt at Genève-avtalene ble signert innen 15. mars. Dette var et forsøk på å presse Washington og Islamabad til å støtte avtalene. USA bet ikke på, men fortsatte å insistere på «symmetri» i våpenstøtten. Genève-avtalen lyktes til slutt likevel fordi de mer moderate og kompromissvillige «forhandlerne» fikk gjennomslag. Sovjet godtok avtalen fordi den reddet ansikt og ga internasjonal legitimitet til Kabul-regimet, mens USA gjennomførte avtalen på tross av press fra hardlinere, med den feilaktige antagelsen at regimet snart likevel ville falle. Genève-avtalene som ble signert i 1988, reflekterte imidlertid ikke fullt ut Cordovez-planens omfattende forslag. Avtalene fokuserte hovedsakelig på tilbaketrekking av sovjetiske tropper og gjensidig ikke-innblanding mellom Afghanistan og Pakistan, uten å etablere en overgangsregjering eller mekanismer for nasjonal forsoning. Siden Cordovez-planen ikke fikk gjennomslag, kom aldri dens viktigste mekanismer for varig fred—som en overgangsregjering overvåket av FN og nasjonal forsoning—på plass. Resultatet var en forlenget krig, en ødeleggende borgerkrig, økonomisk ruin for Afghanistan, millioner av dødsfall og grunnlaget for Talibans brutale maktovertakelse i 1996. Dette skapte også forutsetningene for den globale jihadistbevegelsen, som har hatt alvorlige konsekvenser for internasjonal sikkerhet, og førte til NATOs invasjon og dagens påfølgende humanitære katastrofe.

Skapte stingermissilene fred?

En vanlig oppfatning er at introduksjonen av stinger-missiler til mujahedin i 1986 var

avgjørende for å tvinge Sovjetunionen til å trekke seg ut av Afghanistan. Cordovez og Harrison tilbakeviser denne påstanden. For det første, allerede under Andropov hadde Sovjetunionen sett etter en «vei ut». Under Gorbatsjov, før introduksjonen av stinger-missilene, var planen om en tilbaketrekking allerede fastslått. I oktober 1985 vedtok politbyrået en resolusjon som forpliktet seg til å fremskynde en «tidlig» tilbaketrekking av sovjetiske styrker. Eduard Shevardnadze, daværende utenriksminister, beskrev dette som en «prinsipiell politisk beslutning» om å trekke seg ut, men påpekte at implementeringen var svært vanskelig og krevde forberedelse. I en tale til kommunistpartiets 27. kongress den 25. februar 1986, dagen før USA besluttet å levere stingermissiler, uttrykte Gorbatsjov håp om å bringe troppene hjem «i nær fremtid» gjennom en «gradvis tilbaketrekking» i samsvar med den foreslåtte FN-løsningen.

For det andre, basert på en objektiv vurdering av den militære situasjonen på bakken i 1985, 1986 og 1987 kommer det frem at stinger-missilene ikke klarte å bidra til å endre Sovjetunionens militære stilling i landet. Stinger-missilene fordrev ikke de sovjetiske styrker fra deres befestede posisjoner. Ifølge Mark Urbans analyse fra 1988 var motstandens høydepunkt nådd i 1980, da de kontrollerte nesten 90 prosent av landet, noe de aldri siden klarte å nærme seg. Mujahedin klarte verken å overvinne brigadene av sovjetgarnisoner eller å holde en hel provinshovedstad. Sovjetunionen beholdt kontroll og kunne fritt bevege seg i hele landet, og motstandsbevegelsen var ikke i stand til å true nøkkelbasene eller infrastrukturen.

For det tredje, ifølge Harrisons intervjuer med sovjetiske ministre, var ikke stingermissilene en faktor bak tilbaketrekningen, men

Mujahedinsoldat i Afghanistan i 1985.
Foto av Ervin Franzen. CC3.0.

«Shevardnadze uttalte at missilene styrket «haukenes» posisjon i Moskva, som ikke ønsket å gi inntrykk av å trekke seg tilbake under press eller som følge av teknologisk underlegenhet.»

Tabell 1: Beslutningsprosess og Forutsetninger

Paralleller	Sovjetisk invasjon av Afghanistan (1979–1989)	Russisk invasjon av Ukraina (2022–)
Hvordan og av hvem ble avgjørelsen tatt	Beslutningen om å invadere Afghanistan ble tatt av en liten gruppe ledere i Politbyrået, inkludert Leonid Breznev, Dmitrij Ustinov og Mikhail Suslov. Prosessen var hemmelig og uten bred konsultasjon. Breznev svekkede helse gjorde ham mer avhengig av sine nærmeste rådgivere, som hadde stor innflytelse på avgjørelsen.	Beslutningen ble tatt av Vladimir Putin og en liten krets av lojale sikkerhets- og militærrådgivere. Putin hadde isolert seg under pandemien og var sterkt påvirket av en liten krets rådgivere under beslutningsprosessen, noe som førte til feilvurderinger av situasjonen.
På hvilket premisser	Sovjetiske ledere forventet ingen omfattende militær involvering eller langvarig okkupasjon. De antok at rask stabilisering kunne oppnås gjennom økonomisk bistand, rådgivning og ved å installere Babrak Karmal som leder, med håp om støtte fra lokalbefolkningen.	Russiske myndigheter forventet en rask operasjon for å nøytralisere Ukraina og installere en pro-russisk regjering, muligens ledet av Viktor Medvedchuk, med antagelsen om at lokalbefolkningen ville støtte dette.
Når ble avgjørelsen tatt?	Beslutningen ble tatt 12. desember 1979, kort tid før invasjonen startet senere samme måned.	Beslutningen ble tatt kort tid før invasjonen startet 24. februar 2022, etter intensiv militær oppbygging langs grensen.
Forholdet til Vesten da avgjørelsen ble tatt	Forholdet til Vesten var anstrengt på grunn av den kalde krigen, amerikansk unnlathet i å ratifisere SALT II og utplasseringen av atomvåpen i Europa. Sovjetiske ledere konkluderte ikke bare med at man hadde lite å tape på ytterligere forverring av forholdet, men også at man måtte reagere.	Forholdet til Vesten var allerede dårlig etter Russlands annektering av Krim i 2014, sanksjoner og anklager om innblanding i vestlige valg. Ingen villighet til å implementere Minsk-avtalen. USA trakk seg fra flere våpenkontrollavtaler, inkludert ABM-avtalen (2002), INF-avtalen (2019) og Open Skies-avtalen (2020). Tyskland suspenderte sertifiseringen av Nord Stream 2 rett før invasjonen.
Umiddelbare årsaker til invasjonen	Frykt for spredning av islamsk fundamentalisme, nasjonale sikkerhetsbekymringer og bekymring for at Afghanistan kunne falle under vestlig innflytelse eller bli en base for anti-sovjetiske krefter.	Oppfattet trussel fra Ukrainas tilnærming til NATO, nasjonale sikkerhetsbekymringer og et ønske om å gjenopprette russisk innflytelse.

«Beslutningen om krig ble utløst av angrepet på Medvedtsjuks parti, som fjernet Russlands myke makt i Ukraina.»

vert om et hinder – som forlenget Sovjetunionens opphold i Afghanistan. Shevardnadze uttalte at missilene styrket «haukenes» posisjon i Moskva, som ikke ønsket å gi inntrykk av å trekke seg tilbake under press eller som følge av teknologisk underlegenhet. Aleksandr Jakovlev, en av Gorbatsjovs nærmeste rådgivere, bekreftet dette synspunktet og sa at stinger-missilene «definitivt forlenget vårt opphold» i Afghanistan. Militæret argumenterte dessuten for å komme med mottiltak og de brukte stinger-missilene som en unnskyldning for å utsette tilbaketrekningen.

Ukraina og den afghanske modellen

Etter Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022 har et vanlig argument vært at våpenstøtte til Ukraina kan bidra til at Putins regime faller, på samme måte som vestlig støtte til mujahedin hevdes å ha vært en avgjørende faktor for Sovjetunionens kollaps. Cordovez og Harrisons analyse peker imidlertid på en annen årsakssammenheng. De argumenterer for at det ikke var krigen i Afghanistan som førte til Sovjetunionens sammenbrudd, men snarere interne politiske reformer som gjorde krigens avslutning mulig. Ifølge deres analyse ble avslutningen på krigen forsinket fordi diplomatiske muligheter ble systematisk motarbeidet av eksterne aktører. Sammenlignet med dagens Russland, mangler vi klare paralleller til de interne politiske endringene som preget slutten av Sovjetunionens æra. Mens flere tiår med reformer og økonomisk avhengighet av Vesten formet en ny generasjon sovjetiske ledere, er den rus-

siske eliten i dag konsolidert rundt Vladimir Putin. Regimet er mindre avhengig av Vesten enn på noe annet tidspunkt i nyere historie, samtidig som det styrker sin økonomiske tilknytning til BRIKS-landene, særlig Kina og India. Det kan derimot argumenteres for at det finnes mange andre paralleller mellom krigen i Afghanistan og Ukraina (se tabell 1 for oversikt). Disse parallellene gir derimot grunn til å spørre om den konfronterende tilnærmingen med fokus på militær støtte virkelig er den beste veien til fred og ukrainsk selvbestemmelse, eller om den snarere vil forlenge konflikten med fatale konsekvenser for Ukraina.

For det første er det langt fra klart om Russlands invasjon virkelig kan tilskrives ekspansjonistiske ambisjoner, eller om det snarere – i likhet med invasjonen av Afghanistan – kom som et resultat av nasjonale sikkerhetsbekymringer og feilvurderinger. I løpet av 2021 gjennomførte Ukraina og USA en betydelig politisk kursendring ved å intensivere bestræbelser på ukrainsk NATO-medlemskap, dypere integrering i alliansen, samt å forsøke å stanse gassrørledningsprosjektet Nord Stream 2. Samtidig stengte Ukraina Viktor Medvedtsjuks TV-kanaler – leder i partiet «Opposisjonsplattformen – for livet», som i henhold til flere meningsmålinger hadde høyere oppslutning enn Zelenskyj, noe som utløste sterke reaksjoner fra Kreml og ble ansett som brudd på en uformell avtale. Geoffrey Roberts⁴ argumenterer – basert på en studie av det kronologiske forløpet til invasjonen, offentlige uttalelser og diplomatiske

4 <https://geoffreyroberts.net/wp-content/uploads/2022/04/Now-or-never-Putins-Decsion-for-War-with-Ukraine.pdf>

initiativer – for at Russland invaderte som følge av akkumulerende brudd på Russlands «røde linjer». Dette inkluderte Storbritannias beslutning i mars 2021 om å styrke Ukrainas maritime kapasiteter, NATOs bekreftelse på Ukrainas fremtidige medlemskap, samt multinasjonale militære øvelser som NATO Defender 21, i tillegg til militære avtaler, inkludert US-Ukraine Strategic Defense Framework og Charter on Strategic Partnership. Disse tiltakene ble sett på som direkte brudd på Russlands sikkerhetsinteresser og utløste en militær oppbygging langs den ukrainske grensen. Putin tok gjennom året flere initiativ til diplomati, forhandlinger og avtaler med Vesten, men disse forsøkene ble avvist fra vestlig hold, som ikke var villig til å gå Russland i møte. En siste mulighet var også til stede da Russland anerkjente de to Donbass-«republikkene» og forholdt seg passive i to dager. I denne perioden suspenderte Tyskland ratifiseringen av Nord Stream 2⁵, og etterlot dermed Russland med få insentiver for å opprettholde fred. Tysklands tidligere forbundskansler Angela Merkel mener også at Russland var veldig klare på at de ikke ville akseptere et ukrainsk Nato-medlemskap. Putin hadde sagt til henne at «Du vil ikke alltid være kansler, og da kommer de til å bli med i NATO ... Og det vil jeg forhindre.»⁶

Ifølge Ilya Zhegulevs undersøkelse publisert på [Verstka](https://verstka.media/kak-putin-pridumal-voynu)⁷, basert delvis på ukrainske og

5 <https://www.reuters.com/business/energy/germanys-scholz-halts-nord-stream-2-certification-2022-02-22/>

6 <https://www.abc.net.au/news/2024-11-27/angela-merkels-memoir-details-vladimir-putin-donald-trump-antics/104652020>

7 <https://verstka.media/kak-putin-pridumal-voynu>

Tabell 2: Ekstern Påvirkning og Konsekvenser

Paralleller	Sovjetisk invasjon av Afghanistan (1979–1989)	Russisk invasjon av Ukraina (2022–)
Mulighet for påvirkning gjennom «myk makt»	Sovjetunionens forsøk på å påvirke gjennom diplomati mislyktes. Etter drapet på Nur Muhammad Taraki og den økende ustabiliteten under Hafizullah Amin, konkluderte Sovjet med at de hadde liten mulighet til å påvirke situasjonen gjennom diplomatiske kanaler og andre ikke-militære midler.	Medvedchuks parti og hans kanaler ble forbudt. Minsk-avtalen hadde gått i stå. Russland konkluderte med at mulighetene for påvirkning gjennom «myk makt» ikke eksisterte, og at den opprinnelige planen med Minsk mislyktes.
Utviklingen av forhandlinger	Tidlige forsøk på diplomati, som Cordovez-initiativet, ble motarbeidet av USA på grunn av hensyn til «nasjonal selvbestemmelse» og favorisering av militær støtte til mujahedin. Endte til slutt med Genève-avtalene etter at Gorbatsjov styrket «duene» i Washington, til tross for fortsatt våpenstøtte fra USA.	Minsk-avtalen ble undergravd. Macron, Merkel, Porosjenko og andre nøkkelpersoner har i etterkant innrømmet at avtalen kun var ment for å kjøpe tid for Ukraina. Etter invasjonen ble forhandlingsforsøk hindret av vestlig motstand og økt militær støtte til Ukraina. Manglende tillit mellom partene og sterk militær involvering fra vestlige land har hindret en effektiv diplomatisk løsning og styrket «hardlinerne».
Rolle av eksterne aktører	USA, Pakistan og andre vestlige land støttet mujahedin med våpen og økonomisk hjelp gjennom ISI, noe som bidro til å intensivere konflikten og forlenge krigen. Pakistan spilte en nøkkelrolle i å støtte islamske fundamentalister og splitte motstandsbevegelsen.	USA og NATO har gitt betydelig militær støtte til Ukraina. Vestlige land har også innført sanksjoner mot Russland og støttet Ukraina politisk og økonomisk.
Våpenstøtte og militær støtte	Massiv våpenstøtte til mujahedin fra USA og andre vestlige land, inkludert introduksjonen av Stinger-missiler.	Betydelig våpenstøtte til Ukraina fra USA og NATO, inkludert moderne våpensystemer og trening. Dette har styrket Ukrainas forsvar, men også intensifisert kamphandlingene og forlenget konflikten.
Utfallet og langsiktige konsekvenser	Den sovjetiske tilbaketrekningen førte til en langvarig borgerkrig og ustabilitet. Dette skapte grobunn for oppkomsten av Taliban og al-Qaida, med langsiktige regionale og globale sikkerhetsimplikasjoner.	Konflikten har ført til betydelige humanitære kostnader og fordrevet millioner av mennesker. Langsiktige konsekvenser inkluderer regional ustabilitet, økonomiske utfordringer og endringer i den europeiske sikkerhetsarkitekturen.

«Akkurat som i Afghanistan har hardlinerne på begge sider gjensidig styrket hverandre.»

anonyme Kreml-kilder, ble beslutningen om invasjonen tatt av en liten krets rådgivere, sterkt påvirket av Yuri Kovalchuk, en nær venn av Putin med anti-vestlige holdninger. Russland ønsket opprinnelig å unngå en invasjon av Ukraina. Putin var i utgangspunktet ikke interessert i Donbass, da en integrasjon ble sett på som for kostbar. Ved Russlands uoffisielle intervensjon i 2014 fantes ingen planer om invasjon, og Moskva ble trukket inn i borgerkrigen mot sin vilje, slik William Burns hadde forutsett. Putin satte sin lit til Minsk-avtalene, men følte at Zelenskyj ikke tok Russland seriøst i forhandlingene i Paris. Beslutningen om krig ble utløst av angrepet på Medvedtsjucs parti, som fjernet Russlands myke makt i Ukraina. Putin satset på et kupp basert på feilaktig etterretningsinformasjon og antok at lokal støtte ville sikre maktskifte. Medvedtsjuk var uvitende om planene. Russland sendte rundt 100 000 soldater under invasjonen av Ukraina, hvorav omtrent 40 000 ble sendt mot Kyiv. I motsetning til hva en forventer i en fullskala invasjon, gjennomførte ikke Russland komplekse luftoperasjoner eller ødeleggelse av ukrainsk infrastruktur. I militæret var det konsensus om at en militær seier uten betydelig støtte

fra lokalbefolkningen eller et regjeringsskifte var usannsynlig. Premissene for invasjonen var derfor feilaktige, liknende tidligere mislykkede operasjoner som invasjonsforsøket i Grisebukta, Khrusjtsjovs missilplassering på Cuba og Sovjetunionens invasjon av Afghanistan.

Ifølge en artikkel publisert av The Intercept⁸ ble beslutningen om å invadere Ukraina, til tross for en nesten ett år lang oppbygging av russiske styrker ved grensen, ikke tatt før rett før selve angrepet i februar 2022. Ifølge både nåværende og tidligere amerikanske etterretningsoffiserer indikerte klassifiserte CIA-rapporter i desember 2021 at Putin ennå ikke hadde bestemt seg. Selv i januar 2022, da Russland begynte å ta logistiske grep for å forberede invasjonen, var etterretningen fortsatt usikker på om Putin ville gjennomføre angrepet. Det var først i februar 2022 at amerikansk etterretning ble overbevist om at en invasjon var nært forestående. En viktig årsak til den forsinkede beslutningen og den påfølgende forvirringen var at Putin i stor grad isolerte seg og kun rådførte seg med en liten gruppe lojale sikkerhets-

8 <https://theintercept.com/2022/03/11/russia-putin-ukraine-invasion-us-intelligence/>

og militærtjenestemenn. Denne isolasjonen førte til en dårlig koordinert invasjon, og det har blitt rapportert at mange russiske ledere ble overrasket over beslutningen, noe som bidro til militære utfordringer og manglende forberedelser. Etterretningstjenestene anslår at Putin ble overrasket over motstanden fra Ukraina og de logistiske utfordringene den russiske hæren sto overfor.

I likhet med invasjonen av Afghanistan signaliserte Russland raskt en vilje til en politisk, fremforhandlet løsning. Allerede første dag etter at Russland invaderte, bekreftet Zelenskyj at Moskva hadde kontaktet dem for å forhandle om fred med utgangspunkt i ukrainsk nøytralitet⁹. Den tredje dagen etter invasjonen bekreftet begge parter at forhandlinger skulle starte med dette som utgangspunkt¹⁰. USA uttrykte imidlertid at de ikke kunne støtte forhandlingene da de mente konflikten handlet om mer enn kun Ukraina¹¹.

9 <https://www.president.gov.ua/en/news/zvernennya-prezidenta-do-ukrayinciv-naprikinci-per-shogo-dnya-73149>

10 <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-ready-talks-with-russia-neutral-status-official-2022-02-25/>

11 <https://state.gov/briefings/depart->

«Til syvende og sist er det verdt å spørre om den konfronterende linjen Vesten har valgt, med fokus på militær støtte og sanksjoner, er den eneste eller beste veien til fred og selvbestemmelse for Ukraina.»

Israelske og tyrkiske meglere bekreftet at en avtale var nær, men at USA og Storbritannia blokkerte den for å svekke Russland ved å fortsette krigen. Denne versjonen har blitt bekreftet av flere involverte parter, blant annet Victoria Nuland, Harald Kujat, Boris Johnson, tidligere rådgivere til Zelenskyj og andre diplomater¹².

Retten til selvbestemmelse og faren for eskalering

Slik mujahedin ble styrket, fikk tilgang til våpen og ble fremstilt som frihetskjemper, har den ekstreme Azov-gruppen opplevd en lignende utvikling siden Russlands invasjon av Ukraina. Fra å ha vært en enkelt paramilitær enhet, har Azov vokst til flere avdelinger, inkludert den 12. brigade i Nasjonalgarden og den 3. brigade i de væpnede styrkene. Enheter som Kraken, under ukrainsk militær etterretning, illustrerer hvordan Azovs innflytelse har nådd inn i sentrale sikkerhetsstrukturer. Våpenleveranser fra USA og andre vestlige land, som tidligere var forbudt, har nå blitt tillatt, og Azov har fått tilgang til tunge vestlige våpen etter at de mistet ekstremisttempelet. Dette har økt deres militære kapasitet betydelig, og de er blitt trent til å bruke avanserte våpensystemer både mot ytre og indre fiender. I tillegg har Azov fått økt anerkjennelse og støtte, noe som har gitt dem mediemakt og økt politisk innflytelse. I Ukraina kan Azovs økte styrke og innflytelse på sikt utgjøre en trussel, ettersom deres rolle, makt og ideologiske ståsted gjør dem potensielt i stand til å undergrave demokratiet og skape interne splittelser. Oleksandr

Merezhko, leder av parlamentets utenrikskomité og medlem av president Volodymyr Zelenskyjs parti Folkets tjener, advarte nylig i et intervju med Financial Times om farene høyreekstreme grupper utgjør. «Det vil alltid være et radikalt segment av det ukrainske samfunnet som vil kalle enhver forhandling for kapitulasjon,» sa han. «Høyreekstreme i Ukraina vokser. Høyresiden er en fare for demokratiet.»¹³

Maksym Zhorin, nestkommanderende i den 3. brigade, bekreftet at de vil stå imot ethvert forsøk på å forhandle med Russland og beskrev den ytterliggående høyresiden som «grunnlaget for landets sikkerhet.»¹⁴ Selv før krigen har mange ment at det var Azov som satt en stopper for Paris-avtalen i 2019 mellom Putin og Zelenskyj, og også – sammen med andre ytterliggående høyreekstreme grupper – iscenesatte en kampanje for å forhindre en avtale på tampen av den russiske invasjonen i 2022. Akkurat som i Afghanistan har hardlinerne på begge sider gjensidig styrket hverandre. Etter sammenbruddet i Istanbul-forhandlingene og den påfølgende eskaleringen med økt våpenstøtte til Ukraina – og Russlands svar i form av massiv bombing og ødeleggelse i Kharkiv og Mariupol – har Russland ytterligere eskalert konflikten ved å annektere territorier og øke sine krav i forhandlingene. Mens de i Istanbul var villige til å trekke seg tilbake til grensene før 24. februar 2022, er ikke dette lenger tilfellet. Zelenskyj og Kyiv, som i begynnelsen var villige til forhandlinger, har som følge av et redusert spillerom vendt seg mot forhandlinger, blant annet ved å forby forhandlinger med Putin gjennom et presidentdekret. Etter den vellykkede ukrainske motoffensiven erklærte USAs øverste mil-

itære general Mark Milley at det var mulig å forhandle med Russland fra en sterk posisjon. Men Zelenskyj innførte ved eget dekret forbud mot å forhandle med Russland. Sprengningen av Nord Stream 2, misilangrepene på russisk territorium, Ukrainas dekret om å beskytte kulturelle identiteter til ukrainere i russiske grenseregioner, trusselen om å utvikle atomvåpen, invasjonen av Kursk, – alt dette har gjensidig styrket hardlinerne og bidratt til eskalering. Russland har endret atomdoktrinen, utplassert atomvåpen i Belarus, anvendt Oreshki-missiler som advarsel (kan bli utrustet med atomvåpen), endret sin forhandlingsposisjon og erklært at de ikke vil forhandle inntil de har drevet ukrainske soldater ut av Kursk.

Retten til selvbestemmelse var et sentralt argument for vestlig involvering i både Ukraina og Afghanistan. I Afghanistan hevdet USA at de støttet mujahedin for å fremme afghansk frihet, mens i Ukraina fokuserer vesten på landets rett til å velge sine egne allianser. Dette reiser spørsmål om hvorvidt eksterne aktørers intervensjon virkelig fremmer selvbestemmelse, eller om det tjener større geopolitiske interesser. I Afghanistan førte vestlig støtte til en langvarig krig med store humanitære kostnader, og det er en risiko for at lignende konsekvenser kan oppstå i Ukraina dersom diplomatiske muligheter overses. Eskaleringen av krigen som følge av vestlige våpenleveranser er også en parallell som bør nevnes. I Afghanistan bidro massiv våpenstøtte til mujahedin til å intensivere konflikten og forlenge krigen. I Ukraina har vestlige våpenleveranser styrket landets forsvarsevne, men har også ført til en intensivering av kamphandlingene. Russland har advart om at dette kan føre til en bredere konfrontasjon og ser på våpenleveransene som en direkte innblanding i konflikten.

Til syvende og sist er det verdt å spørre om

[ment-press-briefing-february-25-2022/](https://state.gov/briefings/departement-press-briefing-march-21-2022/) og

<https://state.gov/briefings/departement-press-briefing-march-21-2022/>

12 <https://radikalpolitikk.no/2024/10/26/hvorfor-mislyktes-fredsforhandlingene-mellom-russland-og-ukraina/>

13 <https://www.ft.com/content/2bb20587-9680-40f0-ac2d-5e7312486c75>

14 <https://www.france24.com/en/europe/20241011-should-zelensky-s-government-be-afraid-of-far-right-groups>

Ødelagt bygning etter russiske bombenedslag i Ukraina i 2022. Foto fra State Emergency Service of Ukraine. CC4.0.

den konfronterende linjen Vesten har valgt, med fokus på militær støtte og sanksjoner, er den eneste eller beste veien til fred og selvbestemmelse for Ukraina. Dersom den «afghanske modellen» er en «formel» for konfliktløsning som venstresiden generelt bør se til, hadde det russiske kommunistpartiet rett i å støtte Slobodan Milošević mot NATO under Jugoslavia-konflikten. Det er liten tvil om at Serbia i denne situasjonen sto opp mot en imperialistisk overmakt som, etter krigen ble avsluttet, søkte ekspansjon og hadde geopolitiske motiver. I likhet med russiske nasjonalister støttet det russiske kommunistpartiet å sende militært utstyr som S-300 luftvernssystemer og radarer til Serbia, samt å gjenopprette et sterkt russisk forsvar, inkludert plassering av atomvåpen i Belarus og organisering av frivillige styrker¹⁵. Milošević ønsket opprinnelig å utfordre og lokke NATO inn i en bakkekrig, noe som kunne ha blitt starten på en langvarig og ødeleggende militær konflikt. Russland valgte imidlertid å gå diplomatiets vei og fikk overtalt Milošević til å inngå kompromiss. Var dette feil? Er det grunn til å tro at venstresiden og sosialismens sak hadde stått sterkere dersom NATO hadde blitt trukket inne i en «serbisk hengemyr»?

¹⁵ <https://www.gazeta.ru/social/2024/03/24/18461677.shtml>

En konkret analyse av den konkrete situasjonen

Erfaringene fra Afghanistan viser viktigheten av «en konkret analyse av den konkrete situasjonen». Den ukrainske sosialisten Volodymyr Ischenko, bare noen uker etter at invasjonen var et faktum, ble spurt følgende «Vesten reagerte resolutt med en strategi basert på harde sanksjoner mot Moskva og levering av våpen til Kyiv. Ødeleggelsen av den russiske økonomien og styrkingen av den ukrainske motstanden har samme mål: å tvinge Moskva til å stoppe angrepet. Hvordan ser du på denne responsen og hva mener du om ropene om at NATO skal opprette en flyforbudssone?»

Ischenkos svar var klart:

«Å stoppe krigen er den absolutte prioriteten. Dette kan være mulig ved umiddelbart å gi Ukraina et klart perspektiv på å bli med i EU, i det minste en konkret medlemskapsplan. Samtidig kan det oppnås en avtale om militær nøytralitet. Dette er lettere nå, fordi president Volodymyr Zelenskyj og resten av den politiske eliten er skuffet over at NATO ikke vil hjelpe Ukraina eller opprette en

flyforbudssone.

Zelenskyj vil bli tvunget til å akseptere smertefulle kompromisser om Krim og Donbass. Men takket være EU-medlemskap kunne Zelenskyj fremstille avtalen med Russland som en seier og hevde at ukrainerne vant det de har kjempet for siden revolusjonen på Maidan. Samtidig kunne Putin også hevde at han ikke ble beseiret, men at invasjonen oppnådde sine mål. EU og USA burde forhandle frem noe slikt hvis de vil forhindre tap av ukrainske liv og ødeleggelsen av økonomien.

Hvis Vesten er fornøyd med en fremtid for Ukraina som ligner den for Afghanistan, betyr det at de trenge denne krigen. Den nåværende holdningen til Vesten vil bare være rettferdiggjort hvis Russland er så svakt at det kollapser i nær fremtid. Men hvis invasjonen kan fortsette i måneder eller år, vil Vesten være medskyldig i å forlenge krigen.¹⁶»

Det er ikke sikkert at situasjonen i Ukraina ville ha sett annerledes i dag dersom den europeiske venstresiden hadde fulgt denne linjen. Men er det grunn til å tro at den hadde vært verre?

¹⁶ <https://www.rosalux.de/en/news/id/46153/stopping-the-war-is-the-absolute-priority>

Lenin om imperialism og krig

Av Aslak Storaker

Hundre år etter Lenins død er det mye som har forandra seg i forhold til internasjonal politikk. Vi har fått opprettelsen av FN med sitt aggresjonsforbud. Vi har hatt frigjøringen av koloniene til de gamle europeiske imperiene. Vi har ikke lenger noen sterk internasjonal arbeiderbevegelse av typen som fantes med Internasjonalen. Og ikke minst har oppfinnelsen av atomvåpenet gjort at alle spørsmål om krig og fred må stilles på en ny måte.

Samtidig er det mye som er likt mellom stormaktskonfliktene i dag og situasjonen slik den var rundt første verdenskrig, da Lenin skrev sine mest kjente tekster om imperialism, krig og det nasjonale spørsmål. Selv står jeg nok på mange måter nærmere det Lenin foraktfullt omtalte som «sosialpasifister» som hengir seg «til et bedragersk håp om overenskomster og internasjonale kongresser» (Lenin, 1971f, s. 32), og jeg er

aktiv i de fredsbevegelsene han avviste som «de borgerlige pasifistene (fredstilhengere og fredsforkynnere)». (Lenin, 1951, s. 5) Jeg mener likevel at det er mye å lære av Lenin, særlig fordi han befatta seg med spørsmålet om hvordan arbeiderbevegelsen bør stille seg til krig under kapitalismen og imperialismen.

Det nasjonale spørsmål

Lenin var en overbevist internasjonalist. Samtidig var han svært opptatt av retten til nasjonal selvbestemmelse. Han legger vekt på retten til å bruke sitt eget språk, med henvisning til det flerspråklige Sveits, og til retten til nasjonal løsrivelse, med henvisning til Norges løsrivelse fra Sverige i 1905. Norge framholdes som et eksempel til etterfølgelse ved at en beslutning om løsrivelse må foretas av det lokale parlamentet eller ved en folkeavstemning utelukkende fra den nas-

jonen som vil løsrive seg, ikke fra det sentrale parlamentet i staten nasjonen inngår i. De svenske arbeiderne framholdes også som eksemplariske ved at de agiterte mot at den svenske herskerklassen skulle forhindre Norges løsrivelse med makt. Dette var særlig viktig fordi «de norske arbeiderne ble overbevist om at de svenske ikke er smittet av svensk nasjonalisme, og at de setter brorskapet med de norske proletarene høyere enn det svenske borgerskapets og aristokratiets privilegier». (Lenin, 1971d, s. 91) Under disse konkrete forholdene styrket dermed splittelsen av unionen mellom den norske og svenske staten samholdet mellom den norske og svenske arbeiderklassen.

Vektlegginga av nasjonal selvbestemmelse kan ved første øyekast synes paradoksal, for Lenin framholder som ideal New York og andre multikulturelle storbyer som «ligner på en mølle som maler sammen de forskjellige nasjoner ... et veldig historisk

«Lenin var en overbevist internasjonalist. Samtidig var han svært opptatt av retten til nasjonal selvbestemmelse.»

The melting pot, John Z. Gelsavage, fri lisens pg

framskritt». (Lenin, 1971c, s. 28) Grunnen til at Lenin er opptatt av nasjonal selvbestemmelse er at nasjonal undertrykking splitter arbeiderklassen og gjør at nasjonale i stedet for klassemessige skillelinjer blir de mest framtrepende. Han var altså slett ikke noen nasjonalromantiker – og overhodet ikke i forhold til sin egen nasjonalitet, han hatet russisk nasjonalisme dypt og inderlig. Samtidig idealiserer han heller ikke undertrykte kulturer, men skriver at alle kulturer har både en sjåvinistisk og en demokratisk side – en betimelig påminnelse i dag:

«Til alle nasjonal-sosiale sier vi at det i enhver moderne nasjon finnes to nasjoner. Vi har Purisjkevitsjenes, Gutsjkovenes og Struves stor-russiske kultur, men vi har også en stor-russisk kultur som karakteriseres av navn som Tsjernysjevskij og Plekhanov. De samme to slags kulturer finner vi i Ukraina, i Tyskland, Frankrike, England, hos jødene osv. Hvis flesteparten av de ukrainske arbeiderne står under innflytelse av den stor-russiske kultur, så kan vi være helt sikre på at det stor-russiske demokratiets og sosial-demokratiets idéer øver sin påvirkning ved siden av idéene i det stor-russiske presteskapets og borgerskapets kultur. Den ukrainske marxist som kjemper mot den første typen 'kultur', vil alltid

«Seks stormakter hadde delt verden mellom seg, og sammen med andre mindre kolonimakter kontrollerte de rundt 2/3 av verdens areal.»

sørge for å skille ut den andre kulturen og forklare sine arbeidere at de 'med alle krefter må fange opp, utnytte og befeste enhver mulighet til samkvem med den bevisste, stor-russiske arbeider, med hans litteratur, med hans tankegang, fordi dette vil tjene både den ukrainske og den stor-russiske arbeiderbevegelsens grunnleggende interesser.'

Dersom den ukrainske marxist lar seg rive med av det *helt rettmessige og naturlige* hat til de stor-russiske undertrykkerne i så stor grad at han fører bare en aldri så liten del av dette hatet over på de stor-russiske arbeidernes proletariske kultur eller proletariske sak, eller bare stiller seg fremmed overfor dem, vil denne marxist ganske raskt havne i den borgerlige nasjonalismens myr. Akkurat på samme måte vil også en stor-russisk marx-

ist havne i nasjonalismens, og ikke bare i den borgerlige, men i den reaksjonære nasjonalismens myr dersom han bare et eneste øyeblikk glemmer kravet om full likestilling for ukrainerne eller deres rett til å danne en selvstendig stat». (Lenin, 1971c, s. 33)

Det er ellers viktig å merke seg at Lenin ikke argumenterer for at arbeiderbevegelsen skal arbeide for nasjonal løsrivelse, men utelukkende for retten til å gjøre det. Tvert imot: «vi er absolutt, under ellers like vilkår, for sentralisering og mot det småborgerlige føderasjonsideale». (Lenin, 1971e, s. 124) Men samme sted siterer Lenin Marx og Engels på at «et folk som undertrykker et annet, kan ikke selv være fritt», og at oppgaven for proletariatet i de imperialistiske stormaktene derfor er «å bekjempe monarkiet, godseierne

«Lenin argumenterte for at det er riktig å støtte en krig dersom klassekampen leder over i borgerkrig mellom borgerskapet og proletariatet, dersom et sosialistisk land fører forsvarskrig mot et kapitalistisk/imperialistisk land, og dersom det dreier seg om en nasjonal frigjøringskrig.»

og kapitalistene i vårt eget fedreland, dvs. vårt fedrelands *verste* fiender». Når det gjelder koloniene, går Lenin derimot ubetinget inn for deres løsrivelse fra «moderlandet», og skriver at proletariat må kreve frihet for de nasjoner og kolonier som er undertrykt av deres egen nasjon (Lenin, 1971e, s. 131).

Imperialismen

Lenin definerte imperialismen som at konsentrasjonen av produksjon og kapital hadde skapt monopoler; videre at bankkapital og industrikapital var smeltet sammen til «finanskapital»; videre at kapitaleksporten blir viktigere enn vareeksporten; videre at disse monopolistiske kapitalsammenslutningene

deler verden mellom seg; og til sist at de største kapitalistiske landene hadde delt verden opp mellom seg (Lenin, 1969, s. 98). Ut fra dette definerte han imperialismen som kapitalismens høyeste stadium.

I koloniene og andre «tilbakeliggende land» fantes det lite lokal kapital, men mye billige råvarer og lave lønninger. Seks stormakter (England, Russland, Frankrike, Tyskland, USA og Japan) hadde delt verden mellom seg, og sammen med andre mindre kolonimakter (Belgia, Nederland m.fl) kontrollerte de rundt 2/3 av verdens areal. Ved å dele verden mellom seg ble også markedene for de ulike nasjonale kapitalene delt, og konkurransen mellom kapitaler utvikler seg derfor også til en konkurranse mellom impe-

rialistiske stater. «Kapitalistene deler verden mellom seg, ikke på grunn av noen særskilt ondskap, men fordi det stadium konsentrasjonen har nådd, tvinger dem til å gå denne veien for å få profitt, og fordelingen foretas 'etter kapital', 'etter makt' – noen annen måte å dele på kan det jo heller ikke finnes i vareproduksjonen og kapitalismens system.» (Lenin, 1969, s. 84) Dette skjer derfor mer som følge av en systemmessig tvang, eller i det minste tendens, enn av vond vilje: «for det første tvinger den fullførte oppdeling av jorden til ved en *nyoppdeling* å strekke hånden ut etter *ethvert* territorium, og for det andre er det karakteristisk for imperialismen at noen stormakter kappes om hegemoniet, dvs. søker å bemektige seg territorier, ikke så mye direkte til hans egen fordel som for å svekke motstanderen og undergrave *hans* hegemoni». (Lenin, 1969, s. 101)

Ifølge Lenin fører denne kampen mellom ulike nasjonale kapitaler, som altså også tar form av en kamp mellom imperialistiske stater, til krig mellom dem. I polemikk mot Karl Kautskys teori om en fredelig «ultraimperialisme» argumenterer han for at siden styrkeforholdene mellom de kapitalistiske økonomiene endrer seg (han viser da særlig til Tysklands og USAs framvekst), vil endrede styrkeforhold også føre til et forsøk på nyoppdeling av markedene med voldsomhet. «Det er tilstrekkelig å stille spørsmålet klart for å se at det bare kan besvares benektende. For under kapitalismen er ethvert annet grunnlag for oppdelingen av interesse- og innflytelsessfærer, av kolonier osv. enn de oppdelende parters *makt*, deres alminnelig-økonomiske, finansielle, militære og øvrige makt, *ikke* tenkelig. Men de deltakendes styrke utvikler seg ujevnt; for en *jevn* utvikling av de enkelte foretak, truster, industrigrener og land er umulig under kapitalismen. ... Er det 'tenkelig' at styrkeforholdet mellom de imperialistiske makter vil være *uforandret* etter ti, tjue års forløp? Absolutt utenkelig.» (Lenin, 1969, s. 131)

Lenins imperialismeteorier har blitt kritisert fra flere hold for å hvile på en falsk antagelse om at monopolenes og «finanskapitalens» makt har satt verdiloven slik Marx beskrev den ute av spill (Knolle-Grothusen, 2022). Selv

Koloniseringen av Afrika 1913_av Erik Bolstad_Lisens_ CC BY SA 3.0

Kompani Østindia, fri lisens

mener jeg at grunntesen om at kapitalistisk konkurranse om markeder fører til konkurranse mellom imperialistiske stater om territoriell kontroll holder vann selv om monopolkapital- og finanskapitalteorien skulle vise seg å være feilaktig. Et annet spørsmål er om den kolonialistiske formen for imperialismen i det hele tatt var særlig lønnsom for de imperialistiske statene. Tore Linné Eriksen er inne på dette i sitt svært informative oversiktsverk

«Den nye imperialismen 1870-1920», der han viser at den britiske eksporten til koloniene bare lå på 35% av totalen i perioden 1909-1913, og at importen fra koloniene lå på 25%. Av dette var halvparten av både import og eksport til og fra settlerkoloniene Australia, New Zealand, Sør-Afrika og Canada. Eriksen skriver om kolonierobringene at «Kunnskapen var som regel begrenset og gevinstene høyst usikre, men også pas-

sivitet hadde sin pris. I ettertid viste det seg at forhåpningene om råvarekilder, investeringsmuligheter og kjøpekraftige markeder ikke alltid hadde noen rot i virkeligheten. ... Men også feilaktige forestillinger og kollektiv stormannsgalskap har gjennom historien vært viktige drivkrefter, og mislykkede investeringer er ikke noe bevis på fravær av grådighet. Og hvem visste hvor det neste gullrushet ville finne sted, eller hva slags mineraler som ventet under overflaten? I usikre tider var det et spørsmål om å komme konkurrentene i forkjøpet, og kanskje kan vi tale om 'forkjøpsimperialisme'?» (Eriksen, 2022, s. 37) Eriksen anslår for øvrig antall drepte under kolonierobringen i Asia og Afrika for å være mellom 50 og 60 millioner mennesker.

Krig

Lenin argumenterte for at det er riktig å støtte en krig dersom klassekampen leder over i borgerkrig mellom borgerskapet og proletariatet, dersom et sosialistisk land fører

«Den grunnleggende splittelsen i arbeiderbevegelsen, en kan si den grunnleggende årsaken til at vi i det hele tatt har flere enn ett arbeiderparti i hvert land, handlet om hvordan en skulle ta stilling til sin egen nasjons krigføring.»

LA DOMENICA DEL CORRIERE

ANNO L. 5 - L. 10 -
Sensate 2,50 - 5 -

Si pubblica a Milano ogni Domenica
Supplemento illustrato del "Corriere della Sera",

Ufficio del giornale:
Via Solferino, N. 28
MILANO

Per tutti gli articoli e illustrazioni è riservata la proprietà letteraria e artistica, secondo le leggi e i trattati internazionali.
Anno XVI. - Num. 27. 5 - 12 Luglio 1914. Centesimi 10 il numero.

L'assassino a Sarajevo dell'arciduca Francesco Ferdinando erede del trono d'Austria, e di sua moglie.

(Disegno di A. Beltrame).

Skuddene i Sarajevo, fri lisens

forsvarskrig mot et kapitalistisk/imperialistisk land, og dersom det dreier seg om en nasjonal frigjøringskrig. Her polemiserer han mot Rosa Luxemburg, som i Lenins gjengivelse sier at «i den imperialistiske epoken fører enhver nasjonal krig mot en av de imperialistiske stormaktene til intervensjon fra en annen konkurrerende stormakt, og på denne måten blir enhver nasjonal krig forvandlet til en imperialistisk krig.» Mot dette skriver Lenin: «Dette kan hende, men det hender ikke alltid. Mange kolonikriger i perioden mellom 1900 og 1914 fulgte ikke denne veien.» (Lenin, 1952, s. 240) Han viser til et tenkt eksempel med at koloniale og «halvkoloniale» land som India, Persia og Kina kan gå til en felles opprørskrig mot stormaktene. Men

implisitt sier han dermed også at *dersom* det hender, altså at dersom et imperialistisk land intervensjoner til fordel for en nasjonal krig mot et annet imperialistisk land, vil krigen bli forvandlet til en imperialistisk krig.

I en annen polemikk mot Kautsky karikerer han det han ser som småborgerlig nasjonalisme hos enkelte sosialister slik: «Mitt land lider urett, alt annet raker meg ikke, det er det dette resonnementet går ut på, heri ligger dets småborgerlig-nasjonalistiske sneverhet. ... En sosialist, en revolusjonær proletar, en internasjonallist resonnerer annerledes: krigens karakter (om den er reaksjonær eller revolusjonær) avhenger ikke av hvem som angrep og i hvis land 'fienden' står, men den

avhenger av hvilken klasse som fører krigen, hvilken politikk vedkommende krig fortsetter. Hvis vedkommende krig er en reaksjonær imperialistisk krig, dvs. en krig som føres av to verdensomspennende grupper av det imperialistiske voldselskende, rovgriske reaksjonære borgerskap, så forvandles ethvert borgerskap (selv det i et lite land) til en deltaker i plyndringen, og min oppgave som representant for det revolusjonære proletariat er å forberede den *proletariske verdensrevolusjonen* som den *eneste* redning fra verdenskrigens redsler.» (Lenin, 1982, s. 90)

Lenin drøfter dette konkret i tilfellet Østerrike-Ungarns krig mot Serbia, som var den utløsende faktoren for første verdenskrig: «Hvis denne krigen var en isolert krig, altså om den ikke var forbundet med den allmenne europeiske krigen, ville det vært plikten til alle sosialister å ønske seier for det serbiske borgerskapet som den eneste korrekte og uunngåelige konklusjonen å trekke fra det nasjonale aspektet i den nåværende krigen. ... [Men] det nasjonale elementet i den serbisk-østerrikske krigen er ikke, og kan ikke være, av noen alvorlig betydning for den allmenne europeiske krigen. ... For Serbia, for kanskje rundt en prosent av deltakerne i den nåværende krigen, er krigen en fortsettelse av politikken til de borgerlige frigjøringsbevegelser. For de andre nittini prosentene er krigen en fortsettelse av den imperialistiske politikken, altså det avfældige borgerskapet som bare er i stand til å voldta nasjoner, ikke å befri dem.» (Lenin, 2003)

Tilsvarende skriver han om Belgia: «Det engelske og franske borgerskapet bedrar folket når det sier at det fører krig for folkenes og Belgias frihet: i virkeligheten fører de krig for å beholde de koloniene det har stjålet på en skammelig måte. De tyske imperialistene ville straks ha gitt Belgia osv. fri hvis

«Etter februarrevolusjonen i 1917 gikk Lenin fra å se på Russland som den mest reaksjonære regjeringen til å være «den frieste av alle verdens krigerske stater».»

engelskmennene og franskmennene hadde delt sine kolonier med dem på 'hederlig vis'. Det særegne ved situasjonen er at i denne krigen blir koloniens skjebne avgjort gjennom en krig på kontinentet. Sett ut fra den borgerlige rettferdighet og den nasjonale frihet (eller nasjonenes rett til å eksistere) ville Tyskland absolutt ha rett overfor England og Frankrike, for det er 'fordelt' når det gjelder kolonier, dets fiender undertrykker uten sammenligning flere kolonier enn det selv gjør, og hos dets allierte, Østerrike, har de undertrykte slaverne større frihet enn de

har i Tsar-Russland, dette virkelige 'fengsel for folkene'. Men heller ikke Tyskland fører krigen for å befri, men for å undertrykke nasjonene. Det er ikke sosialistenes oppgave å hjelpe en yngre og sterkere røver (Tyskland) med å plyndre eldre og mer forspiste røvere. Sosialistene må utnytte kampen mellom røverne til å styrte dem alle sammen». (Lenin, 1951, s. 9)

Første verdenskrig

Den grunnleggende splittelsen i arbeiderbevegelsen, en kan si den grunnleggende årsaken til at vi i det hele tatt har flere enn ett arbeiderparti i hvert land, handlet om hvordan en skulle ta stilling til sin egen nasjons krigføring. Da første verdenskrig brøt ut valgte de fleste arbeiderpartiene, på tross av tidligere resolusjoner i den 2. Internasjonale om å stanse krigen med bl.a. generalstreik, å støtte sitt eget borgerskap i krigen. (Storaker, 2023) Dette førte til en organisatorisk splittelse i mange land. Lenin og bolsjevikene var blant dem som tok stilling mot sitt eget lands krigføring, og Lenin agiterte aktivt for

Lenin, fri lisens

M.N.Roy, fri lisens

at denne politiske splittelsen i den internasjonale arbeiderbevegelsen også måtte føre til en organisatorisk splittelse. Lenin manet til å omdanne den imperialistiske krigen til en revolusjonær borgerkrig, og at den revolusjonære arbeiderbevegelsens oppgave i alle land måtte være å styrte sin egen krigførende regjering.

I 1914 vedtok sentralkomiteen i Russ-

lands sosialdemokratiske arbeiderparti en resolusjon der det het at «Oppgaven for sosialdemokratiet i alle land må i første rekke være å bekjempe sjåvinismen i vedkommende land. ... Slik som situasjonen ligger an, kan det fra det internasjonale proletariats standpunkt ikke avgjøres hvilken av de to grupper av krigførende nasjoners nederlag ville være det minste onde for sosialismen. Men for oss russiske sosialdemokrater kan

det ikke være tvil om at for arbeiderklassen og alle arbeidende masser blant Russlands folk vil det minste onde være et nederlag for tsarmonarkiet, den mest reaksjonære og barbariske regjering som undertrykker flest nasjoner og den største befolkningsmasse i Europa og Asia.» (Lenin, 1953, s. 10) Samtidig anser de at de tyske og østerrikske arbeiderpartienes støtte til sine egne krigførende stater under forsvar av å bekjempe den russiske tsarismen for å «grense til direkte forræderi mot sosialismen ... Vi russiske sosialdemokrater erklærer at vi anser et slikt forsvar for å være den rene spillfekteri.» (Lenin, 1953, s. 6)

Etter februarrevolusjonen i 1917 gikk Lenin fra å se på Russland som den mest reaksjonære regjeringen til å være «den frieste av alle verdens krigerske stater». Han holdt likevel fast på det grunnleggende standpunktet: «Når det gjelder vårt standpunkt til krigen, som under Lvov & Cos.s nye regjering fortsatt for Russlands vedkommende, på grunn av regjeringens kapitalistiske karakter, er en del av en imperialistisk røverkrig, er det ikke aktuelt å gi selv den minste innrømmelse til idéen om 'revolusjonær forsvarskrig' ... *uten* å styrte kapitalismen er det umulig å avslutte krigen og oppnå en virkelig demokratisk fredsslutning, en fredsslutning som ikke er basert på voldsbruk.» (Lenin, 2007)

Etter oktoberrevolusjonen vedtok den nye revolusjonære regjeringen et dekrét om freden, der det blant annet heter: «En rettferdig eller demokratisk fred, som det overveldende flertall av de av krigen utmattede, utpinte og martrede klasser av arbeidere og arbeidende i alle land lengter etter og som de russiske arbeidere og bønder etter tsarmonarkiets fall har krevd med største beslutsomhet og iherdighet – en slik fred er etter regjeringens mening en øyeblikkelig fred uten anneksjoner (dvs. uten erobring av fremmede territorier, uten innlemmelse av fremmede folkeslag med vold) og kontribusjoner. Russlands regjering foreslår alle krigførende parter øyeblikkelig å slutte en slik fred, samtidig med at den erklærer seg villig til straks, uten den minste utsettelse, å ta alle avgjørende skritt – like til endelig bekreftelse av alle vilkår for en slik fred fra de ansvarlige forsamlinger av folkerepresentanter i alle land og nasjoner.» (Lenin, 1968a, s. 220)

Statsmannen

Om dette store emnet, Lenin som statsmann etter oktoberrevolusjonen, skal jeg være kort. Bolsjevikenes oppfordring til alle krigførende nasjoner om å slutte umiddelbar fred uten anneksjoner ble som kjent ikke oppfylt. Lenin måtte deretter sette inn all sin prestisje på å få gjennomslag i regjeringen og sen-

«Det må også sies at Lenin som statsmann ikke alltid respekterte retten til løsrivelse han sto for som teoretiker.»

tralkomiteen for å gå inn for en separatfred med Tyskland som medførte svært ugunstige betingelser og tap av territorier. Lenin anså at det viktigste var å konsolidere stillingen internt i Russland, og at en fortsettelse av krigen ville kunne føre til revolusjonens undergang.

Fredsslutningen med Tyskland ble dessuten etterfulgt av en langvarig borgerkrig mellom «røde» bolsjevikere og «hvite» tsarister og andre antibolsjevikere, samt intervensjonskrig fra 14 imperialistiske stater som forsøkte å knuse oktoberrevolusjonen. Under borgerkrigen ble det brukt terror fra begge sider. De hvite begikk spesielt massedrap på jøder, særlig skal dette ha blitt gjennomført av tropper ledet av den tsaristiske generalen Anton Denikin og den ukrainske nasjonalisten Symon Petljura. Det er anslått at så mange som 200 000 jøder ble drept under borgerkrigen. (Krausz, 2015, s. 269) Men det ble også benyttet terror, i hovedsak klasse-basert, fra rød side. Særlig kjent og beryktet er et telegram Lenin sendte til fronten i Penza i 1918:

«Kamerater! Opprør i fem kulakk-distrikter må nådeløst knuses. Hele revolusjonens interesser krever dette, siden 'den siste, avgjørende kampen' mot kulakkene nå er i gang overalt. Et eksempel må statuere. 1. Heng (og sørg for at hengen foregår fullt synlig for befolkningen) ikke færre enn 100 kjente kulakker, rike menn, blodsugere. 2. Offentliggjør navnene deres. 3. Konfisker alt kornet deres. 4. Utpøk gisler i samsvar med gårdsdagens telegram. Gjør det på en slik måte at folk i hundrevis av kilometers omkrets kan se, skjelve, vite, rope: De knuser og vil kverke de blodsugende kulakkene. Telegrafer mot-tatt og utført ordre. Deres, Lenin. Finn noen virkelige hardinger.» (Service, 2004, s. 417)

Under borgerkrigen ble det altså tatt initiativ til og begått vold som både var instrumentell,

utenomrettslig og vilkårlig. Dette ble også en del av arven etter Lenin – dessverre.

Det må også sies at Lenin som statsmann ikke alltid respekterte retten til løsrivelse han sto for som teoretiker. Under den russiske borgerkrigen kom dette blant annet til uttrykk ved bolsjevikenes invasjon av Georgia, som under en sosialdemokratisk regjering hadde erklært uavhengighet fra Russland. Flere eksempler kunne vært nevnt her.

Samtidig bør man være klar over at nasjonale, politiske og klassemessige motsetninger ikke alltid er så lette å skille fra hverandre under borgerkrigen. I Ukraina ble det f.eks. opprettet to konkurrerende regjeringer, en borgerlig i Kyiv som gikk inn for selvstendighet og en sovjet-ukrainsk som gikk inn for den nye unionen i Kharkov. Morten Strand skriver i sin bok om Ukrainas historie at bolsjevikene var «Overlegne når det gjaldt propaganda, med løfter om jord, og det mest radikale programmet når det gjaldt sosial revolusjon, vant de fram, like mye med argumenter som med våpen». (Strand, 2015, s. 93)

Samtidig var Lenin helt til det siste opptatt av spørsmålet om nasjonenes selvbestemmelsesrett. Dette ga seg blant annet uttrykk i at den 3. Internasjonale vektla kolonifrigjøringen som en grunnleggende del av frigjøringen fra kapitalismen. Dette budskapet kom også fra blant annet den indisk-meksikanske kommunisten M. N. Roy, men Lenin var blant dem som vektla dette sterkt. «Den revolusjonære bevegelsen i de fremskredne land ville i virkeligheten være et rent bedrag hvis ikke Europas og Amerikas arbeidere i sin kamp mot kapitalen sluttet seg fullstendig og intimt sammen med de hundre millioner 'koloniale' slaver som undertrykkes av denne kapitalen», skrev han (Lenin, 1971a, s. 195). Dette var ingen selvfølgelig posisjon

å innta i arbeiderbevegelsen. Den revisjonistiske høyresiden i sosialdemokratiet agiterte for å nedtone kritikken av kolonialismen (Eriksen, 2022, s. 161).

I en polemikk mot Josef Stalin, som i 1922 hadde foreslått å omgjøre den ukrainske, belarusiske og transkaukasiske sovjetrepublikken til autonome områder innenfor den russiske sovjetrepublikken, advarte Lenin mot at statsapparatet de hadde overtatt fortsatt var preget av borgerskapet og tsarismen («og salvet med et svært tynt lag sovjet-olje»), og at «Under disse omstendighetene er det helt naturlig at den 'frihet til å tre ut av unionen' som vi rettferdiggjør oss med, vil vise seg å være en verdiløs papirlapp, som er fullstendig uegnet til å verne de ikke-russiske innbyggerne i Russland mot invasjon av selve ekte-russeren, den storrussiske sjåvinist, ja i grunnen den skurk og volds mann som den typiske russiske byråkrat jo er». (Lenin, 1968b, s. 315) Lenin la her vekt på at man i det nasjonale spørsmål måtte skille mellom nasjonalisme fra undertrykte og undertrykkende nasjoner. «Derfor må internasjonalsismen fra den undertrykkende eller såkalte 'stornasjon' (enda den er stor bare ved sine voldsgjerninger, bare på den måten en politikonstabel er stor) bestå i ikke bare å overholde den formelle likhet mellom nasjonene, men også i å anerkjenne den ulikhet som fra undertrykkernasjonens side, stornasjonens side, oppveier den ulikhet som faktisk gir seg av selve livet. ... Det er også påkrevet at man ved sin holdning eller ved sine innrømmelser overfor ikke-russerne på ymse vis rydder vekk den mistro og mistenksomhet, bøter på de krenkelser som de har vært utsatt for i tidligere tider av 'stormakt' nasjonens regjering. ... Derfor er det i dette tilfelle bedre med litt overmål av imøtekommenhet og ettergivenhet overfor de nasjonale minoritetene enn et undermål. ... Det ville være utilgivelig opportuniste om vi på terskelen til denne

«Et aktuelt dilemma Lenin tar opp er om og når en nasjonal frigjøringskrig går over til å være en krig mellom imperialistiske makter.»

Østens framturen, nå da Østen er i ferd med å våkne, skulle undergrave den autoritet vi nyter der ved selv den minste grovhet overfor våre egne ikke-russiske folk.» (Lenin, 1968b, s. 318)

Lenin vant denne sin siste kamp, ved at Sovjetunionen fortsatte å bestå som en union som formelt hadde rett til løsrivelse for delrepublikkene. Han holdt også fast på prinsippene sine om bruken av nasjonale språk. Morten Strand skriver om Ukrainas status som sovjetrepublikk at: «viktigst i denne prosessen var det at bruk av ukrainsk språk ble oppmuntret ... I 1929 har 83 prosent av alle grunnskolen i Ukraina undervisning på ukrainsk. I 1932 er 88 prosent av alle aviser og blader i republikken på ukrainsk, og 77 prosent av bøkene ... I 1931 fikk russere, jøder, tyskere, polakker, bulgarere, grekere, tsjekkere, albanere og svensker rett til å bruke sitt eget språk i retten og overfor myndighetene hvis de bodde i sine definerte nasjonale områder». (Strand, 2015, s. 107, 114) Dette er ikke ulikt den langt senere innføringen av samiske språkforvaltningsområder i Norge.

Bolsjevikene var apropos det også tidlig ute med samisk språkundervisning. Den sovjetiske sameforskeren Vasilij K. Alymov skrev i 1932 at «De sterke rasenes' ideologer, som har spådd og ønsket det samiske folkets snarlig undergang, har mislyktes. Disse ideologer forutså ikke at oktoberrevolusjonen og det leninske bolsjevikpartiets nasjonale politikk åpnet ny mulighet for utvikling av de små folkeslag.» (Sará, 2017, s. 46) I 1931 begynte man med morsmålsundervisning på samisk for samiske studenter,

og i 1933 utkom den første samiske ABC-boka. Denne politikken ble seinere på tragisk vis reversert under Stalins store terror, der Alymov var blant dem som ble henrettet.

Etter borgerkrigens avslutning begynte Lenin ellers å utvikle spirene til teorien om *fredelig sameksistens* mellom sosialistiske og kapitalistiske stater. I 1922 inngikk Sovjetunionen Rapallo-traktaten med Tyskland, som åpnet for normalisering av de diplomatiske og handelspolitiske forholdene mellom de to statene. Lenin skrev i den forbindelse at «Faktisk likestilling mellom de to eieendomssystemene – *selv bare som en midlertidig tilstand, inntil den tiden kommer da hele verden oppgir* privateiendommen og det økonomiske kaos som det avler til fordel for det høyere eieendomssystemet – forekommer bare i Rapallo-traktaten ... hilser med glede Rapallo-traktaten som den eneste riktige veien ut av vanskene, kaoset og faren for kriger». (Lenin, 1977, s. 128)

En konkret analyse av den konkrete situasjonen

Som fredsaktivist er jeg uenig med Lenins parole om å gjøre en imperialistisk krig om til en revolusjonær borgerkrig i konkret forstand. Men jeg mener han har rett i det overordna synet om at den revolusjonære arbeiderbevegelsens oppgave i de enkelte land først og fremst er å kjempe mot sitt eget borgerskaps imperialisme og eget lands deltakelse i imperialistisk krig – uten å på noe punkt unnlate å kritisere også motstandernes imperialisme. Jeg er enig i analysen om at

konkurranse mellom ulike nasjonale kapitaler fører til konkurranse om markeder mellom ulike imperialistiske stater, men håper at han tar feil i at dette med nødvendighet vil føre til krig. Samtidig som vi må være bevisst hvordan de kapitalistiske motsigelsene tenderer mot krig, og arbeider for å oppheve dette systemet i sine grunnvoller, må vi også arbeide for å hindre at kriger bryter ut innenfor systemet så lenge kapitalismen fortsatt eksisterer.

Et aktuelt dilemma Lenin tar opp er om og når en nasjonal frigjøringskrig går over til å være en krig mellom imperialistiske makter. Her har vi ikke bedre rettesnor enn å forsøke å gjøre en konkret analyse av den konkrete situasjonen. Men jeg vil trekke fram to eksempler Lenin bruker selv på forholdet mellom interimperialistisk krig og nasjonenes rett til selvbestemmelse.

«Men vi kan jo ikke være for en krig mellom stormaktene, for nedslaktning av tjue millioner mennesker av hensyn til en problematisk frigjøring av en liten nasjon med en befolkning på 10-20 millioner mennesker!» Selvsagt kan vi ikke det. Men ikke fordi vi stryker den fullstendige nasjonale likhet av vårt program, men fordi *ett* lands demokratiske interesser må underordnes demokratiets interesser i *flere og alle* land. Sett at det mellom to store monarkier ligger et lite monarki, og den vesle kongen der er 'knyttet' til monarkene i begge nabolandene ved slektskap og andre bånd. La oss videre anta at proklamering av republikken i det lille landet ville føre til krig mellom de to store nabolandene for å gjeninnsette den ene

Den tynne røde linjen, Robert Gibb, fri lisens

eller andre monark i det lille landet. Det er ingen tvil om at hele det internasjonale sosialdemokrati, så vel som den virkelig internasjonale delen av sosialdemokratiet i det lille landet, *ville være imot å erstatte monarkiet med en republikk* i dette gitte tilfellet. Monarkiets erstatning med republikk er ikke noe absolutt, men ett av de demokratiske krav som er underordnet demokratiets interesser (og selvsagt i enda høyere grad det sosialistiske proletariats interesser) i det hele tatt.» (Lenin, 1971b, s. 171)

Og samme sted: «La oss i stedet for disse generelle argumentene heller ta for oss Polens særlige forhold. I dag er dets uavhengighet 'ugjennomførbar' uten kriger eller revolusjoner. Men å gå inn for en alleuropeisk krig utelukker for å gjenopprette Polen som stat ville si at man var en nasjonalist av verste sort, ville si at man satte et lite antall polakkers interesser høyere enn interessene til hundrevis av millioner av mennesker som lider under krigen.» (Lenin, 1971b, s. 176)

Denne analysen er minst like aktuell i dag, for oss som lever i atomvåpnenes tidsalder.

Denne artikkelen er basert på et foredrag holdt for tidsskriftet Revolusjon i februar 2024.

Kilder

- Eriksen, T. L. (2022). *En kort introduksjon til den nye imperialismen 1870-1920*. Cappelen Damm.
- Knolle-Grothusen, A. (2022). Monopol og konkurranse. *Marxistiske senter*. <https://marxistisksenter.no/2022/10/02/monopol-og-konkurranse/>
- Krausz, T. (2015). *Reconstructing Lenin. An intellectual biography*. Monthly review press.
- Lenin, V. I. (1951). *Sosialisme og krig*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1952). Den proletariske revolusjonens militærprogram (utdrag). I V. I. Lenin, *Marx. Engels. Marxisme*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1953). Krigen og det russiske sosialdemokratiet. I V. I. Lenin, *Verker i utvalg. 6: Perioden med den imperialistiske krig og den annen revolusjon i Russland*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1968a). Dekret om freden og dekrete om jorda. I V. I. Lenin, *Staten og revolusjonen*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1968b). Spørsmålet om nasjonalitetene eller «autonomisering». I V. I. Lenin, *Staten og revolusjonen*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1969). *Imperialismen som kapitalismens høyeste stadium* (I. Digernes, Overs.). Ny dag.
- Lenin, V. I. (1971a). Den kommunistiske internasjonales 2. Kongress. I H. Holm (Overs.), *Enheten i den internasjonale kommunistiske bevegelsen*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1971b). En oppsummering av diskusjonen om selvbestemmelsesrett. I P. Lind (Overs.), *Nasjonal politikk og proletarisk internasjonisme*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1971c). Kritiske merknader til det nasjonale spørsmål. I P. Lind (Overs.), *Nasjonal politikk og proletarisk internasjonisme*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1971d). Om nasjonenes selvbestemmelsesrett. I P. Lind (Overs.), *Nasjonal politikk og proletarisk internasjonisme*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1971e). Om storrussernes nasjonalstolthet. I P. Lind (Overs.), *Nasjonal politikk og proletarisk internasjonisme*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1971f). Zimmerwald-internasjonals sammenbrudd. Det er nødvendig å grunnlegge en tredje internasjonale. I H. Holm (Overs.), *Enheten i den internasjonale kommunistiske bevegelsen*.
- Lenin, V. I. (1977). Utkast til vedtak i den allrussiske sentralsekretivkomiteen om beretningen fra delegasjonen til Genova-konferansen. I H. Holm (Overs.), *Lenin om fredelig sameksistens*. Ny dag.
- Lenin, V. I. (1982). *Den proletariske revolusjonen og renegaten Kautsky*. Falken.
- Lenin, V. I. (2003). *The Collapse of the Second International*. <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/csi/vi.htm#v21pp74h-233>
- Lenin, V. I. (2007). *Arbeiderklassens oppgaver i den pågående revolusjonen (April-tesene)*. <https://www.marxists.org/norsk/lenin/1917/04/apriltesene.html>
- Sárá, M. (2017). *Samer i Russland 1917-2017*. ČálliidLágáduš.
- Service, R. (2004). *Lenin. En biografi*. Damm.
- Storaker, A. (2023). Marxisme og fred. *Sosialistisk framtid*, (2), 38–47.
- Strand, M. (2015). *Ukraina—Grenslandet mellom øst og vest*. Cappelen Damm.

Problemstillinger og utfordringer i marxistisk imperialismeteorier – del I

Av Sindre Mørk

Berlinmurens fall i 1989 ble ikke bare ansett som slutten på den kalde krigen, men også som begynnelsen på en ny æra der nasjonale interesser skulle knyttes sammen gjennom økonomisk og kulturell integrasjon. De gamle ideologiske skillelinjene, som en gang hadde drevet supermaktene til konflikter, skulle erstattes av samarbeid og felles økonomiske interesser. Historien syntes å bevege seg mot fred og velstand, drevet av handel, demokratiske verdier og markedsliberalisme. Francis Fukuyamas tese om "historiens slutt" ble et sentralt uttrykk for optimismen som rådet etter Berlinmurens fall. Han argumenterte for at menneskeheten hadde funnet det endelige prinsippet for politisk organisering i den moderne liberale staten, og at dette utgjorde et universelt mål oppnåelig gjennom global økonomisk integrasjon og utvikling. Samuel P. Huntington sluttet seg til denne tesen, men påpekte at konflikter og kriger fortsatt kunne forekomme, spesielt over ulike kulturelle verdier mellom sivilisasjoner.

De siste årene har imidlertid vist at mange av

disse antagelsene ikke har holdt mål. I 1993 spådde Huntington at sannsynligheten for krig mellom Ukraina og Russland ville være lav i en liberal verden fordi «sivilisasjon er nøkkelen» til konflikt. I dag er de i krig. Nord Stream-prosjektene, som lenge representerte økonomisk samarbeid mellom Europa og Russland i den nye globalistiske epoken, har blitt symboler på hvor naiv og feilslått etterkaldkrigstidens optimisme var – en illustrasjon på hvordan gjensidig økonomisk avhengighet ikke bare kan være et redskap for fred, men også for makt og kontroll. Samtidig ser vi en ny æra av rivalisering mellom USA og Kina, som synes å være drevet av økonomiske faktorer, preget av proteksjonisme, handelskonflikter og kynisk maktpolitikk. Trusselen om stormaktskrig henger som et Damoklessverd over verden¹.

Denne utviklingen reiser spørsmål om sammenhengen mellom kapitalisme og krig, og hvordan de underliggende mekanismene bak kapitalistisk utvikling påvirker sannsynligheten for konflikter og kriger. Konflikten mellom Kina og USA viser skremmende paralleller til de mellomstatlige rivaliseringene som ledet til første verdenskrig². Den

1 Se. <https://thebulletin.org/dooms-day-clock/>, og <https://www.theguardian.com/world/2024/nov/14/nuclear-weapons-war-new-arms-race-russia-china-us>

2 Clash of Empires From 'Chimerica' to the 'New Cold War', <https://www.cambridge.org/core/books/clash-of-empires/12211AC3B8957E8DE6C7F26998EB50C3>

gang argumenterte økonomer og teoretikere som John A. Hobson og Rudolf Hilferding for at kapitalismens iboende behov for vekst og ekspansjon førte til imperialism – at drivkraften for konflikt var endogen³ og lå i selve systemet. På venstresiden har dette perspektivet igjen blitt tatt opp, med debatter om hva imperialism betyr i dagens kontekst, hvilke stater som bør anses som imperialistiske, og hvilke underliggende krefter som driver denne dynamikken.

De klassiske marxistiske imperialismeteorier

De klassiske imperialismeteorier skiller seg fra annen kritikk av liberalismen og teorier innen Internasjonale relasjoner (IR) ved at de mener krig og konflikter er endogen i kapitalismen selv⁴. Samtidig argumenterer de ironisk nok for at dette er tilfellet - delvis gjennom et rammeverk en kan argumentere for er nyklassisk - siden kapitalismen har gått over i en ny fase. Opprinnelsen til denne nye fasen spores til et syndefall fra den perfekte konkurransens edens hage. Rudolf Hilferding

3 Endogen, her forstått som systembetinget, brukes om noe som har en intern årsak eller opprinnelse. Endogen er det motsatte av eksogen, som betyr noe som er oppstått utenfor selve systemet.

4 Her drøftes kort kun teoriene til Hilferding, Kautsky, Lenin og Hobson. Det var derimot andre viktige bidrag som bør nevnes, spesielt fra Bukharin, Luxemburg og Trotskij

«Samtidig ser vi en ny æra av rivalisering mellom USA og Kina, som synes å være drevet av økonomiske faktorer, preget av proteksjonisme, handelskonflikter og kynisk maktpolitikk.»

ing var den første til å postulere at kapitalismen hadde gått over i et nytt stadium der helt nye lover er gjeldende. Dette stadiet oppsto ifølge ham som et resultat av økt konsentrasjon og sentralisering av kapital, som hindret den kapitalmobiliteten som er nødvendig for å utjevne profitttrater. Verdiloven, så sentral for Marx, ble dermed tilsidesatt i finanskapitalens epoke. Hilferding tilskrev investeringsbanker, aksjeselskaper og børsen en nøkkelrolle i denne utviklingen. Bankene rådde over enorme pengemidler de ønsket avkastning på, gjennom å investere i og låne til store selskaper, noe som ytterligere økte konsentrasjonen. Penge- og industrikapital smeltet sammen, og til slutt endte bankene opp med å kontrollere monopolindustriene de finansierte – derav begrepet finanskapital. Den påfølgende kartelliseringen, dannelsen av syndikater og monopoler, gjorde eksport av kapital til et presserende spørsmål. Alter-

nativet – å reinvestere fortjenesten i egne sektorer – ville nemlig øke tilbudet og dermed redusere priser og profitttrater. Slik førte fremveksten av finanskapital til konkurranse over markeder og til kriger og imperialismisme.

Vladimir Lenin delte denne forståelsen og definerte finanskapital som «kapital som blir kontrollert av bankene og brukt av industriherrene». Han fremstilte imperialismen som kapitalismens høyeste stadium, der økonomisk oligarki og monopolkapitalisme dominerte. Lenin mente at kriser fortsatt ville oppstå som følge av disproporsjonalitet, og at konflikter mellom stater ville bli uunngåelige siden de utvikler seg ujevnt og maktbalansen mellom dem skifter. Lenin avviste Karl Kautskys teori om superimperialisme, som hevdet at rivaliseringen mellom de ledende finanskapitalene ville bli fortrent av en ultraimperialistisk politikk, der verden

ville bli felles bytte for en internasjonalt forent finanskapital. Lenin argumenterte for at imperialismen ville eksplodere før dette kunne skje. John A. Hobson forklarte imperialismen som et resultat av økonomisk ulikhet: De fattige lever «fra hånd til munn», mens de rike sparer. Denne skjeve inntektsfordelingen resulterer i et stadig økende overskudd av investerbare midler som presser kapitalen mot utenlandske markeder. Ifølge Hobson kunne hjemmemarkedet ha absorbert disse midlene dersom ulikheten var mindre, siden innenlandsk etterspørsel da ville vært høyere og de rike ikke ville hatt behov for å lete etter investeringsmuligheter utenlands. Løsningen for Hobson lå derfor i sosiale reformer for å skape en mer rettferdig fordeling av inntekter.

Nyere marxistiske imperialismeteorier

Etter andre verdenskrig kom en ny bølge med marxistisk imperialismeteorier som tok utgangspunkt i de klassiske imperialismeteorierne men med fokus på makten til monopolene og til staten. Til tross for at formell kolonialisme tok slutt, argumenterte mange marxistisk inspirerte teoretikere for at den de facto vedvarte i ny form. Avhengighetsteoretikere⁵ som André Gunder Frank og Theoto-

⁵ For å se en gjennomgang av hvilke lærdommer en fremdeles kan trekke fra avhengighetsteoriene og verdenssystemsteoriene, se «Dependency and World-Systems Perspectives on

Ernst Mandel

nio Dos Santos, og verdenssystemteoretikere som Immanuel Wallerstein, vektla at tidligere kolonier fortsatt var innlemmet i et globalt kapitalistisk system der det rike sentrum dominerte den teknologiske og industrielle produksjonen, mens perifere land var henvist til råvareeksport og enkle industriprodukter. Denne strukturelle asymmetrien skapte en varig underutvikling i periferien, der økonomisk vekst og kapitalakkumulasjon på tvers av landegrenser først og fremst tjente de rike metropolene. Kwame Nkrumah introduserte begrepet nykolonialisme: Selv om de tidligere koloniene nå var formelt uavhengige, ble de økonomisk og politisk underordnet gjennom handelsavtaler, utenlandske investeringer, bistand og militær innblanding. I samme periode dukket også teorier om statlig monopolkapitalisme opp, særlig innen stalinistisk influerte kommunistpartier på 1950- og

Development», Ray Kiely

«Til tross for at formell kolonialisme tok slutt, argumenterte mange marxistisk inspirerte teoretikere for at den de facto vedvarte i ny form»

1960-tallet. Her så man for seg at kapital og stat smeltet sammen i en slik grad at kriser kunne dempes av statlig intervensjon, noe som i praksis skulle stabilisere systemet.

På 1990- og 2000-tallet oppsto en tredje bølge med imperialismeteorier som forsøkte å analysere og forklare globalismens fremvekst og nasjonalstatens karakter. Gramsciansk inspirerte perspektiver begynte å vektlegge kulturelt og ideologisk hegemoni – ikke bare økonomiske og militære faktorer – for å forklare hvordan stater sikret en dominerende posisjon i verdenssystemet⁶. Michael Hardt og Antonio Negri introduserte begrepet «Empire» for å beskrive en ny konfigurasjon av global makt som ikke lenger kan forstås i form av tradisjonell imperialisme mellom nasjonalstater. De argumenterte for at suverenitet nå i større grad lå hos et nettverk av transnasjonale institusjoner, bedrifter og normer, heller enn i en enkelt hegemonisk stat. William I. Robinson utviklet konseptet om en «transnasjonal kapitalistklasse»: en global herskerklasse som utgjør et globalt nettverk som transenderer nasjonalstaten. David Harvey og Alex Callinicos argumenterte på sin side mot disse ideene, og argumenterte i stedet for at en bør forstå markedskonkurranse og politisk-militær rivalisering som to relativt autonome dynamikker i det globale systemet. Basert på dette argumenterer Mateev⁷ for at Russlands

6 Se Global Restructuring, State, Capital and Labour Contesting Neo-Gramscian Perspectives, av Andreas Bieler, Werner Bonefeld, Peter Burnham og Adam David Morton.

7 Se <https://alameda.institute/dossier/iii-the-war-in-ukraine-and-russian-capital-from-military->

invasjon av Ukraina går mot interessene til kapitalakkumulasjon og interessene til russiske eliter, og kan kun forklares ut i fra Putins og de russiske elitenes geopolitiske og ideologiske verdenssyn.

Empirisk støtte for de klassiske imperialismeteorierne

Vi vil nå gå over til å se på noen moderne studier som tar utgangspunkt i rammeverket til de klassiske marxistiske imperialismeteorierne. Det er selvsagt mange flere som kunne ha blitt inkludert⁸, men vi vil her fokusere på spesielt tre. Først ut er paperet «Inequality, Foreign Investment, and Imperialism Prior to World War I»⁹, skrevet av Branko Milanovic, Thomas Hauner og Suresh Naidu. De undersøker empirisk de

[economic-to-full-military-imperialism/](https://www.routledge.com/9781138000000/9781138000000)

For en kritikk av Mateevs analyse, se Felix Jaitner:

<https://www.rosalux.de/en/publication/id/51669/failed-modernization-and-an-imperialist-project>.

Dmitry Pozhidaev <https://links.org.au/class-analysis-and-russian-imperialism-response-ilya-matveev>.

Og til sist Volodymyr Ischenko *Towards the Abyss: Ukraine from Maidan to War*. Relatert til temaet er det også verdt å nevne Andrew Monaghan: *Russian Grand Strategy in the era of global power competition (Russian Strategy and Power)*. Samt «Russian Imperialism Revisited» av Domitilla Sagramos.

8 Det finnes flere nyere verk som baserer seg på de klassiske imperialismeteorierne. David Harvey sin «ny-imperialisme» trekker på Rosa Luxemburg, Tony Norfield baserer seg på Lenins imperialismeteorier i hans anbefalelsesverdige bok: *The City: London and the Global Power of Finance*, Verso, London

9 <https://stonecenter.gc.cuny.edu/files/2017/11/milanovic-inequality-foreign-investment-and-imperialism-2020.pdf>

«En sentral observasjon er at inntektsstrømmene fra disse investeringene var avhengige av statens diplomatiske og militære makt for beskyttelse, noe som førte til økt militarisering»

klassiske imperialismeteorier basert på økonomiske data fra Storbritannia, Frankrike, Tyskland, Østerrike-Ungarn, Russland og USA. De tester korrelasjonen mellom økonomisk ulikhet, utenlandske investeringer og militær oppbygging, uten å fastslå kausalitet eller teste hypotesen om profittrentens fallende tendens. Resultatene gir sterk støtte til Hobsons teori om at høy økonomisk ulikhet i kapitalistiske land førte til en konsentrasjon av rikdom hos de aller rikeste, som deretter investerte overskuddskapitalen i utlandet for høyere avkastning. Empirisk viser studien at ulikheten nådde historiske topppunkter rett før første verdenskrig; i Storbritannia eide den rikeste 1 % hele 70 % av landets samlede rikdom, med lignende nivåer i flere av de andre. De rikeste eide nesten all utenlandsk kapital og aksjer, og andelen slike investeringer økte med formuens størrelse. Disse utenlandske investeringene ga ofte høyere risikojustert avkastning enn innenlandske; britiske obligasjonsinvestorer oppnådde i snitt 1,9 prosentpoeng høyere avkastning på utenlandske obligasjoner enn på innenlandske. En sentral observasjon er at inntektsstrømmene fra disse investeringene var avhengige av statens diplomatiske og militære makt for beskyttelse, noe som førte til økt militarisering. Land med høy andel utenlandske eiendeler i forhold til BNP hadde også større militære styrker relativt til befolkningen¹⁰. Dette støtter Hobsons tese om at økonomisk ulikhet og kapitaleksport

bidro til imperialistisk politikk. Historiske eksempler inkluderer den andre boerkrigen (1899–1902), hvor Storbritannia beskyttet sine økonomiske interesser i de gull- og diamantrussrike boerepublikkene, og Venezuela-krisen (1902–1903), hvor europeiske makter brukte militær makt for å sikre tilbakebetaling av gjeld. Milanovic trekker paralleller til dagens globale situasjon og argumenterer for at de økonomiske drivkreftene bak imperialistisk politikk—høy ulikhet og kapitaloverskudd—fortsatt er relevante for å forstå nåtidens internasjonale spenninger, spesielt rivaliseringen mellom USA og Kina. Økende økonomisk ulikhet og maktkonsentrasjon kan føre til lignende dynamikker som før første verdenskrig, med kapitaleksport og statlig beskyttelse som kilder til spenning og konflikt. I sin bok *Capitalism Alone* argumenterer Milanovic at en ny storkrig er den største trusselen mot kapitalismen og den mest sannsynlige årsaken til dens kollaps, slik første verdenskrig førte til den russiske revolusjonen.

Et annet verk som trekker på Hobson er boken «Trade wars are class wars» av Matthew C. Klein og Michael Pettis. De mener at betingelsene de neoklassiske handelsteoriene bygger på for å være gyldige ikke er til stede som følge av reduksjonen i transportkostnader, spesielt med innovasjonen med konteinere, og fri flyt av kapital. Et premiss for Ricardo var nettopp at kapital ikke ville forlate «hjemlandet» på jakt etter høyere avkastning utenlands. Pettis og Klein argumenterer for at de globale kredittsyklusene ikke drives eksternt av etterspørsel etter kapital i utlandet, men derimot gjennom «investeringsboomer og kollaps» i de største bankøkonomiene, forårsaket av deregulering av bank og finanssektoren, samt endring i pengepolitikk og rentenivå. I etterkant av finanskriser klandrer kapitaleksporterende

land forutsigbart de importerende landene for overflødig forbruk – «late grekere» osv. men dette er bare en måte å unngå å ta innover seg eget underforbruk. Forfatterne argumenterer - bla. gjennom å vise til statistikk for handel med kolonistatene og kronologien til «kappløpet» - for at Hobsons teori om imperialism var korrekt. Klein og Pettis utvider dette rammeverket til dagens forhold og hevder at dagens økonomiske situasjon ligner historiske imperiedynamikker, men uten åpen militær intervensjon. I dag er det Kina og Tyskland – som ved å holde nede innenlandske lønninger gjennom Hukou-systemet¹¹ og arbeidsmarkedets struktur – er de kapitaleksporterende imperialistene i Hobsons forstand, mens USA – som dumpingstasjon for deres handelsoverskudd, er et offer – tvunget til å importere deres overskudd. Men i motsetning til de fattige landene trengs ikke kolonier: «Verdens rike har kunnet tjene på bekostning av arbeidere og pensjonister over hele verden fordi amerikanske finansfolks interesser passet godt sammen med interessene til kinesiske og tyske industriledere. Begge deler støttet interessene til de rikeste, til og med i de fattigste landene. Dagens overskuddsland trenger ikke kolonier som kan absorbere overproduksjonen; de kan samarbeide med bankfolk, villige samarbeidspartnere i underskuddslandene.»¹² Klein og Pettis legger ut om hvordan Tyskland og Kinas kapitaleksport har destabilisert den internasjonale økonomien. Lav tysk etterspørsel tvang tyske banker til å eksportere kapital utenlands, med boligboblene i Spania, Italia, Hellas osv. som resultat, og dermed finanskrisen i 2008. Deretter påtvang Tys-

10 Jeffrey Kentor, Rob Clark og Andrew Jorgenson viser i sin studie at land som er mer sentralt plassert i det globale nettverket for utenlandske direkteinvesteringer (FDI) tenderer til å bruke mer på militæret. Ved å konstruere et globalt FDI-nettverk for 129 land mellom 2001 og 2017 finner de en positiv sammenheng mellom landenes grad av integrasjon i det internasjonale investeringsnettverket og deres militærutgifter. Se <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S03057550X22002959#:~:text=We%20find%20that%20degree%20centrality,billion%20dollars%20over%20this%20period>

11 Hukou-systemet er et system for bostedskontroll i Kina. En person som vil flytte fra landsbygda til en by, må søke om å få registrert seg og eventuelt sin familie på det nye stedet før hen og resten av familien kan motta fulle sosiale rettigheter. SNL.

12 Trade wars are class wars s 226.

«Kina står for 18 prosent av verdens bruttonasjonalprodukt (BNP), 13 prosent av det globale forbruket, 32 prosent av globale investeringer og 31 prosent av den globale industriproduksjonen»

kland disse landene innstrammingspolitikk – som igjen økte ulikheten og kjøpekraft. I Kina ser vi de samme mekanismene. Som følge av nedgang i utenlandsk etterspørsel lanserte de Belt and Road Initiative i 2013. Dette har derimot ikke løst problemet: tvert imot er det verre enn noen gang. I en nyligere artikkel påpeker Pettis¹³ hvor alvorlig problemet er: Kina står for 18 prosent av verdens bruttonasjonalprodukt (BNP), 13 prosent av det globale forbruket, 32 prosent av globale investeringer og 31 prosent av den globale industriproduksjonen. Med samme modell og en vekstrate på 4 til 5 prosent det neste tiåret, vil landets andel av global BNP øke til 21 prosent, forbruket derimot kun 15 prosent, mens investeringer vil stige til 38 prosent og industriandelen til 36 prosent. Om ikke Kina innfører dramatiske strukturelle endringer må landet nødvendigvis ekspandere og utfordre Vestens markeder.

Sam King¹⁴ argumenterer i hans avhandling for at Lenins klassiske analyse har vist seg korrekt og at den globale ujevne utviklingen, det vedvarende skillet mellom globale sør og nord, er forankret i fremveksten av monopolkapital. Med monopol mener ikke King simpelthen færre bedrifter i en gitt industri, men først og fremst evnen til eksklusiv kontroll over den mest kapitalintensive og effektive teknologien i produksjonsprosessen. Dette monopolistiske grepet over arbeidsprosessen er kjernen i hans analyse av imperialismen. I nord er det «monopolkapital» som dominerer, og denne

makten sikres gjennom statlig finansiert forskning og utvikling, samt multilaterale institusjoner. Resultatet er en dobbel struktur i verdensøkonomien: en sektor med superprofitterende monopolbedrifter i sentrum og en ikke-monopolkapital i periferien. Det er altså to ulike gjennomsnittlige profitttrater: én i de monopoliserte sektorene og én i de ikke-monopoliserte. Denne varige asymmetrien av økonomisk makt forklarer hvordan de rike landene ekstraherer merverdi fra fattigere land, til tross for deres integrasjon i globale verdikjeder under nyliberalismen.

Kritikk av de klassiske marxistiske imperialismeteorierne

Den raske gjennomgangen av de klassiske marxistiske imperialismeteorierne avslører at de – i likhet med liberalistiske teorier – står overfor det samme grunnleggende metodologiske problemet: å skille klart mellom kausalitet og korrelasjon. Selv om studiene kan påvise en korrelasjon mellom økonomisk ulikhet og kapitaleksport, og kapitaleksport og militærutgifter, kan de ikke med sikkerhet slå fast at ulikhet f.eks. er den direkte årsaken til kapitaleksporten. Det mangler ikke på empiriske studier som viser at kapitaleksport og utenlandske investering øker når profitttraten faller hjemme¹⁵. I sin kritikk av «Trade wars are class wars» påpeker Aaron Benanav at i tilfellet med Japan ser en motsatt kausalitet dvs. en reduksjon i ulikhet og

deretter kapitaleksport.¹⁶

På samme måte klarer de heller ikke slå fast at den økte rivaliseringen var den direkte årsaken til første verdenskrig, selv om det er åpenbart at kolonial ekspansjon og våpenkappløp bidro til å øke sannsynligheten for internasjonale konflikter. Mangelen på entydig kausal dokumentasjon svekker dermed teoriens forklaringskraft når det gjelder konkrete historiske hendelser. Videre er det et problem at de klassiske imperialismeteorierne ofte tar utgangspunkt i nyklassiske forestillinger om konsentrasjon og sentralisering av kapital, og en reduksjon i antallet aktører i markedet, uten at de samtidig på overbevisende vis dokumenterer vedvarende superprofitt for monopolistiske aktører. Historien viser at virkeligheten har vært langt mer kompleks og dynamisk enn teoriene forutså: Kolonirikene falt sammen og frigiorde seg, asiatiske tigre vokste frem i periferien, gamle monopolforetak ble avløst av nye konkurrenter, og en omfattende «deindustrialisering» har funnet sted i det vestlige sentrum. Alle disse utviklingstrekkene utfordrer monopolkapitalismeteorienes og verdenssystemets spådommer om en nærmest uforanderlig kjernesektor med evig superprofitt, støttet av de mektige imperialiststatene som har makt til å regulere og strukturere verdensøkonomien. Som Howard Botwinick¹⁷ påpekte begynte selv det «evige» sentrum å utvise «perifere» trekk: Industribransjer i Vesten, som stål og bilindustri, ble stadig mer presset og svarte med å kutte lønns- og arbeidsvilkår, flytte produksjon til lavkostland og innføre to-nivå lønssystemer. Stagflasjonskris-

13 <https://carnegieendowment.org/china-financial-markets/2023/12/what-will-it-take-for-chinas-gdp-to-grow-at-4-5-percent-over-the-next-decade?lang=en>

14 Sam King, Lenin's theory of imperialism today. https://vuir.vu.edu.au/37770/1/KING%2C%20Samuel%20-%20thesis_nosignature.pdf

15 Se Charles Post "Exploring Working-Class Consciousness: A Critique of the Theory of the 'Labour-Aristocracy'" https://www.researchgate.net/publication/233484936_Exploring_Working-Class_Consciousness_A_Critique_of_the_Theory_of_the_Labour-Aristocracy. Ernest Mandel, senkapitalismen. Michael Roberts, The Long Depression: How It Happened, and What's Next. Minqi Li, Profit, Accumulation, and Crisis in Capitalism

16 <https://static1.squarespace.com/static/59821b9ff14aa110e16b69e0/t/5f8498e9e8efb02be97e32e8/1602525418983/Benanav+NLR+Review.pdf>

17 Howard Botwinick, Persistent Inequalities: Wage Disparity Under Capitalist Competition

Ammar Shaiikh

en på 1970-tallet viste klart at staten hadde begrenset makt til å styre kapitalismen, og den påfølgende nyliberale æraen, preget av deregulering, privatisering og fri flyt av kapital, viste at staten ikke hadde fusjonert med kapitalen – i stedet viste den relativ autonomi. På samme måte strider utviklingen i verdensøkonomien og empirisk forskning mot ideen om en transnasjonal klasse: tvert imot ser man tilbakekomst av tradisjonell maktpolitikk, proteksjonisme, geopolitikk og kapitalens «territorielle» forankring.

Siden teoriene ikke er i stand til å forklare den faktiske utviklingen i verdensøkonomien, blir de politiske løsningene som følger av dem urealistiske og feilaktige. Matthew C. Kleins og Michael Pettis argumenterer for at man kan gjenopprette økonomisk balanse gjennom omfattende, globalt koordinerte reformer: høyere lønninger, styrket sosiale sikkerhetsnett, justering av valutakurser og innføring av en ny global finanspolitikk, gjerne i form av en slags «ny Bretton Woods-avtale». Dette virker i midlertidig ikke mindre utopisk enn en kommunistisk verdensrevolusjon. Hvor realistisk er det at alle de sentrale

«Historien viser at virkeligheten har vært langt mer kompleks og dynamisk enn teoriene forutså»

aktørene i verdensøkonomien – inkludert overskuddsland som Kina og Tyskland – vil gi avkall på sine konkurransefordeler for å nå en mer rettferdig global balanse? Hvilke følger ville det hatt for deres økonomi? For den globale økonomien som sådan? For at en slik politisk løsning skulle vært troverdig, måtte Klein og Pettis ha rett i at de underliggende mekanismene som driver internasjonal ubalanse utelukkende skyldes grådighet fra et snevert finansielt sjikt, og at omfordeling uten videre ville være til fordel for «alle parter». Men denne forenklete antakelsen ignorerer profittens helt sentrale rolle i kapitalismen. Michael Roberts¹⁸ kritiserer Klein og Pettis nettopp for ikke å ta høyde for

18 <https://thenextrecession.wordpress.com/2020/06/21/trade-wars-and-class-wars-part-one-the-global-savings-glut/>

profittens rolle i kapitalismen. Ifølge Roberts er det profittraten – avkastningen på investeringer – som driver investeringsviljen, og dermed regulerer både tilbud, etterspørsel og kapitalens internasjonale bevegelse. Roberts viser til data fra IMF og Verdensbanken som viser at investeringene i de store økonomiene har vært svake det siste tiåret, uten tilsvarende økning i sparing. Dette tyder på at utfordringen ikke er et «overskudd» av sparing, men snarere en mangel på lønnsomme investeringsmuligheter i den produktive sektoren. Når profittmulighetene innenlands svekkes, vil kapitalister søke seg til mer lovende markeder utenfor landets grenser. Dermed blir imperialistisk ekspansjon drevet frem av jakten på profitt, ikke bare underforbruk eller ulikhet.

«Ifølge Shaikh har «perfekt konkurranse» aldri eksistert under noen fase i kapitalismens historie. For Shaikh er i stedet kapitalismen av natur en «alles krig mot alle»»

Oppsummert er de klassiske imperialismeteorierne, selv med sine mange innsikter, ikke tilstrekkelige for å forklare den komplekse og dynamiske utviklingen av verdensøkonomien. De klarer i de beste tilfeller å påvise interessante korrelasjoner og peke på strukturelle sammenhenger, men er ute av stand til å etablere klare årsakssammenhenger. Ikke minst har ikke utviklingen i verdensøkonomien stemt overens med de klassiske imperialismeteorienes grunnforutsetninger, og når forsøket på å oversette teoriene til praktiske, politiske løsninger møter virkeligheten, fremstår disse ofte som urealistiske. Dermed fremheves behovet for videre teoretiske og empiriske undersøkelser som tar høyde for profittens rolle og de svært varierte utviklingsveiene forskjellige samfunn har tatt, samt den stadig skiftende naturen til global kapitalisme.

Ernest Mandel utviklet en teori om eksogene langbølger. Han analyserte bevegelser i profittraten, kapitalakkumulasjon og effektene dette hadde på statenes utenrikspolitikk. Mandel var en god venn av Anwar Shaikh, som senere utviklet en endogen teori om langbølger.

Anwar Shaikh og reell konkurranse

Anwar Shaikhs¹⁹ analyse av internasjonal kapitalistisk konkurranse skiller seg fra de klassiske imperialismeteorierne og andre teorier som er populære på venstresiden. Mens disse teoriene bygger på et nyklassisk rammeverk med utgangspunkt i «perfekt konkurranse», bryter Shaikh fundamentalt med dette: Ifølge Shaikh har «perfekt konkurranse» aldri eksistert under noen fase i kapitalismens historie. For Shaikh er i stedet kapitalismen av natur en «alles krig mot alle». For å overleve må kapitalistene være profitable: kampen mot arbeiderne i produksjonssfæren og mot andre kapitalister i sirkulasjonssfæren er eksistensiell. I denne alles krig mot alle, horisontalt og vertikalt, er reduksjon av enhetskostnadene kapitalistenes viktigste våpen. Det

¹⁹ Anwar Shaikh. Capitalism: Competition, Conflict, Crises

er kapitalene med lavest enhetskostnader, «de regulerende kapitalene», som bestemmer gjennomsnittsprisen innen industrien. På denne bakgrunnen oppstår ulike profitttrater på grunn av varierende reproduksjonsforhold, som størrelse og teknologi. Disse ulike profittratene fører til en kapitalflyt til de kapitalene med høyest profitttrater, mens kapital trekkes ut av industrier med lav profitttrate og investeres i industrier med høyere profitttrate. Den påfølgende ekspansjonen i industrier med høy profitttrate øker tilbudet utover etterspørselen og presser prisene ned, mens motsatt effekt oppstår i industrier med lav profitttrate. Resultatet er dannelsen av den gjennomsnittlige profittraten og en transformasjon i verdiformen fra direkte priser til produksjonspriser – markedsprisene fluktuerer rundt dette gravitasjonsfeltet. Shaikh presenterer omfattende bevis for at profittratene utjevnes rundt en enkelt gjennomsnittlig rate blant de «regulerende kapitalene» på tvers av ulike industrier, uavhengig av hvor kapital- eller arbeidsintensive de er. I kapitalintensive bransjer, hvor faste kapitalinvesteringer har lengre omsetningstid, oppstår det lengre perioder med både høye og lave profittnivåer, «fete og magre år», sammenlignet med arbeidsintensive industrier. Til tross for disse svingningene, har alle industrier en tendens til å bevege seg mot en felles gjennomsnittlig profitttrate. Følgelig aviser Shaikh monopolkapitalismetesen. Over tid vil profittraten ha en tendens til å falle fordi en økende andel av profitten vil gå til konstant kapital relativt til variabel. I kampen om salgs- og markedsandeler øker den enkelte kapitalist fastkostnadene i bytte mot lavere variable kostnader for slik å oppnå lavere enhetskostnader. De lavere enhetskostnadene og den økte produktiviteten muliggjør masseproduksjon, lavere salgspriser og dermed økte markedsandeler. Selv hvis dette medfører et fall i profittraten bryr ikke den enkelte kapitalist seg om dette, så lenge hennes profitttrate øker relativt til de andres. Innføring av den nye produksjonsmåten vil imidlertid raskt spre seg til konkurrenter som – i likhet med enhver kapitalist – investerer basert på forventet avkastning. Slik fører den kapitalistiske konkurransen til en reduksjon

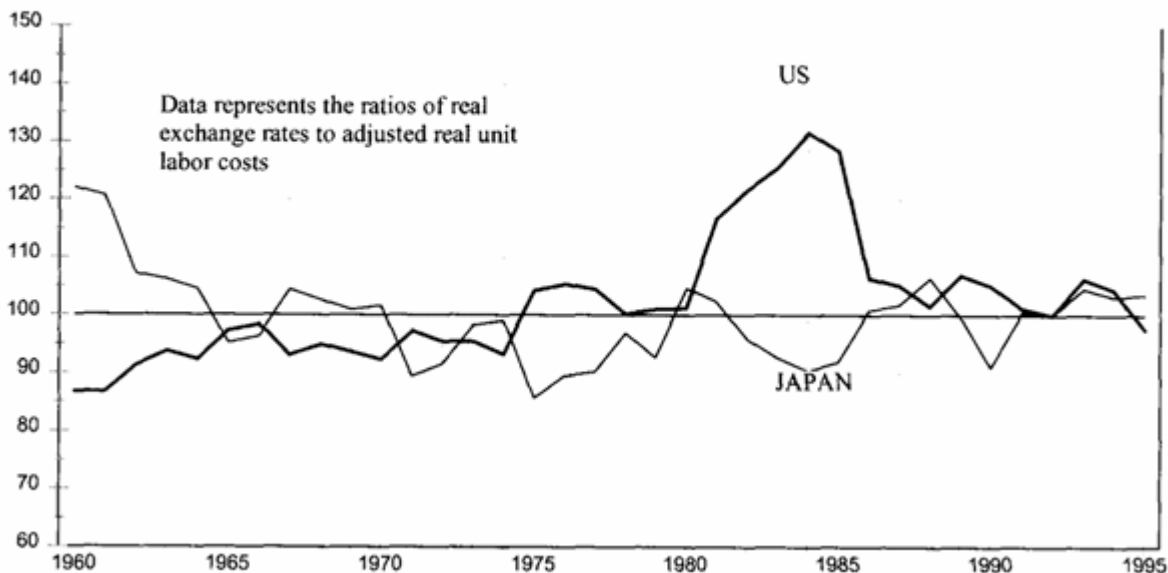
av profittraten på lang sikt, som igjen virker negativt på kapitalakkumulasjonen og en nedadgående spiral oppstår. Profittraten faller inntil den totale profittmasse begynner å stagnere. Dette utløser «generalkrisa». Disse syklusene, kondratiev- eller langbølgene, foregår over lengre perioder, og de påvirker de mindre syklusene (forretningssykluser og lagerbeholdningssykluser), og er endogene. Statlig politikk kan ikke forhindre krisene eller konjunkturerne, men kan dempe de verste symptomene, selv om dette kan gjøre nedgangen langvarig.

Handelsteorier

For Shaikh, som for Marx, drives internasjonal konkurranse og handel av de samme mekanismene som handel innenlands – absolutte kostnadsfordeler, i motsetning til konvensjonell økonomisk tenkning som skiller mellom nasjonal og internasjonal konkurranse, der nasjonal handel styres av absolutte kostnader, mens den internasjonale styres av komparative fortrinn. Ifølge Shaikh vil en stats realvalutakurs på lang sikt reflektere dens relative enhetskostnader, og dette betyr at realvalutakursen i praksis er bundet til de faktiske produksjonskostnadene – lønnsnivå og produktivitet – og justeres ikke automatisk for å balansere handelsubalanse mellom land. I underskuddslandene vil rentenivået gå opp, og overskuddslandene vil eksportere ledig kapital til underskuddslandene for å få høyere avkastning. Resultatet er at land med lavere enhetskostnader har en vedvarende konkurransefordel og handelsoverskudd. Land med høyere kostnader vil på sin side møte vedvarende handelsunderskudd, ettersom deres produkter vil være dyrere i det internasjonale markedet, og de vil derfor ha lavere eksport og høyere import: kostnadsstrukturen i hvert enkelt land bestemmer konkurranseposisjonen. Akkurat som på den nasjonale arenaen oppstår dette mønsteret i handelsrelasjoner mellom individuelle kapitalister som alle søker å maksimere profitt – ingenting hindrer internasjonal gjeld fra å stige til kritiske nivåer.

Exchange rate policy rules: US and Japan

Source: BLS, IMF (IFSY, 1997)

Grafen viser hvordan USAs og Japans reelle valutakurser, målt i forhold til justerte reelle enbetskostnader i arbeidskraft, utvikler seg fra 1960 til 1995.

Hentet fra Anwar Shaikh.

Grafen viser forholdet mellom reelle valutakurser og justerte reelle enbetskostnader i arbeidskraft for USA og Japan fra 1960 til 1995. Kurven har et markant avvik rundt midten av 1980-tallet som kom som følge av store forskjeller i rentenivå. Gitt dette er korrelasjonen betydelig.

Staten og geopolittikk

Det teoretiske utgangspunktet hos Shaikh, med vekt på virkelig konkurranse, gir et fruktbart rammeverk for å forstå sammenhengen mellom kapitalistisk markedsrivalisering og staters militære, geopolitiske konkurranse. Statens karakter og rolle blir her avgjørende: Fra Lenins og Hilferdings perspektiv, der staten fremstår instrumentelt underlagt finanskapitalens interesser, den stalinistiske teorien om fusjonen av kapital og stat, den tyske debatten som fulgte på 1960-tallet som reaksjon og den kjente Miliband–Poulantzas-debatten²⁰, - alt dette dreide seg i stor grad om hvordan staten kan forstås som et autonomt, avledet eller strukturelt uttrykk for kapitalens makt. Politisk marxisme, representert ved blant andre Benno Teschke²¹, understreker historisk variasjon, spesifikke sosiale eiendomsforhold og klassekamp som avgjørende for statenes

geopolittikk og utenrikspolitikk. Andre mer «ortodokse marxister», som Jørgen Sandemose²² og Günther Sandleben, har spesielt vektlagt betydning av heterogene produksjonsmåter og ulike nivåer av kapitalistisk utvikling i de ulike landene som møtes på verdensmarkedet. Den politiske marxisme åpner for en analytisk tilnærming som går utover instrumentell/strukturell dikotomien og muliggjør studiet av utenrikspolitikk og internasjonale relasjoner ikke som en klas-seløs arena for rasjonelle aktører, men som en historisk formet, sosialt forankret prosess preget av motsetninger, kapitalistisk utvikling og politiske valg. Et verk som bruker dette rammeverket, er Apeldoorn og Graafs bok «American Grand Strategy»²³. Gjennom nettverksanalyse kartlegges de såkalte stormaktstrategiene – og deres forbindelse til korporative eliter og tenketanknettverk – og hvordan de kontinuerlig har formet

amerikansk utenriks- og forsvarspolitikk på tvers av tre administrasjoner. Studien viser hvordan militærpolitikk og geostrategiske veivalg, langt fra å være autonome teknisk-rasjonelle prosesser, henger sammen med langvarige, historisk bestemte klasse- og maktstrukturer, der avgjørelser tas innenfor et spesifikt rammeverk med strukturelt press og imperativer.

Sistnevnte følger fra Shaikh sin teori. I motsetning til monopoltesen, verdenssystemteorien eller Hobsons tese, har statene ikke makt i Shaikh sitt rammeverk til å regulere eller styre utviklingen – verken nasjonalt eller internasjonalt. Staten opprettholder de kapitalistiske produksjonsforholdene og håndterer etter beste evne følgene av kapitalismens motsigelser, men er ute av stand til å kontrollere lovene som dikterer kapitalistisk utvikling og reproduksjon. Militar og geopolittisk rivalisering mellom kapitalistiske stater er følgelig ikke autonomt, men uløselig knyttet til akkumulasjon av kapital og behovet for å sikre gunstige vilkår for kapitalen internasjonalt. Ved å søke etter nye markeder, billige råvarer eller investeringsmuligheter – kan statlig utenrikspolitikk motvirke profitttrats fallende tendens. I Kapitalen bind III forklarer Marx hvordan økt utenrikshandel og utenriksinvesteringer kan motvirke den generelle profitttrats tendens til å falle. For det første, gjennom handel med råvarer og forbruksvarer, som kan billiggjøre elementer i konstant kapital og redusere kostnadene for variabel kapital. Dette

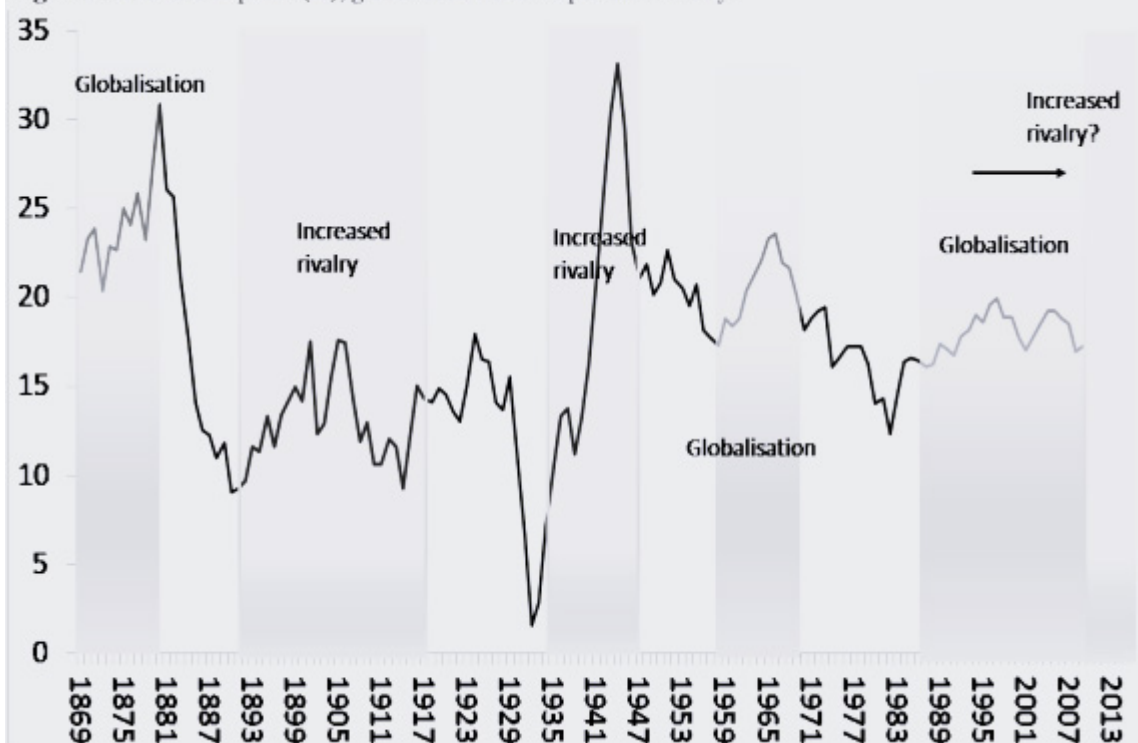
20 For en gjennomgang av disse debattene, se «State and Capital: A Marxist Debate» av Holloway & Picciotto. Samt «the state debate», Simon Clarke.

21 Benno Teschke, The Myth of 1648: Class, Geopolitics, and the Making of Modern International Relations

22 Jørgen Sandemose «Kritikk av globaliseringsteorien - om nødvendig forståelse av produksjonsmåter og verdensmarked». Verken Sandemose eller Sandleben presenterer noe omfattende empirisk materiale. Det hadde vært interessant å teste Shaikhs metode for å se i hvilken grad gjennomsnittsprofitttraten utjevnes i f. eks. Russland eller Sør Korea og sammenligne dette med andre funn. En slik studie er for øvrig gjort med norske data: Se <https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.13169/worldrevipoliecon.15.2.0291#:~:text=The%20findings%20suggest%20that%20average,stronger%20for%20incremental%20profit%20rates>

23 American Grand Strategy and Corporate Elite Networks. The Open Door since the End of the Cold War, Apeldoorn & Graaf.

Figure 8. US rate of profit (%), globalisation and imperialist rivalry.

Source: Roberts, 2016.

«Ved å søke etter nye markeder, billige råvarer eller investeringsmuligheter – kan statlig utenrikspolitikk motvirke profitttrats fallende tendens»

øker profitttraten ved å øke merverdiraten samtidig som verdien av konstant kapital reduseres. Videre utvides også markedene. Kapitalistenes kamp for å avskaffe kornlovene på 1800-tallet, blir nevnt av Marx som et eksempel på hvordan utenrikshandel kan bidra til å øke merverdiraten. Avskaffelsen av kornlovene muliggjorde import av billig hvete og dermed en reduksjon i kostnadene av brød. Reproduksjon av arbeidskraft faller i pris som følge av et fall i andelen profitt bøndene kunne kapre i form av renter. Resultatet er dermed en økning i profitt for kapitalistene. For det andre, verdioverføring til de rikere landene som resultat av den globale utjamningen av profitttraten. Til slutt nevner også Marx muligheten av å oppnå en høyere profitttrate i de mindre utviklede regioner, ettersom disse landene har en lavere organisk sammensetning av kapital. Eksempelvis spilte imperialistisk ekspansjon en viktig rolle i å stoppe den lange depresjonen i 1873,

og den nyliberale globaliseringen var viktig for å gjenopprette profitttraten etter stagflasjonskrisen på slutten av 1970-tallet. Kim Moody og David McNally²⁴ påpeker hvordan etableringen av globale forsyningskjeder vesentlig reduserte kostnadene for råvarer og forbruksvarer i det globale nord, noe som bidro til å senke utgiftene til både konstant og variabel kapital.

Kapitalisme innebærer ikke absolutte gevinster der alle stater tjener på frihandel – et premiss for alle liberalistiske teorier innen internasjonale relasjoner. Presset fra det internasjonale markedet er ikke en fetisj: tvert imot, det å sikre konkurransedyktigheten til nasjonal industri er eksistensielt. Virkelig global kapitalistisk konkurranse er en alles kamp mot alle, der utvidelse og kontroll

over markeder og ressurser er avgjørende. Proteksjonisme er ikke «eksogent», men oppstår når kapitalister i ulike land forsøker å beskytte sine markeder mot konkurranse fra mer effektive eller internasjonalt konkurransedyktige kapitaler. Dette er en del av den interne dynamikken i kapitalismen, drevet av kapitalers kamp for markedsandeler og profitt. Proteksjonisme kan også bli innført når utenlandsk investering kommer på bekostning av langsiktige kapitalforhold og konkurransedyktighet i hjemlandet. Som Shaikh påpeker:

«Når utenlandske investeringer utvikler seg til et punkt der de konkurrerer med hjemlig produksjon, blir proteksjonisme raskt dagens virkelighet. Bare frihandelsforkjemperne blir igjen, utrettelig opptatt med å selge mirakelmiddelet om komparative kostnader»²⁵.

For å sikre seg konkurransefordeler forsøker kapitalistiske stater å sikre tilgang til billige råvarer, ressurser og markeder. I denne sammenheng er geopolitikk og kontroll over knutepunkter, handelsruter og geografiske områder viktig. Etablerte kapitalistiske nasjoner hindrer truende, fremvoksende konkurrenter både med militære midler, men også sanksjoner, ved å avskjære dem fra

24 Moody, Workers in a Lean World: Unions in the International Economy. McNally, Global Slump: The Economics and Politics of Crisis and Resistance

25 Shaikh, "Foreign Trade", side 47. Red. overs.

«Historisk har vekst-, investering- og profittratenivå i vår samtid over tid vært forbundet med politisk ustabilitet»

ressurser og markeder, og gjennom institusjonelle rammeverk. På denne måten er skillet mellom det globale nord og det globale sør reelt. Det betyr imidlertid ikke at de «anti-vestlige» sørstatene, som Russland eller Kina, er antiimperialistiske – de er underlagt de samme strukturelle imperativene med hensyn til konkurransedyktighet som statene i nord, og nettopp fordi de ønsker å bedre konkurranseforholdene og tilrettelegge for kapitalakkumulasjon for sine egne industrier, kjemper de for en annen verdensordenen bedre egnet for deres kapitalinteresser. Konkurransen mellom de kapitalistiske statene gir opphav til gjenkjennbare mønstre: Frankrike sender i dag spesialstyrker for å ivareta sine urangruver i Nigeria. Russland bruker leiesoldater fra Wagner for å sikre gull og mineraler på det afrikanske kontinentet, på samme måte som Storbritannia sendte sin flåte for å kreve inn betaling på 1800-tallet. Den økologiske krisa har allerede ført til et kappløp om å sikre det som er igjen²⁶, og klima- og miljøkrisa, som i seg selv er et nødvendig resultat av kapitalismens akkumulasjonstvang, øker risikoen for krig dramatisk.

På samme måte som presset fra verdensmarkedet ikke simpelthen er en fetisj, kan en argumentere for at de kapitalistiske langbølgene er endogene og leder til gjentagende, observerbare mønstre²⁷. Perioder med lange

depresjoner har historisk vært karakterisert av politisk ustabilitet, proteksjonisme, handelskrig, dannelsen av maktblokker og stormaktsrivalisering. Marx bemerket at:

«Så lenge alt går som det skal, fungerer konkurransen som kapitalistklassens praktiske brorskap, slik utjamningen til en generell profittrente viser. De deler det felles byttet i forhold til hvor mye hver har satset. Men så snart det ikke lenger dreier seg om å fordele profitten, men om å dele tapet, vil hver og en prøve å begrense sitt eget tap og skyve det over på noen andre. For klassen som helhet er tapet unngåelig. Men hvor mye av det den enkelte må bære, eller om han i det hele tatt behøver å være med på noe av det, blir et spørsmål om makt og list. Konkurransen forvandler seg da til en kamp mellom fiendtlige brødre.»²⁸

Konfliktene, som altså ikke er irrasjonelle, men forankret i ulike økonomiske, klassebaserte interesser, gir dermed uttrykk i politiske konflikter som kan bryte ut i kriger. Den lange depresjonen i 1873 resulterte i «det store spillet», kappløpet om Afrika og oppdelingen av verden i kolonier. Resesjonen som begynte i 1913, og sannsynlig også hadde vært starten på en lang depresjon, endte i 1. verdenskrig. Deretter brøt den andre verdenskrig ut i 1940 etter den store depresjonen²⁹. Stagflasjonskrisen på 1970-tallet førte igjen til en ny globalistisk ekspansjon og en intensivering av inter-kapitalistisk konkurranse mellom USA, Tyskland og Japan – der USA i praksis svarte med handelskrig. Tida

[sagepub.com/doi/abs/10.1177/0486613409335044](https://doi.org/10.1177/0486613409335044)

<https://www.marxists.org/svenska/mandel/1972/senkapitalismen.pdf>

28 <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1894-c3/ch15.htm#:~:text=So%20long%20as%20things%20go,size%20of%20his%20respective%20investment>.

29 Se The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy, Adam Tooze.

etter finanskrisen har vært preget av økonomisk stagnasjon, og vi ser på ny dannelsen av fiendtlige maktblokker, tilbakekomsten av proteksjonisme og handelskriger. Historisk har vekst-, investering- og profittratenivå i vår samtid over tid vært forbundet med politisk ustabilitet. Kapitalismen virker altså å ha flere endogene mekanismer som øker sannsynlighet for krig. Direkte kausalitet er imidlertid vanskelig å etablere. Maktbalanse mellom stormaktene, rådende institusjoner, oppadstigende og fallende hegemonier, rom for ekspansjon og teknologisk utvikling, - alt dette har betydning for hvorvidt krig bryter ut i disse periodene eller ei. Etter 2. verdenskrig okkuperte USA i praksis Japan og Tyskland ved å opprette militærbaser i landene og kreve at de ikke utviklet militæret, men tilbød til gjengjeld tilgang til markeder og ressurser. Etter 1. verdenskrig var det motsatt. Tilsvarende, under den lange depresjonen i 1873 var mulighet for ekspansjon stor. I forkant av verdenskrigen var derimot verden delt opp – og den sto ikke i proporsjon til den økonomiske kapasiteten til statene. Faktorer endogent i kapitalismen påvirker midlertidig rammeverket og handlingsrommet til å ta disse valgene.

Et gjennomgående tema i analysen av imperialism er hvordan de underliggende mekanismene i kapitalismen øker sannsynligheten for konflikt, spesielt når det gjelder systembetingede faktorer som konkurranse, kapitalakkumulasjon, økonomisk ulikhet og kapitalens ekspansjonsbehov. Disse mekanismene – og i hvilken grad de driver konflikter mellom stater – fortjener langt større oppmerksomhet. Denne gjennomgangen reiser en hel rekke forskningsspørsmål som fortjener sine egne studier. Anwar Shaikhs teori om reell konkurranse representerer et viktig steg i retning av en mer empirisk forankret forståelse, der markedene aldri har vært «perfekte», og der kapitalistisk rivalisering er en alles kamp mot alle drevet av kapitalismens imperativ om profitt og markeder.

26 Se bl.a. Michael T. Klare The Race for What's Left: The Global Scramble for the World's Last Resources. Den prisbelønnede dokumentarfilmen "the grab" fra 2022. Harald Welzer, Climate Wars, why people will be killed in the 21st century.

27 Det finnes en del forskning på kondratieff bølgene – og om forbindelse til bevegelser i profittrenten, teknologisk utvikling og «hegemoniske» bølger. For debatt om eksogen vs. Endogen se Mandel <http://gesd.free.fr/mandel92e.pdf>. Se Kondratieff Waves, Warfare and World Security, Tessaleno C. Devezas. Om hegemoniske bølger se George Modelski, Long Cycles in World Politics. Organski <https://www.acsu.buffalo.edu/~fczagare/PSC%20346/Kugler%20and%20Organski.pdf>, Ernest Mandel Senkapitalismen. See også Ramaa Vasudevan om hegemoni: <https://journals>.

Krig er forakt for liv

Av Karen Ragnfrid Storaker

Linn Stalsberg, sosiolog og forfatter, har gitt oss en fin liten bok med tittelen Krig er forakt for liv. Den er lett å lese, innholdet er tydelig og klart. Hun beskriver hva krig er, nemlig mest mulig dreping, lemlesting og ødeleggelse. Og hun skriver om vår tid med opprustning, våpenkappløp, alminneliggjøring av vold og krig, samtidig med de store natur- og miljøødeleggelserne i verden.

«Det er ikke til å begripe at vi i en epoke hvor verden er på vippepunktet ved at klimakrisen truer alt levende, bruker enorme summer på å utvikle våpen som ødelegger menneske og miljø. Det er som om menneskeheten ubevisst dras inn i en form for selvdrap, der krig og klimakrisen gjensidig forsterker hverandre og apatien og avmakten tidvis kjennes grenseløs.»

Denne avmakten kjenner jeg så godt igjen. Stalsberg forklarer at den kan skyldes et kulturelt hegemoni, først beskrevet av Gramsci,

en av grunnleggerne av det italienske kommunistpartiet på 1920-tallet. Han viser hvordan idéer etablerer seg som sunn fornuft og gjennomsyrrer hele kulturen i et samfunn, i litteratur, skole, presse, institusjoner og i religionen. Vi ser det samme i dag. De fleste av oss oppdras i et system som bidrar til å opprettholde konsensus og status quo bare ved leve vanlige liv. På den måten kan grensen mellom kultur og natur bli utvisket. Så hvis folk oppfatter at den økonomiske forskjellen mellom fattige og rike er en naturlig orden som «bare er sånn,» så kan det videre oppfattes som om krig er en naturkatastrofe vi ikke kan forhindre. Men Gramsci oppfordrer til å gå mot dette verdensbildet skapt av eliten. En måte å gjøre det på er å utvikle en form for mot-hegemoni, for eksempel politisk aktivisme, kulturell motstand osv., for at endring kan skje. Når militariseringen i

**«Hun beskriver
hva krig er, nemlig
mest mulig
dreping, lemlesting
og ødeleggelse»**

vår tid er så destruktiv for så mange mennesker, og protestene så få, kan Gramscis teori hjelpe oss til å forstå hvorfor det er slik. Men samtidig, skriver Stalsberg, kan de mange demonstrasjonene for Palestina kanskje være et frø til mot-hegemoni?

Boka vier mye oppmerksomhet til pasifisme, ikkevold og antimilitarisme, og forklarer forskjellen mellom disse begrepene. Ikkevold er faktisk en del av de fleste religioner, men når staten overtar religionen kan den bli brukt som en maktfaktor i krig. Kvekerne er vel den religiøse gruppa som er mest kjent for både å nekte militærtjeneste og å arbeide for fred. En amerikansk kveker, Gene Sharp, var en markant forkjemper for ikkevoldelig motstand verden over. Han har beskrevet en rekke former for ikkevold som vi kan engasjere oss i: For eksempel arbeiderstreiker, studentstreiker, underskriftskampanjer, boikott av varer mm. Folk må forstå hvor mye makt - og hvor mange valg - vi faktisk har.

Jeg ble overrasket over Stalsbergs henvisning til Ukraina-krigen ved å beskrive hva som skjedde da Sovjetunionen invaderte østblokkland for et par generasjoner siden. Motstanden i Ungarn var i hovedsak fredelig, slik at de unngikk krig og blodbad, i motsetning til slik det har blitt i Ukraina. Med undergrunnssarbeid og tålmodighet, massedemonstras-

**«Denne boka
mener jeg er
så viktig at den
bør leses av alle
politikere»**

joner og streiker sto folket i Ungarn sammen for frihet. De ble møtt med skyting og stridsvogner, og opposisjonen måtte gå under jorden, men hendelsene i 1956 hadde en innvirkning på senere bevegelser for uavhengighet og frihet i Øst-Europa, skriver hun.

Boka omtaler kjente personer som har kjempet for fred opp gjennom tiden, Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Bertha von Suttner, Gandhi, Martin Luther King og vår egen Johan Galtung har alle betydd mye. Her er et sitat fra von Suttner: «De som arbeider for fredstanken er fullt klar over hvor liten makt de har, de vet hvor svake de er og hvor få de er. Men selv om de tenker beskjedent om seg selv, så tenker de alt annet enn beskjedent om den saken de tjener. For den er den aller største som noe menneske kan arbeide for»

Det har aldri vært lett å arbeide for fred eller opponere mot krigshissing. Å nekte militærtjeneste kunne gi dødsstraff, senere fengsel. I Norge har vi hatt siviltjeneste som

et alternativ inntil den allmenne verneplikten ble opphevet. I 2011 avgjorde menneskerettighetsdomstolen i Haag at militærnektning av samvittighetsgrunner var beskyttet av loven.

Å være militærnektet, skriver forfatteren, er å jobbe for fred. Og legger til denne fantastiske fremtidsvisjonen: «Jeg forestiller meg at vi kommer til å få helt nye grupper av militærnektetere, og at kritikk av verneplikten, opprustning og et militært forsvar basert på klima- og miljøargumenter kommer til å utfordre statsledere på helt nye måter i tiden som kommer.»

NATO som forsvarsallianse avløst av Nye NATO som en angrepsmakt er vel godt kjent for lesere av Sosialistisk framtid, derfor nevner jeg bare at boka også beskriver mye av den volden som NATO har begått og begår. Men jeg gjengir en setning: «Faktisk er NATOs eget mandat delvis i strid med FN-pakten». Jeg velger også å ta med: «Norge er en krigsprofitor!» Og: «Fredsar-

beid er ikke for pyser.»

Denne boka mener jeg er så viktig at den bør leses av alle politikere.

Linn Stalsberg minner oss avslutningsvis om salmen Deilig er jorden. Den danske salmedikteren Ingemann skrev den som en fredssalme, en respons til grusomhetene i krig. Deilig er jorden er et imperativ, en insistering til oss alle om å gjøre alt vi kan for å skape fred.

Og vi kan synge sammen, med håp og forventning:

«Fred over jorden! Menneske fryd deg.»

En stor takk til Linn Stalsberg for arbeidet hun har gjort for å vekke oss opp fra det kulturelle hegemoniet vi lever i, og gi oss mot til å si nei til militæret og ja til fredsarbeid.

Nobelprisvinner Han Kang og Sør-Koreas historiske traumer

Av Øyvind Andresen

Sørkoreanske Han Kang ble tildelt nobelprisen i litteratur for 2024. I Nobelinstituttets begrunnelse heter det at Han tildeles prisen for sin «intense poetiske prosa som konfronterer historiske traumer og blottlegger menneskers sårbarhet».

Hvilke historiske traumer i sørkoreansk historie er det Han Kang konfronterer? Ved å lese de to romanene «Levende og døde» (2014) og «Dette er ikke farvel» (2021) får vi vite mer om dette: Det dreier seg om militærets massakrer av tusenvis av opposisjonelle ved to anledninger: «Levende og døde» tematiserer nedslaktninga av demonstranter i storbyen Gwangju i 1980, og «Dette er ikke farvel» tematiserer de omfattende massakrene av «kommunister» på øya Jeju. Drapene spredde seg videre til fastlandet.

La oss se litt nærmere på disse to dramatiske hendelsene som danner rammene om to av

Hans mest kjente romaner:

Massakren i Gwangju 1980

Gwangju, Hans hjemby, var i 1980 episenteret for omfattende protester mot militærstyret til diktator Chun Doo-Hwan. Det var studentene som gikk i spissen, men opprøret spredde seg til arbeiderklassen – og til slutt deltok nær en kvart million mennesker i demonstrasjonene. 21. mai 1980 trakk soldatene seg ut fra byen, og demonstrantene erklærte byen for frigjort fra militærstyret.

I morgentimene den 27. mai mobiliserte Chun store militære styrker mot demonstrantene. Det tok militæret bare to timer å fullstendig knuse opprøret. Ifølge offisielle regjeringsopplysninger ble nesten 200 mennesker – det store flertallet av dem sivile – drept i opprøret, men innbyggerne og studentene i Gwangju insisterte på at tallet

var nærmere 2 000. Chun hadde fått godkjennelse for denne aksjonen fra USA som i Sør-Korea hadde operasjonell kontroll over kombinerte amerikanske og koreanske styrker siden slutten av Koreakrigen (1950 – 1953) (Kilde: Britannica: Gwangju Uprising.)

I Hans bok «Levende og døde» leiter fjorten år gammel Dong-ho etter sin beste venn blant de døde i massakren. Hvis han finner ham, vil han være levende eller død? Og hva vil skje med Dong-ho selv? Historien om massakren blir i mange år fornektet, noe som selvsagt er traumatisk for de etterlatte og de overlevende.

Massakren på Jeju 1948

«Dette er ikke farvel» sirkler inn ett av de andre store traumene i koreansk historie: massakrene på øya Jeju i 1948 som seinere spredde seg til fastlandet.

«Det dreier seg om militærets massakrer av tusenvis av opposisjonelle ved to anledninger»

Han Kang. Foto av John Sears.

«Massakrene var lenge fortiet i Sør-Korea»

gruvesjaktene, skriver Han i sin bok.

Det kommer også fram av Hans bok at diktator Syngman Rhees anti-kommunistiske regjering ville «disiplinere» opposisjonen. I hele Sør-Korea ble det gjennomført et angiversystem der hele familier ble satt opp på lister. Det holdt med at et familiemedlem hadde vært på en politisk forelesning, så ble hele familien angitt; gamle, barn og eldre. Angivere fikk en liten belønning i «gave».

Sommeren 1950 brøt krigen ut mellom Sør- og Nord-Korea, og de som stod på listene, ble anholdt og skutt. Det dreier seg om 300 000 som ble gravlagt i massegraver over hele Sør-Korea.

Massakrene var lenge fortiet i Sør-Korea. Bare å nevne Jeju-opprøret kunne gi fengselsstraff. Men i 2006 gav den sørkoreanske regjeringen en offisiell beklagelse til ofrene. Det er laget en minnepark og museum på Jeju som ble åpnet i 2008. I 2019 ba forsvarsdepartementet og politiet om unnskyldning for den tidligere regjeringens rolle i Jeju-massakren.

Vi gratulerer Han Kangs med nobel-prisen

Han Kang er den første sørkoreaner som har fått denne prisen – og det er bare å gratulere. Jeg har fulgt noen av kommentarene i etterhånd av kunngjøringen om prisutdelingen. Det er få som tar utgangspunkt i det hun får prisen for, altså «sårbare menneskers møte med historiske traumer.» Ved å unnlate å skrive om de overnevnte historiske hendelsene bidrar det til å ufarliggjøre hennes forfatterskap.

Boka starter med at romanforfatteren Kyung-Ha blir oppringt av venninnen Inseon fra et sykehus i Seoul. Ineson bor på sin barndomøy Jeju sør for det koreanske fastlandet der hun er utsatt for en arbeidsulykke og brakt til sykehus i hovedstaden. Hun trygler Kyung-Ha til å reise til sitt hjem på øya for å redde en fugl som bor i hennes hjem.

Kyung-Ha reiser, og trinn for trinn blir hun konfrontert med venninnens smertefulle familiehistorie. Det viser seg at Inesons onkel forvant under massakrene på øya i 1948. Under massakrene ble 30 000 sivile drept og titusenvis av hjem brent ned. Det betyr at 10% av øyas befolkning ble drept.

Den historiske bakgrunnen blir ikke forklart i romanen, men vi kan finne sammenhengen i forskjellige kilder på nettet og i bøker. Etter annen verdenskrig ble Korea del i to: Nord-Korea ble okkupert av Sovjetunionen og Sør-Korea av USA. Den sørkoreanske presidenten Syngman Rhee, innsatt i 1948, var USAs redskap under den kalde krigen og

slo nådeløst ned på all opposisjon.

Deling av landet i to deler møtte stor motstand blant mange koreanere. Det brøt ut protester på Jeju som ble brutalt slått ned av det koreanske og amerikanske militæret vinteren 1948. Han skriver i sin roman på side 259:

«Denne vinteren ble 30 000 drept på denne øya. Sommeren året etter ble 20 000 drept på fastlandet. Det er ingen tilfeldighet. Etter ordre fra det amerikanske militæret kunne man drepe alle 300 000 på denne øya, så lenge det stoppet kommunismen».

Det var United States Army Military Government in Korea som var det offisielle styrende organet på den sørlige halvdel av den koreanske halvøya da opprørene på Jeju ble slått ned.

Flere av fangene fra Jeju ble brakt til fastlandet, til den nedlagte koboltgruva i Gyeonsang. Her ble 3500 mennesker skutt og kastet ned i

Natopolitanism – The Atlantic Alliance since the Cold War (2023)

Av Ivar Espås Vangen

I stykket *En folkefiende* av Henrik Ibsen blir omgrepet «den kompakte majoritet» introdusert for å skildre den store semja som ofte råder hos fleirtalet i eit samfunn. I Ibsens stykke viser omgrepet til trua på at det ikkje kan vera noko gale med vatnet til Dr. Stockmanns kurbad. Dei som ytrar seg kritisk og påpeiker at mykje tyder på at vatnet er forgifta, blir stempla som ein folkefiende og rekna som fritt vilt frå «den kompakte majoritet» si side, fram til ein eventuelt går kanossagang og ber om tilgjeving og angrar på syndene sine.

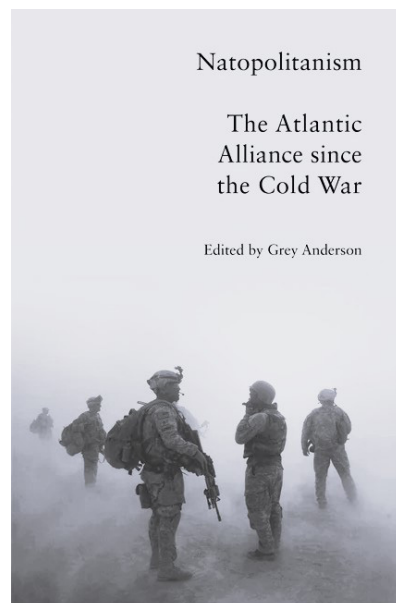
Om det finst ei sak i Noreg der ein verkeleg får kjenne makta i ein noverande kompakt majoritet, så er det i Nato-spørsmålet. Heilt sidan Noreg signerte Atlanterhavspakta i 1949, har det vore brei semje både på Stortinget og i folket om at den beste tryggleikspolitikken er å vera i allianse med USA og diverse andre land i Europa og Nord-Amerika. Det kritiske mindretalet som meinte ein annan strategi var mogleg, har gjennomgåande vorte latterleggjort eller ganske enkelt stempla som potensielle femtekolonistar.

Hadde det vore noko hald i retorikken som vart nytta for å forsvare Nato-medlemskapet før 1990-talet, burde det ha komme ein open og seriøs debatt etter at Sovjetsamveldet kollapsa etter den kalde krigen. Det skjedde ikkje. I staden var det Nato som endra seg, bort frå å vera ein allianse som først og fremst skulle avskrekke og eventuelt krige mot russarane, til å bli ein stadig større allianse for krigføring utanfor medlemsstatane

sine egne territorium.

Dette er tema for Verso books sin artikkelsamling *Natopolitanism – The Atlantic Alliance since the Cold War* som vart ugjeve i 2023. Boka er ei samling med 22 artiklar av varierende lengde, delt inn etter tema. Første del handlar om utvidingane av Nato austover på 1990-talet og fram til i dag; andre del handlar om «out of area»-krigane alliansen har vore med i; del tre handlar om korleis Nato sine handlingar bidrog til at Russland gjekk til krig i 2022; del fire handlar om krigen i Ukraina, og del fem handlar meir overordna om «atlanticology» - altså dei rådande tenkemåtane i Nato-landa.

Det første som slo meg da eg byrja å lese boka, var at eg hadde lese fleire av artiklane frå før. For eksempel er statsvitaren John Mearsheimer sin artikkel frå 2014, der han slår fast at krisa i Ukraina er Vesten sin feil, inkludert. Det same er fleire andre artiklar som har vore publiserte andre stadar om andre spørsmål. Dette var eigentleg ganske forvirrende. Ein må faktisk til etterordet i boka for å finne datomerking for dei ulike artiklane, noko eg først fann ut ganske langt ute i lesinga. Plutsleg gav det meining at forfattarane kom med utsyn og tankar om ei framtid som allereie har vore. Det er merke-

leg å ikkje markere slikt tydelegare når ein gir ut ei artikkelsamling som dette.

Det andre eg merka, var at det ikkje alltid er like nyttig å lese artiklar som openbert er skrive midt oppi store hendingar. Det som verka truleg, eller til og med openbert om krigen i Ukraina våren 2022, gjeld jo ofte ikkje lenger. Dette krev ein del av lesaren. Ein må både sørgje for å hugse på når artiklane er skrivne, men ein må også ha såpass med bakgrunnskunnskap at ein forstår kva som er utdatert informasjon, og derfor først og fremst interessant som historiske vitnesbyrd enn som analysar for framtida. Eg trur for eksempel ikkje kald krig-historikaren John Lewis Gaddis er så veldig kritisk til Nato i dag, sjølv om han var imot utvidingane i 1998.

Om ein er interessert i internasjonal politikk, ikkje minst i historia om korleis Nato har komme dit dei er i dag, og kor mange heilt medvitne val som har ført oss hit, ofte mot klare åtvaringar og kritikk, vil lesaren få mykje ut av denne boka. Som Nato-kritikarar i Noreg kjempar ein stadig i motbakke. I praksis tyder det at vi bør ha minst ti gonger så god kunnskap som det ein Nato-tilhengar kan tillate seg å ha om verda og historia. Med denne boka kjem ein i alle fall eit godt stykke.

«Som Nato-kritikarar i Noreg kjempar ein stadig i motbakke. I praksis tyder det at vi bør ha minst ti gonger så god kunnskap som det ein Nato-tilhengar kan tillate seg å ha om verda og historia.»

Er nedvekst og historisk materialisme inkompatible tankesett?

Av Ulv Hanssen, Førsteamanuensis på Soka Univeristy i Japan

Et av de viktigste trekkene ved 2020-tallets sosialismedebatt har vært polariseringen innen klimaspørsmålet. Som Ståle Holgersen poengterte i sin reflekterte artikkel «Verken produktivisme eller nedvekst» i *Sosialistisk framtid* nr. 1, 2024, så står det «øko-marxistiske ordskiftet» nå mellom en nedvekstposisjon representert av blant andre Saitō Kōhei og en øko-modernistisk posisjon representert av blant andre Matthew Huber.¹ Disse to marxistene har formidlet sine argumenter i mange tekster, men mest omfattende i Saitōs *Hitoshinsei no Shibonron* [Kapitalen i antropocen] og Hubers *Climate Change as Class War*. Jeg har anmeldt begge disse verkene annenteds, så nysgjerrige lesere henvises dit.² Her

vil jeg bare oppsummere argumentene i veldig korte trekk da jeg ser dem som representative for de to motstridende posisjonene på den økologiske venstresida.

På nedvekstsida hevder Saitō at kapitalismens iboende profittjag nødvendigvis må lede til økologisk katastrofe. Dette er fordi en kapitalistisk økonomi alltid må vokse, og det er umulig å frakoble den økonomiske veksten fra ressursbruk og veldig vanskelig, men kanskje ikke umulig, å frakoble den fra klimagassutslipp. Med andre ord, jo mer økonomien vokser, jo mer utarmer vi våre endelige ressurser, og jo mer oppvarmer vi klimaet. Dette er åpenbart ikke bærekraftig, så vi må forlate vår besettelse av økonomisk vekst, men den eneste måten vi kan gjøre dette på er å styrte kapitalismen, som er kjerneproblemet. «Den skyldige i ødeleggelsen av planetens miljø er det kapitalistiske systemet som

søker uendelig økonomisk vekst»,³ skriver Saitō i sitt argument for det han kaller «nedvekstkommunisme», altså et post-kapitalistisk samfunn organisert rundt bruksverdier (det vi trenger) i stedet for bytteverdier (det som selges for penger). Saitō tar et oppgjør med den tradisjonelle marxismen som han mener er overdrevent fokusert på å styrke produktivkreftene da dette ofte sees som en forutsetning for overgangen til sosialismen. Denne typen marxistisk produktivisme vil bare lede framtidens sosialisme inn i de samme økologiske problemene som dagens vekstkapsitalisme, hevder han. Saitōs mest kontroversielle påstand er at Marx i sine senere år «fullstendig brøyt med» sin tidligere klokkeetro på nødvendigheten av en kontinuerlig styrking av produktivkreftene og i stedet begynte å omfavne noe som lignet et nedvekstperspektiv og som i mye større grad

Marx & Philosophy Review of Books; Ulv Hanssen (2022) Bokanmeldelse. Climate Change as Class War: Building Socialism on a Warming Planet. *Capital and Class* 46(4): 591-593.

³ Saitō Kōhei (2020) *Hitoshinsei no Shibonron* [Kapitalen i antropocen]: 117. Alle oversettelser fra japansk og engelsk er mine egne.

¹ Ståle Holgersen (2024) Verken produktivisme eller nedvekst: Tankar om økososialisme, *Sosialistisk framtid* nr. 1: 6-12.

² Ulv Hanssen (2022) Bokanmeldelse. Hitoshinsei no Shibonron [Capital in the Anthropocene].

«På nedvekstsida hevder Saitō at kapitalismens iboende profittjag nødvendigvis må lede til økologisk katastrofe.»

Filosofen og veksterikeren Kobei Saito (Creative Commons).

«Styrken til Hubers bok er klasseperspektivet som ofte er fraværende i nedvekstlitteraturen. Huber mener at det kun er arbeiderklassen som kan redde oss fra klimakrisen.»

respekterte naturens tålegrenser.⁴ Jeg synes personlig ikke at Saitō gir tilstrekkelig belegg for en så radikal omtolkning av Marx, men det er av mindre betydning i denne teksten.

Huber, som representerer det øko-modernistiske perspektivet, posisjonerer seg i klar opposisjon til nedveksttilhengerne. Huber beskylder dem for å være en elitistisk gjeng med akademiske snobber som støtter en «mindre-politikk» [politics of less]. Dette, skriver han, er både dårlig politisk strategi (hvem vil vel ha mindre?) og et brudd med marxismens tradisjonelle løfte om en sosialisme bygget på velstand og endog overflod. Han hevder videre at nedveksttilhengerne er naive i sin tro på at det vil være tilstrekkelig for politisk mobilisering å opplyse befolkningen om hvor seriøst klimaproblemet er. I virke-

ligheten må folk overbevises med materielle insentiver og seriøse løfter om en bedre tilværelse, fastslår han. Styrken til Hubers bok er klasseperspektivet som ofte er fraværende i nedvekstlitteraturen. Huber mener at det kun er arbeiderklassen som kan redde oss fra klimakrisen. Dette er fordi 1) arbeiderklassen utgjør majoriteten av befolkningen, og dens handlinger har derfor et demokratisk mandat; 2) den står nærmest produksjonsmidlene og kan gjennom streik derfor tvinge kapitalen til å avstå fra miljøskadelig produksjon; og 3) den har en materiell interesse i endringer i produksjonsrelasjonene. Det materielle fokuset er en rød tråd gjennom Hubers bok. «En politikk basert på 'mindre' og 'avgrensning' har ingen resonans blant den store majoriteten som lever prekære og usikre arbeiderklasseliv. Til arbeiderklassen, som er karakterisert av en grunnleggende materiell

frarøvelse, må vi hevde en *mer-politikk* [politics of more] som forklarer hvor mye vi har å vinne på et klimaprogram».⁵ Et anti-kapitalistisk rammeverk som ikke lover materiell overflod avskriver han som «utopisk politikk».⁶ En ideell klimapolitikk for Huber er en politikk som «betyr forbedringer i ens materielle liv».⁷

Både Huber og Saitō tar Marx til inntekt for sine synspunkter, men framtidssvisjonene er inkompatible. Huber bygger på Marx' produktivisme, mens Saitō bygger på en angivelig post-produktivistisk fase i Marx' siste leveår. Det produktivistiske synspunktet som var dominant blant marxister i det tjuende århundret hevder at kapitalismen til tross for dens utbytting og ulikhet faktisk spiller en historisk progressiv rolle ettersom den styrker produktivkreftene og dermed legger grunnlaget for et sosialistisk samfunn. Et slikt samfunn må kunne fungere uten utbytting og er derfor avhengig av ekstremt høyt utviklede produktivkrefter for å skape et stort nok overskudd for alle samtidig som arbeidsbyrden lettes. Denne forestillingen om det kommende sosialistiske/kommunistiske samfunnet er forankret i Marx' historieteori kjent som historisk materialisme. Selv om ikke alle øko-modernister på venstresiden refererer til den historiske materialismen (Huber gjør det), så råder det ingen tvil om at historisk materialisme ofte ligger til grunn for deres aversjon mot nedvekstperspektivet. Nedvekst framstår for dem som den historiske materialismens antitese.

Er nedvekst den historiske materialismens antitese?

I resten av denne teksten vil jeg problematisere det øko-modernistiske synet på nedvekst som den historiske materialismens antitese. Jeg mener det finnes belegg i den historiske materialismen for at en form for nedvekst kan være en mulig og kanskje nødvendig fase i historien. Ikke alle analyser av historisk materialisme vil være kompatible med den følgende framstillingen, og mange historiske materialister vil utvilsomt oppleve denne nytolkningen som utilfredsstillende (på samme måte som jeg opplevde Saitōs nytolkning av Marx som utilfredsstillende). Mitt argument vil basere seg på G. A. Cohens analyse av den historiske materialismen slik han framstilte den i sin klassiske bok fra 1978 med den umiskjennelige tittelen *Karl Marx's Theory of History: A Defence*.

Men før jeg begynner dette argumentet, kan det være på sin plass med en liten oppklaring

5 Matthew T. Huber (2022) *Climate Change as Class War: Building Socialism on a Warming Planet*. 38.

6 Huber, *Climate Change*. 33.

7 Huber, *Climate Change*. 40.

4 Saitō, *Hitosbinsei*. 162.

«Jeg støtter prinsipielt nedvekstposisjonen, selv om jeg selvfølgelig ikke alltid er enig i nedveksttilhengernes argumenter, vinkling og retorikk.»

av mine egne synspunkter. Jeg støtter prinsipielt nedvekstposisjonen⁸, selv om jeg selvfølgelig ikke alltid er enig i nedveksttilhengernes argumenter, vinkling og retorikk. Til syvende og sist kan jeg ikke annet enn å si meg enig i nedvekstens grunnpåstand om at uendelig vekst på en klode med endelige ressurser er umulig. Denne påstanden har nærmest blitt en klisje, men likevel har ingen så langt klart å motbevise den. At Huber velger å ikke ta fatt i dette enkle men kraftfulle nedvekstprinsippet, synes jeg er den største svakheten i hans nedvekstkritikk.⁹ Når det kommer til historisk materialisme, er jeg agnostisk. Det er selvfølgelig generelt sant at menneskeheten utvikler seg i retning av stadig mer avanserte samfunn og at produktivkreftene spiller en stor rolle i denne utviklingen. Men hvor mye disse voldsomt store trekkene kan si oss om samfunnsutviklingen i mindre skala, for ikke å snakke om utviklingen i framtida, det er jeg usikker på. Når jeg prøver å finne en viss kompatibilitet mellom historisk materialisme og nedvekst, er det ikke fordi jeg er en overbevist historisk materialist, men heller fordi jeg tror det blir vanskelig å overbevise tradisjonelle marxister om at nedvekstperspektivet har viktige poenger uten å vise denne kompatibiliteten. Kort sagt ønsker jeg at marxister av mer tradisjonell legning skal gi nedvekst en sjans.

G. A. Cohens analyse og forsvar av den historiske materialismen

La oss nå se på Cohens analyse og forsvar av Marx' historiske materialisme.¹⁰ Her deles historien grovt inn i fire faser basert på samfunnets evne til å produsere et materielt

overskudd.¹¹

Før-klassesamfunnet hadde ingen eller veldig lite utviklet teknologi. Dette gjorde det nødvendig at alle jobbet for å overleve. Samfunnet hadde ikke evnen til å produsere et overskudd, hvilket umuliggjorde en klasseinndeling mellom de som produserte og de som levde av overskuddene produsert av andre. En slik klasseinndeling ble derimot mulig i de før-kapitalistiske samfunnene der oppfinnelsen av jordbruk og enkle verktøy skaper en overskuddsevne, dvs. at en person kan produsere mer enn han trenger for sin egen overlevelse. Det er dermed ikke lenger nødvendig at alle samfunnsmedlemmene jobber. Gradvis deles samfunnet inn i produserende og ikke-produserende klasser (slave/slaveeier; livegen/jordeier). Klassesamfunnet er født. Med kapitalismen kommer konkurransen som skaper sterke insentiver til å utvikle produktivkreftene. Teknologiske nyvinninger kommer på løpende bånd, og

¹¹ G. A. Cohen (1978) *Karl Marx's Theory of History: A Defence*. 198.

samfunnets overskuddsevne når uante høyder. Klasseinndelingen står nå mellom arbeiderne og kapitalistene. Arbeiderne er riktignok friere enn slavene og de livegne, men, i mangel av produksjonsmidler, må de likevel selge sin arbeidskraft som en vare til høystbydende kapitalist som selv ikke produserer, men kun eier produksjonsmidlene. Arbeideren produserer alltid en større verdi for kapitalisten enn han mottar i form av lønn (utbytting), hvilket skaper de enorme ulikhetene man finner i alle kapitalistiske samfunn. Til slutt har vi etter-klassesamfunnet som ligger et sted i framtida da de undertrykte arbeiderne har tatt makta gjennom revolusjoner. I dette samfunnet avvikles klassene, og ingen utbytter andre. Arbeidstiden og arbeidsbyrden vil reduseres dramatisk, men det fordrer også en massiv overskuddsevne gjennom høyt utviklede produktivkrefter.

Dette er den historiske materialismens historiesyn i et nøtteskall. Den historiske riktigheten av disse fasene vil ikke diskuteres her. Det som er mer interessant for nedvekstdiskusjonen er hvordan Marx så for seg at et samfunn utviklet seg fra en fase til en annen. For Marx var det utviklingen av produktivkreftene som styrte disse overgangene fra en samfunnsform til en annen. Marx så derfor utviklingen av produktivkreftene som nesten synonymt med samfunnsutvikling, men han var klar på at det var den første faktoren som styrte den andre.¹² Den historiske materialismen har derfor blitt kritisert for at den nesten

¹² Dette synet er spesielt framtrædende i forordet til hans *A Contribution to the Critique of Political Economy* fra 1859.

Demonstrasjonsplakat fra 2020 (Creative Commons)

⁸ Se Ulv Hanssen (2022) Kapitalismen dreper planeten, *Dagsavisen*, 22 desember 2022. <https://www.dagsavisen.no/debatt/2022/12/22/kapitalismen-dreper-planeten/>

⁹ For en lignende kritikk av Huber, se Anders Ekeland (2024) Økososialisme og nedvekst, *Sosialistisk framtid*, nr. 1: 26.

¹⁰ Cohens tolkning av Marx er kontroversiell. Det er mange som mener at Marx etter hvert distanserte seg fra det deterministiske synet på historien og produktivkreftenes forrang. Se for eksempel kapittel 5 i Søren Mau (2023) *Mute Compulsion: A Marxist Theory of the Economic Power of Capital*.

Klassekamp (Creative Commons)

«Kort sagt ønsker jeg at marxister av mer tradisjonell legning skal gi nedvekst en sjans.»

ser ut til å tillegge produktivkreftene agens, eller en slags historisk vilje.¹³ En samfunnsform og klasserelasjonene i den eksisterer utelukkende for å utvikle produktivkreftene. Ikke bare det, enhver klasse som tar makten i et samfunn gjør dette i egenskap av å være «klassen som er best skikket, mest kapabel og mest tilbøyelig til å styre utviklingen av produktivkreftene på det gitte tidspunkt».¹⁴ Det er derfor historiske materialister sier at kapitalistenes styre har en «historisk misjon» (å utvikle produktivkreftene) og derfor kan rettferdiggjøres til tross for urettferdigheten som dette styret også medfører.¹⁵ Men denne rettferdiggjøringen varer ikke evig. Etter hvert som produktivkreftene utvikles, mister herskeklassen gradvis evnen til å maksimere samfunnets produktivitet. I stedet blir de bestående klasserelasjonene en hemsko på

utviklingen av produktivkreftene (for eksempel når kapitalistene begynner å investere mer i aksjer enn i produksjon). Da har herskeklassen utspilt sin historiske rolle og blir etter hvert erstattet av en ny klasse som er bedre i stand til å utføre den historiske misjonen.¹⁶ Ifølge den historiske materialismen vil denne rollen tilfalle arbeiderklassen som styrer kapitalistene og avvikler klassesamfunnet en gang for alle.

Det er slående hvor mekanisk dette teoretiske rammeverket kan være. Ingen samfunnsform kan styrtes eller avsluttes før den har utspilt sin historiske rolle og utviklet produktivkreftene til det som er ytterst mulig innenfor dens rammer. Hør bare på hvordan Cohen beskriver betingelsene for en sosialistisk revolusjon:

«Ingen sosialistisk revolusjon vil lykkes før 'den kapitalistiske produksjonen allerede har generelt utviklet de produktive arbeidskreftene til et tilstrekkelig høyt nivå'. Forhastede forsøk på revolusjon, uansett deres umiddelbare utfall, vil lede til en gjenopprettelse av det kapitalistiske samfunnet».¹⁷

Marx skrev selv at «Ingen sosial orden blir knust før alle produktivkrefter som er tilstrekkelig for den har blitt utviklet [...]»¹⁸.

16 Cohen, *Karl Marx's*:160-61

17 Cohen, *Karl Marx's*: 206 (sitatet inneholder et Marx-sitat fra *Theories of Surplus Value*, II: 580).

18 Karl Marx (1959) Forord til *A Contribution*

Det er denne ekstremt sterke overbevisningen om den progressive nødvendigheten av produktivkreftenes utvikling som ligger til grunn for øko-modernistenes aversjon mot nedvekst. Nedvekst må nødvendigvis legge bånd på utviklingen av visse produktivkrefter. For øko-modernistene er nedvekst derfor ikke bare et svik mot arbeiderklassen, det er et brudd mot historiens naturlige gang. Nedvekst er unaturlig. Hvordan i alle dager kan et historie-materialistisk syn gjøres kompatibelt med nedvekst?

Den historiske materialismens logikk

For å lykkes med denne alkymien nytter det ikke å se på den historiske materialismens historiefortelling. Man må undersøke dens logikk. Hvorfor hevder den historiske materialismen at produktivkreftenes utvikling er historiens misjon? Det er her Cohens forsvar av Marx historieteori kommer inn. Cohen framsetter tre «fakta» som han mener forklarer hvorfor produktivkreftene må være i stadig utvikling.

1) Mennesket er til en viss grad et rasjonelt vesen.¹⁹

2) Menneskets historiske situasjon er preget av materiell knapphet.

3) Mennesket besitter intelligens og er i stand to the Critique of Political Economy.

19 Parafrasert fra Cohen, *Karl Marx's*: 152.

13 Mau (2023) Kapittel 3. *Mute Compulsion*.

14 Cohen, *Karl Marx's*: 149.

15 Cohen, *Karl Marx's*:201

«Til slutt har vi etter-klassemamfunnet som ligger et sted i framtida da de undertrykte arbeiderne har tatt makta gjennom revolusjoner. I dette samfunnet avvikles klassene, og ingen utbygger andre.»

til å forbedre sin situasjon.

Cohens argument lyder som følger: I en situasjon preget av knapphet er det rasjonelt å bruke sin intelligens til å forbedre sin situasjon. Å produsere overskudd gjennom forbedring av produktivkreftene er den beste måten å unnsnippe knappheten som alltid truer. Det er altså en blanding av menneskelig natur (rasjonalitet og intelligens) og materielle omstendigheter (knapphet) som gjør utviklingen av produktivkreftene til et logisk element i historiens gang. Produktivkreftene lever ikke sitt eget liv, og de har ikke agens. De utvikles ut fra menneskelige behov. Dette poenget er åpenbart, men det oversees ofte i de mer dogmatiske versjonene av historisk materialisme der man kan få inntrykk av at produktivkreftene nærmest har en egen vilje.

Men om det er menneskets natur i møte med vanskelige omstendigheter som resulterer i utviklingen av produktivkreftene, så må man anerkjenne at den menneskelige naturen

kunne ha resultert i andre løsninger dersom den kom i møte med andre omstendigheter. Det er nettopp en slik situasjon jeg mener vi befinner oss i nå. Veldig mange lever riktignok fortsatt i en situasjon preget av knapphet, men det skyldes ikke underutviklede produktivkrefter, men snarere den kapitalistiske klasseinndelingen som fordeler overskuddet svært ulikt. Produktivkreftene har nådd et nivå som trolig var utenkelig på Marx' tid. De er allerede i stand til å skape velstand for alle. At de ikke gjør det tyder kanskje på at kapitalismen har utspilt sin historiske rolle, for å bruke den historiske materialismens språk. Knappheten kan overvinnes, men vi står overfor nye utfordringer av nesten motsatt art. Produktivkreftene er nå i stand til å produsere så store overskudd at naturens reproduksjonsevne ikke lenger klarer å holde følge. All produksjon krever ressursbruk. Det sier seg selv at om økonomien skal vokse hvert eneste år, må produksjonen kontinuerlig økes og ressursforbruket vil før eller siden overskride planetens tålegrenser. Nett-

sida *Earth Overshoot Day* kalkulerer mengden naturressurser planeten kan reproducere på ett år samt menneskehetens årlige ressursforbruk. Vi brukte opp «ressurskvota» for 2024 allerede 1. august.²⁰ Vi bruker altså naturressurser i et langt større omfang enn naturen klarer å reproducere. Denne trenden vil bare bli verre jo mer vi produserer. Resultatet er utarming av jorda, avlingssvikt, vannmangel, overfiske, avskoging, forurensning, tap av dyremangfold, døde økosystemer og diverse naturkatastrofer. I tillegg kommer den globale oppvarmingen ettersom økt produksjon også leder til økte klimagassutslipp. Men det sistnevnte problemet kan vi i alle fall teoretisk sett unngå ved en overgang til fornybar energi. Problemet med overbruk av naturressurser kan aldri unngås så lenge økonomien og produksjonen skal vokse hvert eneste år.

20

Earth Overshoot Day (2024) Earth Overshoot Day 2024 falls on August 1st, *Earth Overshoot Day*. <https://overshoot.footprintnetwork.org/newsroom/press-release-2024-english/>

Moderne industriproduksjon (pxsfuel)

Er nedvekst løsningen

«For øko-modernistene er nedvekst derfor ikke bare et svik mot arbeiderklassen, det er et brudd mot historiens naturlige gang. Nedvekst er unaturlig.»

Det er kanskje en sannhet at det logiske utfallet av den menneskelige naturens møte med knapphet var å utvikle produktivkreftene for å skape så store overskudd som mulig. Men hva gjør menneskenaturen når den nå står overfor nye eksistensielle trusler som ressursvinn og klimaendringer? Fortsetter den å produsere mer og mer og dermed forverre problemene? Det ville hverken vært rasjonelt eller intelligent. Den rasjonelle og intelligente løsningen på miljøkrisen i en situasjon der knapphet ikke lenger er et produksjonsproblem, men utelukkende et fordelingsproblem, er produksjonsbrems og økt fordeling. Det er en slags nedvekstkommunisme, for å bruke Saitōs term.

Det er fascinerende at Cohen selv var dypt bekymret over ressursproblemet da han skrev sitt forsvar av den historiske materialismen for nesten et halvt århundre siden. Flere ganger i boka tar Cohen opp ressursproblemet og drøfter dets konsekvenser for det post-kapitalistiske samfunnet. Han skriver blant annet at:

«Hvis 'ressurskrisa' er så alvorlig som noen sier, er den en oppriktig trussel mot realiseringen av former av kommunisme som avhenger av en radikalt redusert arbeidsdag, for disse formene trenger et astronomisk høyt nivå av produktivkraft».²¹

Om de materielle omstendighetene endres – og ressursvinn er definitivt en slik endring – så sier det seg selv at menneskets rasjonelle og intelligente respons også vil endres. Det er ikke et brudd med den historiske materialismen å stoppe en overproduksjon som over tid vil true vårt eksistensgrunnlag. Overutbytting av naturen er en annen trussel enn knapphet og vil logisk resultere i andre typer handlingsmønstre, klasserelasjoner og samfunnsformer, men både responsen til knapphet og responsen til ressursutarming er responser til materielle omstendigheter. En form for nedvekst kan godt være et logisk resultat av nye materielle omstendigheter. Det er faktisk i tråd med den historiske materialismens logikk.

At en nærmest dogmatisk materialist som Cohen evnet å forstå dette, tilsier at dagens øko-modernister også burde kunne framvise litt mer forståelse og kanskje ydmykhet overfor nedvekstens argumenter da disse bunner i materielle endringer. Cohen erkjente at «Vi kan ikke lenger være sikre på at jordas ressurser vil tillate den astronomiske produktiviteten som [Marx] tilsynelatende anså som uunngåelig», men han så ikke dette som en dødsdom for sosialismen.²² Tvert om var det en krise for kapitalismen. Kapitalismen har nå nådd et voldsomt produktivtetsnivå. Denne produktiviteten kan enten brukes til å holde produksjonen uendret mens man

reduserer arbeidsbyrden, eller å holde arbeidsbyrden uendret mens man øker produksjonen. Cohen poengterte at kapitalismen i sin strukturelle grådighet og kortsiktighet alltid velger det siste alternativet.²³ Vekst over byrdereduksjon. Kun sosialismen kan velge byrdereduksjon. Dersom kapitalismen har utviklet produktivkreftene til et nivå som kan eliminere knapphetsproblemet, men likevel påtvinger millioner av arbeidere en knapphetstilværelse, så er ikke kapitalismen lenger en progressiv kraft i historien, men snarere en hemske på menneskelig progresjon. Et slikt system, skriver Cohen, har blitt reaksjonært. «Det kan ikke realisere frigjøringspotensialet som det skaper. [...] Det bringer samfunnet fram til terskelen til overflod for så å låse døra».²⁴ Et slikt system har utspilt sin historiske rolle. Hva som kommer etterpå er ikke godt å si, men de materielle omstendighetene det nye samfunnet arver fra det foregående vil trolig umuliggjøre en fortsettelse av vekstbesettelsen som karakteriserte kapitalismen. Slik jeg ser det er det ingen grunn til at historiske materialister og øko-modernister ikke skulle kunne si seg enig i en slik konklusjon.

21 Cohen, *Karl Marx's*: 61.

22 Cohen, *Karl Marx's*: 207.

23 Cohen, *Karl Marx's*, kapittel 11.

24 Cohen, *Karl Marx's*: 306-7.

Ekelands villedende polemikk om marxisme og krig

Av Sindre Mørk

Den pågående debatten om marxisme og krig i Sosialistisk framtid, utløst av Anders Ekelands artikkel om emnet i nr.1 2023, fremstår uoversiktlig og forvirret. Selv om Ekeland i artikkelens introduksjon skriver at hans mål er å utforske hva marxistisk teori kan bidra med når det kommer til politikktvikling og krigsanalyse, avslører teksten snart hans egentlige agenda: å argumentere for en moralistisk linje som tydelig skiller angriper fra forsvarer, og som vektlegger forsvar av nasjonalstaten, spesielt i små og undertrykte land. Ekeland gjør dette ikke minst ved å fremstille Trotskij, Luxemburg og det serbiske sosialdemokratiske partiet som forkjempere for denne linjen – og som direkte opponenter mot Lenins motstand mot «å forsvare fedrelandet», et synspunkt han beskriver som et avvik fra den sanne marxistiske linjen – og som han videre hevder aldri fikk støtte blant revolusjonære i Lenins levetid. Ekeland konkluderer med at marxistisk teori og tradisjon støtter hans egen linje, som han kaller «revolusjonær defensisme». I det som følger vil det bli vist at Ekelands fremstilling er intet annet en grov historieforklarning, basert på sitatfusk og ren diktning.

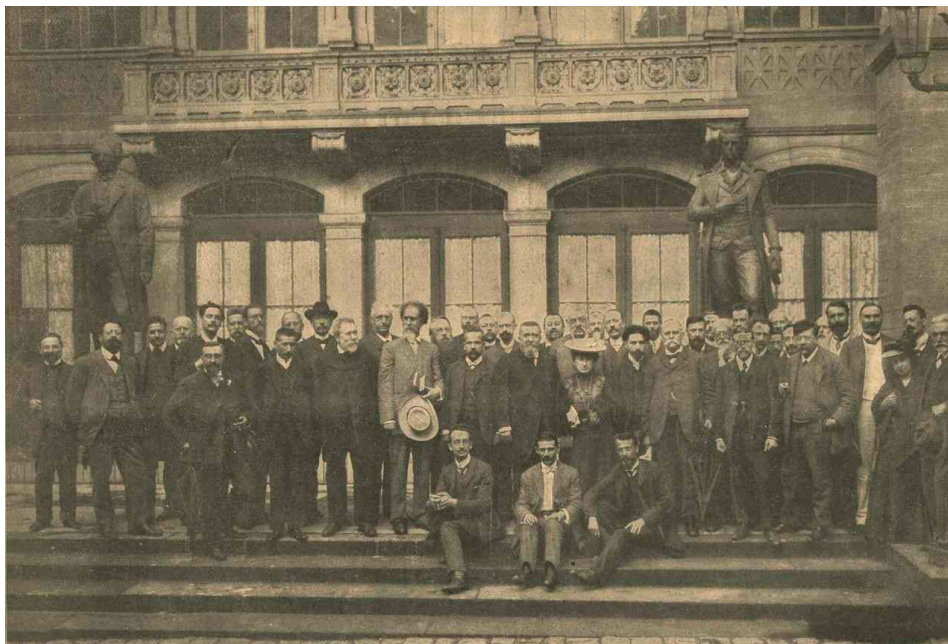
Ekelands hovedinnvending mot Aslak Storakers kritikk er at den i for liten grad drøfter Lenins revolusjonære defeatisme (RD). Han presiserer at hans fremste mål med sin første artikkel var å kritisere RD, som han mener har vært en skadelig arv på den revolusjonære venstresiden:

«... Medby og Storaker [går] i for liten grad [...] inn på de kritiske spørsmålene jeg reiser, spesielt angående begrepet «revolusjonær defeatisme» (RD). ... Det man har arvet er ulike avskygninger av defeatismen, som var særegne for Lenin og Zinovjev. Er det ikke slik at store deler av den revolusjonære venstresida oppfatter «nederlag for eget borgerskap er et mindre onde» som et grunnleggende prinsipp? At hvem som angriper ikke spiller noen rolle? Tilsvarende med «revolusjonære stemmer aldri for krigsbevilgninger», ikke en gang for militær hjelp til Serbia i 1914 i Storakers versjon av denne «tommelfingerregelen», selv om alle anerkjenner at Serbia hadde rett til å yte motstand.»

Det er imidlertid forståelig at Storaker ikke går nærmere inn på disse spørsmålene enn det han gjør, når, som sitatet viser, prem-

issene for en slik drøfting er så feilaktige: Ekeland tilskriver posisjoner som «hvem som angriper, ikke spiller noen rolle» og «revolusjonære stemmer aldri for krigsbevilgninger» i konteksten av første verdenskrig til «ulike varianter av Zinovjev og Lenins RD». Disse posisjonene ble derimot vedtatt av de brede antikrigskonferansene i Zimmerwald (1915), Kienthal (1916), og Stockholm (1917), der det ble slått fast at nasjonalt forsvar var meningsløst som følge av krigens imperialistiske karakter. Påstanden om at dagens venstreside oppfatter «nederlag for eget borgerskap som et mindre onde» er også merkelig. Tvert imot ser vi i dag en massiv økning i militarisme fra alle sider som pågår uten nevneverdig protester fra venstresiden, som tvert om heller generelt – som under første verdenskrig – støtter opp om og legitimerer «nasjonens interesser». Hvor mye motstand har den radikale venstresiden i Norge gjort mot de 12 nye amerikanske militærbasene i Norge, det nye forsvarsforliket, mot ekspansjonen av NATO, militærøvelsene på norsk jord som er de største siden den kalde krigen, norsk deltakelse i imperialistiske utenlandsoperasjoner og eksport av våpen til f. eks. Saudi-Arabia?

«Tvert imot ser vi i dag en massiv økning i militarisme fra alle sider som pågår uten nevneverdig protester fra venstresiden,

Delegater på den andre Internasjonals kongress i Stuttgart i 1907.

I sin kritikk av Ekelands første artikkel, viser Storaker klart at Lenin og Zinovjev ikke var alene om standpunkter som «hvem som angriper, ikke spiller noen rolle», «revolusjonære stemmer aldri for krigsbevilgninger» og, videre, at Lenins hovedpoeng var at man måtte gjøre den imperialistiske krigen om til en borgerkrig. Men selv etter Storakers grundige dokumentasjon gjennom blant annet sitater fra ledende serbiske sosialdemokrater på deres stillingtagen mot krigskreditter og motstand mot krigen, - ja, til og med Ekelands egne Trotskij-sitater på «at hvem som angriper, ikke spiller noen rolle» som han presenterer i sin første artikkel – fortsetter Ekeland å påstå at disse posisjonene kun stammer fra Lenin og Zinovjev, noe som gir enda mindre mening når han samtidig argumenterer for at de aldri klarte å vinne noe støtte for sine synspunkter i løpet av Lenins levetid. I stedet for å innrømme til Storaker at premisset hans er feil: dvs. at Storaker har rett i at den andre internasjonale splittet seg blant annet som følge av skille mellom synet på nasjonalt forsvar og revolusjonær klassekamp, begynner i stedet Ekeland å polemisere mot Trotskij og de serbiske sosialdemokratene, som han opprinnelig fremstilte som talspersoner for hans linje. Ekeland ser ikke selv ut til å forstå at han her ikke polemiserer mot Storaker, men tvert imot bekrefter det Storaker forsøkte å vise i utgangspunktet. Ekeland bemerker korrekt at «vi ikke må forholde oss til hva Lenin skrev som om det avgjør

spørsmålet». Dette er korrekt, men hvorfor trenger da Ekeland febrilsk å fremstille hans egne synspunkter som om de har noe å gjøre med analysen til Trotskij og de serbiske sosialdemokratene, noe som åpenbart ikke er tilfelle?

Ekeland kritiserer Storakers tolkning av RD som en taktisk parole. Han påstår videre at RD ikke følger av Lenins imperialismeanalyse, fordi Lenin kunne forlate RD uten å forlate hans analyse av imperialismen da han returnerte til Russland. Men dette kan Draper og Ekeland bare argumentere for fordi de ikke analyserer Lenins RD i sammenheng med den teoretiske, politiske og taktiske konteksten den ble utviklet i. Ifølge Lenin skapte imperialismen en småborgerlig revisjonisme og opportunistisme og et materielt grunnlag for et arbeideraristokrati. Derfor splittet arbeiderklassen seg, og dette, i kombinasjon med Lenins konsept om «arbeiderklassens avantgarde», gjorde det til et imperativ å lage en ny internasjonale. Det var her Lenin la inn energien sin. For å danne en ny internasjonal var det nødvendig å dra en linje i sanden, ikke bare mellom revolusjonære og sosialpatrioter, men også - og dette var langt viktigere - mellom revolusjonære og sentrister. Ifølge Lenin var revolusjonær defaitisme et nyttig konsept for klart å stadfeste pliktene til de revolusjonære i de ulike landene i krigssituasjon og slik danne en felles linje. Gjennom å internasjonalisere RD kunne man skille mellom revolusjonære som både i teori og i

handling førte en kompromissløs klassekrig mot sitt eget borgerskap på den ene siden, og kautkistene, som i prinsippet var mot krigen, mot krigskreditter, men ikke omsatt dette til handling i praksis. Derfor konkluderer Lenin med at «Vårt opprinnelige standpunkt ved krigens begynnelse var riktig: det var viktig da å danne en bestemt og resolutt kjerne».¹ Denne setningen blir uforståelig dersom den politiske og strategiske situasjonen ikke blir tatt med i betraktning, og derfor hopper Ekeland bukk over den, for kun å fokusere på Lenins beskrivelse av møtet med «hederlige defensister». Ekeland konkluderer med at det var dette møtet som fikk Lenin til å skifte linje – ikke at oppgaven Lenin sto ovenfor hadde endret seg. I første artikkel siterer Ekeland Trotskij, som skriver:

«Oppmerksomheten til den revolusjonære fløyen var rettet mot spørsmålet om forsvaret av fedrelandet. *De revolusjonære gav naturlignis et negativt svar. Dette svaret var helt korrekt*, men dette rent negative svaret kunne bare tjene som basis for propaganda og skolering av kadere, ikke til å vinne massene som fryktet en fremmed okkupant.»

¹ Speeches At A Meeting Of Members Of The German, Polish, Czechoslovak, Hungarian And Italian Delegations July 11: <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1921/jun/22.htm>

«Ifølge Lenin var revolusjonær defeatisme et nyttig konsept for klart å stadfeste pliktene til de revolusjonære i de ulike landene i krigssituasjon og slik danne en felles linje.»

Ekeland tolker dette psykoanalytisk som at Trotskij egentlig mente det hadde vært rett å støtte nasjonalt forsvar, men «klarte ikke ... å si rett ut at RD var feil»... Mer naturlig er det å tolke Trotskij dit hen at RD fungerte som en demarkasjonslinje ovenfor sentrismen, men ikke som et slagord eller program for å overvinne massene. Hvis Trotskij mente det var så viktig å støtte nasjonalt forsvar, hvorfor skrev han da gjennom hele livet sitt eksplisitt det motsatte – inkludert i sitatet Ekeland trekker frem?

At RD var viktig som demarkasjonslinje for Lenin ser en på debattene mellom han, Trotskij og Luxemburg. Det er ikke tilfeldig at Lenin roste Luxemburgs Julius-pamflett, men kritiserte den for ikke å komme med en tilstrekkelig analyse av de materielle årsakene til splittelsen i arbeiderbevegelsen og av Kautskys revisjonisme. Lignende var kritikken han rettet mot Trotskij, som Ekeland mener klart viser at RD ikke var en taktisk parole, nettopp at «verken seier eller nederlag» ikke fungerte som et godt nok slagord for å splitte de revolusjonære fra sentristene. På dette tidspunktet hadde Lenin og Trotskij ulik strategi: Mens Lenin ønsket å lage en skarp splittelse, ville Trotskij samarbeide med så mange anti-krigssosialister som mulig, noe som dermed selvsagt hadde stor betydning for valg av taktiske paroler. Ekelands tolkning av «verken seier eller nederlag» er en indikasjon på at Lenins RD tjente sin hensikt som en effektiv demarkasjonslinje. Lenin skriver i sin kritikk mot Trotskij:

«Hva er det man foreslår å erstatte nederlagsslagordet med? Jo, 'verken seier eller nederlag'. Dette er imidlertid bare en parafrasering av slagordet 'forsvar av fedrelandet'. Det betyr å flytte sakens nivå til en krig mellom regjeringer (som ifølge innholdet i dette slagordet skal holde fast ved sin gamle stand, 'beholde sine posisjoner'), og vekk fra nivået til de undertrykte klassenes kamp mot sine regjeringer!»²

² <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/jul/26.htm>

«En 'revolusjonær kamp mot krigen' er bare en tom og meningsløs uttalelse, slikt heltene i Den andre internasjonale briljerer i å komme med, med mindre det betyr revolusjonær handling mot sin egen regjering, selv i krigstid.»³⁴

«Klassekamp er umulig uten å angripe sitt 'eget' borgerskap, sin 'egen' regjering, mens det å angripe sin egen regjering i krigstid er høyforræderi, og betyr å bidra til nederlaget for sitt eget land.»⁵

Det er kun fordi Ekeland drøfter RD isolert fra den taktiske og politiske konteksten den ble utviklet i at han konkluderer med at den er selvmotsigende. Dersom Lenin hadde ment, slik Ekeland tolker han, at Lenin gikk inn for seieren til et annet land mot ens eget, hadde Lenin også gått inn for desertering, sabotasje eller annen defeatistisk virksomhet, noe Lenin ikke gjorde. Ekeland skriver at når «Lenin forsøker å «internasjonalisere» RD ... (så er det) fortsatt med defeatismens grunnleggende prinsipp; at ens egen regjeringens nederlag er et mindre onde enn seieren til en annen imperialistisk allianse» Men Lenin skriver eksplisitt i den samme kritikken Ekeland siterer at:

«Det virker for han som at det å ønske Russlands nederlag betyr å ønske Tysklands seier ... For å hjelpe folk som er ute av stand til å tenke selv, så slo Bern-resolusjonen fast at i alle imperialistiske land må proletariatet nå ønske nederlag for sin egen regjering».⁶

Lenin skriver videre:

«Stormaktene ... gjennom sitt parti, har måttet vedta ... revolusjonære taktikker som er helt urealistiske med mindre de 'bidrar til nederlaget' for sin egen regjering, men bare dette kan føre til en europeisk revolusjon»⁷

³ Ibid

⁴ Ibid

⁵ Ibid

⁶ Ibid

⁷ Ibid

Dette viser helt klart at Storakers tolkning av Lenins RD er langt mer korrekt enn Ekelands. Ekeland påstår at Lenins RD «ikke hadde hatt noen plass i den revolusjonære venstresidas 'arvegods' hvis ikke RD hadde vært nyttig i svertetekampanjen mot Trotskij etter Lenins død» Men, som Isaac Deutscher riktig skriver, var det nettopp stalinistene som presenterte det som «to svært motstridende synspunkter», mens det i virkeligheten handlet om «propagandistisk vektlegging, ikke politikk».⁸ Dette blir klart dersom en går bak slagordene, ser på innholdet i sammenheng med den strategiske og politiske konteksten. Deutscher, i hans vurdering av de to ulike parolene, konkluderer med at Lenins RD var bedre i stand til å immunisere partiet mot krigens patriotisme og, dette er det viktige, tjente bedre formålet å dra linja i sanden mellom Lenin og hans motstandere – som nettopp var det Lenin så på som hovedoppgaven. Ekelands artikler er et ut-

Rosa Luxemburg

flytter sakens nivå til en krig mellom regjeringer - «som må «beholde sine posisjon» dvs. arbeiderklassen må kjempe for nasjonalt forsvar – og dermed vekk fra kampen mellom klasser.

Ifølge Ekeland er den viktigste forskjellen mellom Lenins RD og Trotskij's linje synet på nasjonalt forsvar. Mens Lenins RD er mot, vektlegger Trotskij at en må «forsvare det geografiske området hvor den (arbeiderklassen) er organisert mot imperialistisk undertrykking». La oss se hva Trotskij sier om nasjonalt forsvar:

«Det beste kriteriet på tendensene til en gitt organisasjon er dens holdning i praksis og i handling til nasjonalt forsvar. Bare et fullstendig og reelt brudd med den offisielle opinionen om det mest brennende spørsmålet om 'fedrelandets forsvar' betyr en vending, eller i det minste begynnelsen på en vending fra borgerlige posisjoner til proletariske posisjoner.»⁹

Ifølge Trotskij er altså stillingtagen til nasjon-

alforsvar det ultimate og viktigste beviset på en organisasjons politiske ståsted. Trotskij's tankegang er her helt lik den til Lenin når han gjør defeatisme til et slagord: stillingtagen mot nasjonalt forsvar er en indikasjon på avvisning av de underliggende kapitalistiske og nasjonalistiske ideologiene. Dette står i kontrast til de som kan kritisere krig og borgerskapet i ord, men som fortsatt anser forsvar av «fedreland» som hovedoppgaven. La oss se videre på hva Trotskij sier om forsvar av nasjonalstaten:

«Forsvaret av nasjonalstaten, først og fremst i det balkaniserte Europa – nasjonalstatens vugge – er i ordets fulle betydning en reaksjonær oppgave. ... Proletariatets oppgave er ikke forsvaret av nasjonalstaten, men dens fullstendige og endelige avvikling.»¹⁰

«Om den nåværende nasjonalstaten skulle representere en progressiv faktor, måtte den forsvares uavhengig av dens politiske form og selvfølgelig uavhengig av hvem som 'starter' krigen først. Det er absurd å forveksle spørsmålet om nasjonalstatens historiske funksjon med spørsmålet om en gitt regjer-

ings 'skyld'.»

«En 'sosialist' som forkynner nasjonalt forsvar er en småborgerlig reaksjonær i den fallende kapitalismens tjeneste... Dette betyr at et reelt brudd med ideologien og politiken til 'nasjonalt forsvar' bare er mulig fra den internasjonale proletariske revolusjonens ståsted».

Sammenlign dette med Ekelands beskrivelse av den «sanne» revolusjonære defensisme han mener Trotskij støtter, - som skal inkludere et «strengt forsvar av grensene» og for nasjonalstaten. Og for Trotskij er altså en «sosialist» som forkynner nasjonalt forsvar en tjener av borgerskapet! Og Ekeland tar han – av alle han kunne ha valgt – til inntekt til for hans linje «reell revolusjonær defensisme». La oss se hva Luxemburg har å si om saken:

«Forestillingen om den beskjedne, fromme, fedrelandskjærlige forsvarskrigen som har blitt idealet for våre politikere og redaktører, er ren fiksjon, og viser en fullstendig mangel på forståelse for hele krigen og dens globale sammenhenger. (...) Dermed er det alltid det historiske miljøet av moderne imperialisme

9 <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1934/06/warfi.htm>

10 Ibid

Sårede britiske og tyske soldater etter et slag i juli 1916. Foto fra Wikipedia.

Hvorfor og i hvilken hensikt gjør Ekeland Trotskij og Luxemburg til talspersoner for en linje som så åpenbart representerer alt de var mot?

som bestemmer krigens karakter i de enkelte land, og dette miljøet gjør en krig for nasjonal selvforsvar umulig¹¹»

Igen ser vi at Luxemburg og Trotskij posisjoner er motsatte av de Ekeland tillegger dem. Hvorfor og i hvilken hensikt gjør Ekeland Trotskij og Luxemburg – som begge var for å kjempe mot nasjonalstaten og for føderasjon i Balkan, som begge var mot støtte til krigsbevilgninger, som begge var mot støtte til nasjonalforsvar i Serbia, Frankrike og Belgia, som ikke skilte mellom angripere og angrepne i første verdenskrig, som begge var helt imot å bygge en linje basert på moralske dogmer – til talspersoner for en linje som så åpenbart representerer alt de var mot?

Ekeland skriver at «Trotskij mente den franske arbeiderklassen har rett til å forsvare seg». Selvsagt mente Trotskij at hele den internasjonale arbeiderbevegelsen hadde rett til å forsvare seg! Men når Frankrike forsvare seg mot Tyskland, kjemper arbeiderklassen på beordring og under kommandoen til den borgerlige franske staten – som kjemper for å forsvare interessene til den franske kapitalistklassen – blant annet ved å begå de verste forbrytelser i Marokko – ikke for å «forsvare» arbeiderklassen. Trotskij var aldri under noen illusjon om klassekarakteren til staten, i motsetning til Ekeland. Når Trotskij skriver at det har «blitt en plikt for Frankrike å forsvare sin uavhengighet», tolker Ekeland det som at «den franske arbeiderklassen har en plikt til å forsvare Frankrike» - han ser nasjoner, ikke klasser. Dette er ikke tilfellet for Trotskij. Derfor er Trotskij tydelig på klassekarakteren til staten. Om nøytrale Sveits sin rett til å forsvare seg skriver han for eksempel: «Det kan lett aksepteres at det sveitsiske borgerskapet ikke vil ta på seg ini-

tativet til krig. I denne forstand har det langt mer formell rett enn noe annet borgerskap til å snakke om sin defensive posisjon. Men fra det øyeblikket Sveits kan bli trukket inn i krigen av begivenhetenes gang, vil det tre inn i stormaktenes kamp i jakten på like imperialistiske mål.»

Og «Bare en håpløst dum borger fra en gudsforlatt sveitsisk landsby (som Robert Grimm) kan seriøst tro at verdenskrigen han blir dratt inn i, føres for forsvaret av sveitsisk uavhengighet.»

Når Trotskij skriver at det har «blitt en plikt for Frankrike å forsvare sin uavhengighet», så er det i en kontekst der internasjonale konsekvenser av krigen diskuteres: mens SPD fremstilte krigen som en krig mot tsarismen, viser Trotskij at den i praksis blir ført mot Frankrike – som konverteres til et bulkverk for den reaksjonære tsarismen. Trotskij konkluderer med at krigen altså styrker de mest reaksjonære kreftene på kontinentet, og at farene for en allianse mellom disse «vil bli en realitet med mindre det europeiske proletariatet griper inn og går inn som en revolusjonær faktor i dynastiernes og de kapitalistiske regjeringers planer.»¹². Altså, langt fra å argumentere for at den franske arbeiderklassen har en plikt til å forsvare nasjonalstaten, slik Ekeland tolker det som, påpeker Trotskij nødvendigheten av at arbeiderklassen må intervenere som en revolusjonær kraft, med mål om å omforme de internasjonale konfliktene til en arena for sosialistisk omveltning, og dermed utfordre både dynastier og kapitalistiske regimer. I løpet av krigen førte Trotskij en bitter kamp mot «døngismen», som vektla forsvar av fedrelandet – men også var mot anneksjoner og å krysse Tysklands grenser.

Krig eller borgerkrig?

Ekeland klager gjentatte ganger over at Lensins RD er uklar, selvmotsigende og derfor uegnet som retningslinje til handling. Hans egen «revolusjonære defensisme» fremstår, for å si det forsiktig, mildt sagt ikke klare. Mens han deler defensistenes teoretiske prinsipper om distinksjonen mellom angripere og forsvarer, samt rett til forsvar av nasjonalstatens territorielle integritet, uttrykker han skepsis mot de praktiske tiltakene som er nødvendig for å realisere disse prinsippene i praksis:

«I tettertid det å stemme for krigsbevilgninger blitt gjort til et viktig kriterium på en riktig linje, det er blitt et symbol på at en ikke har illusjoner om eget borgerskap, – og riktignok er det en viktig indikator, men ikke mer enn en pekepinn. For høyresosialdemokratene fører ikke en politikk for nasjonalt forsvar. I Frankrike ville de ikke avslutte krigen før den tyske imperialismen var 'knust'.»

Gitt konteksten ser dette ut som en freudiansk forsnakkelse fra Ekeland, for han mente vel å si at det å stemme mot krigsbevilgninger har blitt gjort til et viktig kriterium i ettertid. Uansett er det fremdeles feil. På Zimmerwaldkonferansen i 1915, mens Frankrike fremdeles var i defensiv posisjon, ble det vedtatt at å stemme for krigsbevilgninger var forræderi mot vedtektene til den andre Internasjonale. Hvis ikke «rett til forsvar» betyr rett til å stemme på krigsbevilgninger, hva betyr det da? Interessant nok var også mange franske sosialdemokrater, inkludert defensister som Longuet, kritiske ovenfor L'Union Sacrée og var absolutt motstandere av anneksjoner eller overtrap mot tysk territoriell integritet. De anså likevel krigsbevilgninger som

11 <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1915/junius/ch07.htm>

12 <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1914/war/warintl.pdf>

«Hvis Trotskij mente det var så viktig å støtte nasjonalt forsvar, hvorfor skrev han da gjennom hele livet sitt eksplisitt det motsatte – inkludert i sitatet Ekeland trekker frem?»

essensielle for nasjonalforsvaret – hvordan skulle ellers Frankrike kunne føre krig mot Tyskland? I lys av dette burde Ekeland, gitt hans ideologiske forutsetninger, erkjenne nødvendigheten av krigsbevilgninger. Hans kritikk av Storaker for å motsette seg dette i Serbias tilfelle, peker i retning av en slik anerkjennelse, men i motsetning til Longuet og Axelrod, uttaler han aldri eksplisitt at franske sosialister hadde rett til å stemme for krigsbevilgninger. I stedet fortsetter han med å gi Lenin rett i å kritisere L'Union Sacrée og, til og med, at det beste for de serbiske sosialdemokratene ville ha vært å gjøre krigen om til en borgerkrig. Dersom Ekeland er imot krigsbevilgninger, avviser ethvert kompromiss med eget borgerskap og til og med støtter ideen om en borgerkrig mot eget borgerskap, hvordan kan han da samtidig hevde at hans «revolusjonære defensisme» i praksis ivaretar «arbeiderklassens interesser i å forsvare sitt geografiske område» på en fundamentalt bedre måte enn Lenins defaitisme? Det er åpenbart at en borgerkrig først vil komme etter en periode med intens kamp gjennom streiker, klassekamp og splittelser i militæret – nettopp derfor Lenin beskrev sin egen linje som defaitistisk, fordi en slik tilnærming uunngåelig ville svekke nasjonens forsvarsevne. Av samme årsak var det at defensistene kritiserte bolsjevikene for å være ansvarsløse som førte kamp mot eget borgerskap – siden dette førte til splittelse i hæren¹³ og dermed territorielle tap. Siden

alle landene i første verdenskrig hadde imperialistiske krigsmål, var motstand mot krigen eller klassekamp som kun ensidig rammet et land, de facto støtte for dominans til «den eksterne fienden» – dvs. defaitistisk, noe Ekeland aldri drøfter. Bolsjevikene vendte krigen til borgerkrig og endte med Brest-Litovsk. Lenins, Trotskij og Luxemburgs linje er i praksis relativt klar, Ekelands linje, derimot, er langt mer uklar. Akkurat som at Ekeland undergraver defensismen, undergraver han også det revolusjonære i «revolusjonær defensisme»: siden hans teoretiske rammeverk er nasjonalistisk, svekkes evnen til kamp mot eget borgerskap. Ekelands «revolusjonære defensisme» ender opp som en tom frase som tømmer den innholdsmessige betydningen av både defensisme og det revolusjonære.

Ekeland mener at første verdenskrig var en «omfordelingskrig» som var determinert av kapitalismens indre lover, – ja, som var umulig å forhindre («ingen går til krig over en havn»), – hvordan kan han da samtidig si at sentraltmakten er de aggressive? Etter hans egen logikk ville jo Frankrike og Russland før eller siden ha angrepet Tyskland, som da ville ha vært forsvarsløst. Hvorfor har da Frankrike noe mer rett til å forsvare seg enn f. eks. Tyskland, som simpelthen angrep Frankrike før Frankrike angrep Tyskland? Det virker som Ekelands skiller mellom angriper og forsvarer utelukkende for en «propagandistisk effekt», for å få et «slagord». Han gjengir et sitat fra Trotskij som handler om hvordan

den 2. Internasjonale, spesielt Bebel, vektla motstand mot angrepskrig og ja til forsvar, noe som, ifølge Trotskij, førte til at regjeringer til og med anstrengte seg for å utsette krigen. Ekeland bemerker

«Hvorfor det? Fordi slagordet 'nei til angrepskrig, rett til forsvar' er konkret nok til at arbeiderklassen kan handle ut fra det. Hvis dette slagordet hadde vært hamret inn, så hadde enhver tysk arbeider skjont at tyske tropper aldri hadde noe å gjøre i Belgia eller Frankrike.»

Ekeland ser ikke ut til å ha skjont hva Trotskij sitt poeng er: «nei til angrepskrig, rett til forsvar» ble banket inn, 1. verdenskrig brøt ut likevel, og når den brøt ut var alle overbevist om at deres land førte en forsvarskrig, og kadrene begynte å lete etter skyld i stedet for å gå til klassekamp. Det er ikke Kautsky eller Trotskij som har funnet på at myndigheter kan fremstille defensive kriger som offensive, det er et empirisk faktum; det var ikke Marx sitt argument som gjorde at høyresosialdemokrater kunne fremstille Tysklands krig som defensiv, det var imperialismen. Ekelands analyse forblir på det idealistiske planet som om ideer alene styrer, som om et kategorisk imperativ kunne ha stoppet krigen. Men ser ikke Ekeland at dersom denne strategien ikke fungerer, noe den ikke gjorde, så bidrar den til å tilslore, på en løgnaktig måte, krigens sanne karakter – at alle land kjempet for sine imperialistiske interesser? Og videre, at dette dermed kan

¹³ <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1918/prkr/internationalism.htm>

Delegater på Zimmerwaldkonferansen i 1915

nøre opp under «campismen» og splittelse i den internasjonale arbeiderbevegelsen? Og til at kadrene flokker om sine egne land for å «forsvare fedrelandet»? Dette med at Kautsky – i hans desperasjon for å rettferdiggjøre hans synder – senere brukte en dårlig tolkning av Marx tidligere skrifter for å rettferdiggjøre hans handling, var selvsagt ikke årsaken til at slagordet «nei til angrepskrig etc.» ikke fungerte i utgangspunktet. Hvis moralismen ikke klarte å forhindre første verdenskrig, hvorfor mener Ekeland den vil lykkes nå?

Ekeland skriver at han slutter seg til Bebel i at «Vi vil finne en måte å avsløre enhver regjering som tar det første steget mot krig. Vi er smarte nok til det». Det Ekeland unngår å si er at Bebel mistet troen han hadde i sine tidlige år på at å skille mellom aggressive og defensive kriger kunne holde militarismen i sjakk, mens denne steg i takt med spenningene mellom ententemaktene og sentralmaktene. På partikonferansen i Jena i 1911, for eksempel, uttalte han at «dersom krig inntreffer, vil massene ikke kreve en generalstreik, men å arbeide¹⁴». I et brev til Angst i september 1910 skriver han at «selv om vi hadde hatt flertall i Riksdagen, kunne vi ikke ha forhindret krig med England. Selv dersom vi hadde hatt hele regimentet sammensatt av sosialdemokrater, ville disse måtte ha marsjert med resten, ellers ville de rett og slett ha blitt sablet ned av kavaleriet

eller skutt ned av artilleriet¹⁵». Men kanskje kjenner Ekeland stemningen blant det tyske folket i Bebels samtid bedre enn Bebel? I en av Bebels siste taler før han døde, som veksla sosialisters forpliktelse til nasjonalt selvforsvar, erklærte han at enhver konflikt «vil være en verdenskrig som vil stille vårt fedreland foran spørsmålet om 'å være eller ikke være'»¹⁶. Bebels poeng var at Tyskland var omringet, eksponert for angrep fra både vest og øst, og at en derfor måtte vurdere å forsvare fedrelandet selv hvis Tyskland initierte fiendtligheter. Noe som, sammen med hans standpunkt om at Tyskland måtte støtte Østerrike-Ungarn i konflikt med Russland, indikerer at Bebel selv antagelig ville ha støttet Tysklands krig. At Tyskland «forsvarte» seg, var selv anerkjent av defentister som belgiske Vendervelde: «av hele vårt hjerte gir vi dette vitnesbyrdet til våre tyske kamerater, at de i sin innsats for å opprettholde fred gjorde sin plikt, hele sin plikt og mer enn sin plikt ... Det som gir situasjonen vår en spesiell tragisk karakter, er det faktum at på begge sider virker sosialistene like overbevist om at det er snakk om en forsvarskrig. De tyske sosialdemokratene har stemt på krigsbevilgninger ... Hvis de ikke hadde gjort dette, ville de ha overgitt landet sitt til kosakk-in-

vasjonen vi klandrer dem ikke.»¹⁷

I sitt svar til Medby og Storaker, spør Ekeland igjen og igjen hva arbeiderklassen «gjør». Det er ikke helt klart hva han vil med det, men det er lett å få inntrykk av at Ekeland prøver å si at gitt den patriotiske stemningen, gitt den høye støtten for krigen, må en støtte «forsvar av fedrelandet». Både Luxemburg, Lenin og Trotskij sto ovenfor dette problemet, og de trakk den konklusjonen at krigsbegeistringen ville avta:

«Ville massene ha støttet sosialdemokratiet i sin holdning mot krigen? Det er et spørsmål ingen kan svare på. Men det er heller ikke et viktig spørsmål ... i begynnelsen ville vi kanskje ikke ha oppnådd annet enn å redde proletariatets ære ... Vårt partis stemme ville ha virket som en våt klut på massenes sjåvinistiske rus. Den ville ha bevart det intelligente proletariatet fra vanvidd, ville ha gjort det vanskeligere for imperialismen å forgifte og forstumme folks sinn. Og etter hvert som krigen fortsatte ... ville hvert levende, ærlig, progressivt og humanitært element i massene ha samlet seg under fanen til sosialdemokratiet. Det tyske sosialdemokratiet ville ha stått midt i denne gale virvelvinden av kollaps og forfall, som en klippe i et stormfullt hav, ville ha vært fyrtårnet for hele Internasjonale, veilede og lede arbeiderbevegelesene i hvert land på jorden.»¹⁸

¹⁴ <https://www.jstor.org/stable/24408554> s 229

¹⁵ Ibid s 230

¹⁶ [‘MARXISTS OF STRICT OBSERVANCE?’ THE SECOND INTERNATIONAL, NATIONAL DEFENCE, AND THE QUESTION OF WAR ON JSTOR](https://www.jstor.org/stable/24408554)

¹⁷ Ibid

¹⁸ <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1915/junius/ch07.htm>

Fra et arrangement etter Luxemburg-Lenin-Liebknecht-marsjen i Berlin i 2019. Foto av Aslak Storaker.

Dette var også tilfellet. Misnøyen med krigen vokste. Sosialistpartier som støttet krigen, så medlemskapet sitt avta. Det tyske SPD, for eksempel, mistet 63 prosent av medlemmene sine mellom august 1914 og 1916. Medlemskapet til Zimmerwalds partier, derimot, økte. For Lenin, Trotskij og Luxemburg var dette en bekreftelse av at deres linje hadde vært riktig.

Ekeland mener «Det gjennomgående for Storakers artikkel er at den inneholder en rekke sitater som ikke begrunner den konklusjonen Storaker trekker fra dem og/eller de er ikke relevante i forhold til de problemstillingene jeg reiser». Dette skyldes vel heller Ekelands usedvanlig kreative måte å lese sitatene på. For eksempel, ifølge Ekeland sier sitatet under ikke noe om hvorvidt «Serbia kunne få våpenhjelp fra Russland og Frankrike»

«når tsarismen nå forsøker å framstå som frigjøreren av nasjonene på Balkan, er det bare for å gjenerobre hegemoniet på Balkan i en blodig krig under et hyklersk påskudd» og videre at «det er oppgaven til arbeiderne

i [Tyskland, Frankrike og England] å kreve av deres myndigheter at de avstår fra å støtte enten Østerrike-Ungarn eller Russland, at de avstår fra noen slags intervensjon i problemene på Balkan og opprettholder absolutt nøytralitet.»

Sitatet fordømmer utvetydig tsarismens intervensjon i konfliktene på Balkan, og slår fast at det er oppgaven til arbeiderne i andre land å «avstår fra noen slags intervensjon i problemene på Balkan og opprettholder absolutt nøytralitet». Mener virkelig Ekeland at våpenhjelp til Serbia ikke ville ha vært å intervenere? Er våpenhjelp i Ekelands verden i overenstemmelse med å opprettholde absolutt nøytralitet? Ekelands spørsmål er dessuten merkelig i utgangspunktet: ingen på kongressen hadde engang tenkt tanken på å kjempe for at Tsar-Russland skulle levere våpen til de serbiske nasjonalistene. Tvert om, de serbiske sosialdemokratene ba nettopp russerne å kjempe mot slik innblanding fra Russland.

Ekeland skriver videre at konsekvensene av en slik intervensjon er irrelevant, for ingen av maktene vil uansett gå til krig «over en havn»,

men vil alltid finne på et eller annet påskudd. Ekeland legger seg her på en deterministisk linje. Det er underlig at Ekeland ikke mener det er noe vits å jobbe for å redusere spenninger mellom stormaktene fordi kapitalistene uansett vil finne på et eller annet påskudd, mens han samtidig mener man kan stanse verdenskriger med kategoriske imperativer. Bolsjevikene argumenterte for at en kompromissløs klassekrig var det eneste svaret, mot Ekelands linje, nettopp fordi de mente krigen var forårsaket av kapitalismens lover. Ekelands kategoriske imperativer gir videre lite mening av følgende årsaker: for det første, fordi ulykker veldig lett oppstår når mellom-statlig spenning er høy – det blir uoversiktlig, ikke lett å se hvem som starter: historikere kranglet i flere årtier, for eksempel, for å finne ut hvem som først angrep i Koreakrigen. Det mangler ikke på lignende eksempler i nyere tid. Videre, når situasjonen allerede er ansent vil ikke et kategorisk imperativ fungere, rett og slett fordi det er de utøvende myndighetene, individer innen presidentadministrasjonen eller militæret som må ta de viktigste avgjørelsene i løpet av noen få timer, minutter eller sekunder. Arbeiderklassen hadde ingen innflytelse på om

«Det er ikke Kautsky eller Trotskij som har funnet på at myndigheter kan fremstille defensive kriger som offensive, det er et empirisk faktum; det var ikke Marx sitt argument som gjorde at høyresosialdemokrater kunne fremstille Tysklands krig som defensiv, det var imperialismen.»

Kennedy skulle gå inn for å bombe Cuba, om Arkhipov skulle gått inn for å avfyre atomrakettene, om Petrov skulle vidererapportere at varselssystemene – i en tid der det sovjetiske lederskapet fryktet at USA planla å atom-bombe dem – viste et innkommende missil-angrep fra USA, eller at Perroots ikke valgte å svare på den uvanlige sovjetiske beredskapen under Able Archer 83 – som kom som et resultat av at den sovjetiske ledelsen trodde det ikke var en militærøvelse, men en forbedelse på en reell krig. Ekelands sitt deterministiske syn er dessuten vanskelig å bevise, for dersom disse tilfellene hadde ført til krig, kunne Ekeland ha sagt det ville ha blitt krig uansett – dvs. hvis han hadde vært i live – en svært liten sannsynlighet ettersom det her er snakk om en atomkrig.

Ekeland «tar selvkritikk på at hans drøfting av hva de serbiske sosialdemokratene gjorde, var for bastant» - ja, ikke bare det, han innrømmer også at han i grunn ikke visste noe særlig overhodet om hva de serbiske sosialdemokratene gjorde. Ekeland diktet rett og slett alt opp siden han ikke lyktes i å få tak i tilstrekkelig kildemateriale om emnet – som han igjen bruker som argument for at hans oppdiktede historie er rett fordi det var «the dog that did not bark». Ekeland virker å ha lett etter mer kildemateriale, for i svaret til Storaker har han klart å finne en kilde i form av spesialnummeret av «Revolutionary History». Det er lett å tenke at det er synd at

han ikke fant dette før, for spesialnummeret alene er tilstrekkelig til å motbevise samtlige av påstandene Ekeland fremstiller i sin første artikkel om det serbiske sosialdemokratiske partiet. Men som vi har sett er Ekeland en kreativ leser og utrolig nok mener han å finne støtte for hans påstander i dette nummeret: for det første, siden det i nummerets referanser kommer frem at det er en mangel på kilder selv på serbokroatisk. For det andre, en tale av Laptjevic' tale i parlamentet, som han mener han burde sitert i sin første artikkel. I talen erklærer Laptjevic at «det ikke noen plikt for små land og små nasjoner å være vekslepenger (small change). Deres plikt er å forsvare seg selv (defend themselves), fordi i et slik allment oppgjør mellom de store maktene, blir små land bare tapere.» Ekeland kommenterer:

«At ledelsen i det serbiske arbeiderpartiet ikke endret oppfatning av krigens karakter, sier fortsatt lite om hva arbeiderklassen gjorde. Det ville ikke være noen urimelig tolkning av Laptjevic tale at man skulle forsvare Serbia, jf. 'deres [små lands] plikt er å forsvare seg selv'»

Ekeland nøyer seg ikke altså med å drive sitatfusk av talen, han fremstiller det i tillegg som om Laptjevic var en grasrotarbeider som brøyt med partiets linje. I virkelighet var derimot Laptjevic i partiets ledelse. Talen, som var holdt i det serbiske parlamentet 31

juli 1914, var den første offentlige fordømmelsen det serbiske sosialdemokratiet gjorde av krigen: den anklager de serbiske myndigheter for å la seg bli brukt av Frankrike og Russland og oppfordrer dem til å gjøre alt for å stoppe krigen. Om en tar med setningen som kommer før delen Ekeland siterer, blir ikke bare Ekelands tolkning urimelig, den blir umulig:

«Herrer! Når jeg sier dette, frykter jeg at den serbiske regjeringen nå blir brukt som et leketøy av enkelte stormakter. Og jeg finner støtte for denne frykten, om ikke nødvendigvis denne troen, i passasjer fra Kronens tale som sier at dette ikke er en serbisk konflikt, men en konflikt mellom stormaktenes interesser. Når stormaktene interesser sammenflettet, og stormaktene er i konflikt, er det ikke de små landenes og små nasjonenes plikt å tjene som vekslepenger».

Laptjevic er helt i tråd med brevene Storaker refererer. Det viser klart at det serbiske sosialdemokratiet hadde samme situasjonsforståelse og analyse som Lenin, Trotskij og Luxemburg. En kan bare sammenligne Laptjevic sin tale eller Popovic sitt brev, som Storaker siterer, med Luxemburgs beskrivelse:

«Dette bringer oss til den særegne posisjonen til den 'lille nasjonen'. Et klassisk eksempel på slike 'nasjonale kriger' er Serbia.

478. La Grande Guerre 1914-15. - Les ruines de NEUVE-CHAPELLE après la défaite allemande.
Visé Paris 478.

IMP. BAUDINIÈRE, NANTERRE

«PHOT-EXPRESS»

Hvis noen gang en stat, med henhold til formelle hensyn, hadde retten til nasjonalt forsvar på sin side, er den staten Serbia. Berøvet sin nasjonale enhet gjennom østerrikske annekteringer, truet av Østerrike i sin eksistens som nasjon, tvunget av Østerrike til krig, kjemper den, ifølge alle menneskelige konsepter, for eksistens, for frihet og for sivilisasjonen til sitt folk. Men hvis den sosialdemokratiske gruppen har rett i sin posisjon, så er de serbiske sosialdemokratene som protesterte mot krigen i parlamentet i Beograd og nektet å stemme for krigskreditter faktisk forrædere mot de mest vitale interessene til sin egen nasjon. I virkeligheten har de serbiske sosialistene Laptchevic og Kaclerovic ikke bare skrevet navnene sine med gullbokstaver i annalene til den internasjonale sosialistiske bevegelsen, men har vist en klar historisk forståelse av de virkelige årsakene til krigen. Ved å stemme mot krigskreditter har de derfor gjort landet sitt den best mulige tjeneste. over alt annet må vi ikke glemme: bak serbisk nasjonalisme står russisk imperialism. Serbia selv er bare en brikke i verdenspolitikken store spill. En vurdering av krigen i Serbia fra et synspunkt som ikke tar disse store relasjonene og den generelle verdenspolitiske bakgrunnen i be-

traktning, er nødvendigvis uten grunnlag.»¹⁹

Det er verdt å merke seg hvor likt dette sitatet er med Trotskij-sitatet Storaker presenterer: begge hyller Laptjevic og Kaclerovic for ikke å mobilisere og støtte opp om en nasjonal forsvarskrig, til tross for at det serbiske borgerskapet, etter alle formelle kriterier, hadde all rett til dette. Ekeland vedgår at han var for bastant i å peke på Tucovic' død som et bevis på at de serbiske sosialdemokratene støttet en «nasjonal frigjøringskrig». Dette er mildt sagt. Tucovic ble innkalt samme dag sentralkomiteen enstemmig vedtok en kompromissløs antikrigsposisjon, samme dag han hadde tatt initiativ til et møte der det serbiske sosialdemokratiske partiet kunne reise «vårt krav om fred for enhver pris.» Møtet skulle holdes i Beograd 19.30, men ble avlyst fordi Tucovic, i likhet med mange andre partimedlemmer, ble innkalt samme ettermiddag. Ekeland skriver videre:

«Storaker påpeker at Tucovic deltok i en krig mot Albania, som han klart var mot, uten å stille seg spørsmålet om det var det riktige

for Tucovic å gjøre».

Dette gir ingen mening. Diskusjonen kom opp fordi Ekeland brukte det faktum at Tucovic døde på fronten som et bevis på at det sosialdemokratiske partiet var splittet i synet på krigen. Storaker simpelthen konstaterer at Tucovic var mot krigen: Hvorfor skal han drøfte hvorvidt det var riktig av Tucovic eller ei? I alle fall brukte Tucovic sin stilling ved frontlinjen til å agitere mot krigen. Han sendte brev fra fronten om krigsforbrytelser mot sivilbefolkningen som jevnlig ble publisert i Arbeideravisen. Skrivende om massakrene på albanere under den serbiske overtakelsen av Kosovo fra Tyrkia (1912), uttalte han:

«Vi har utført et overlagt drapsforsøk på en hel nasjon. Vi ble tatt i den kriminelle handlingen og har blitt hindret. Nå må vi lide straffen ... I Balkankrigene doblet Serbia ikke bare sitt territorium, men også sine ytre fiender».²⁰

Ekeland spør videre om ikke «Tucovic (burde) ha agiert for at Serbia øyeblikkelig skulle

19 <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1915/junius/ch07.htm>

20 https://en.wikipedia.org/wiki/Dimitrije_Tucovic%C4%87

«Veldig fort blir det imidlertid klart at Ekelands egentlig agenda er en ganske annen: nemlig å presentere hans egen linje, «revolusjonær defensisme».»

trekke seg tilbake fra denne krigen mot Albania?»

Men dette var jo det Tucovic gjorde! Ekeland spør videre «hva 'krigsmotstand' betyr i praksis» siden det er «klart at ingen var 'for' denne krigen, alle var krigsmotstandere».

Og Ekeland mener Lenin var uklar! Altså, hele Ekeland sitt hovedargument, hvorfor han i det hele tatt tar opp Serbia, er jo at han mener at «en interimperialistisk krig en mulighet for de undertrykte nasjonene til å kjempe for nasjonal frigjøring, for å opprette en nasjonalstat». Han har også argumentert for at Serbia var det viktigste slike tilfellet i første verdenskrig og derfor at venstresiden burde ha støttet den serbiske nasjonale forsvarskrigen. Ja, man burde ha støttet denne kampen selv før første verdenskrig hadde begynt – helt imot vedtakene fra Internasjonalen. Videre bedømmer han Storakers vurdering av at det serbiske sosialdemokratiet gjorde rett i å stemme mot krigsbevilgninger som ekstremt, bare for nå å si at det er «klart at ingen var «for» denne krigen, alle var krigsmotstandere». Ekeland spør så hva denne krigsmotstanden betydde i praksis. Vel, blant annet betydde den å gjendrive de samme argumentene Ekeland har presenterer for krigen i hans to siste artikler.

Ekeland spør om det «ikke litt underlig at de serbiske sosialdemokratene ikke kom med noen løpeseddel, noen uttalelse om hva arbeiderklassen burde gjøre?» Jo, det hadde vært underlig hvis det var sant, men det er

det ikke: det serbiske sosialdemokratiske partiet fordømte krigen i offentlige samlinger, de motarbeidet krigen i parlamentet, organiserte demonstrasjoner og protester, i tillegg til at de også utga, for eksempel, sitt blad Radničke Novine. Det er underlig at Ekeland ikke er klar over dette, siden Popovic omtaler bladet i brevet Storaker siterer i hans svar mot Ekeland. I artikkelen nevner Popovic at bladet har betydelig innflytelse, og at innføringen av sensur kom i hovedsak som resultat av bladets sirkulasjon.

Ekeland fortsetter å insistere på at hans fravær av kunnskap beviser at det serbiske sosialdemokratiske partiet var splittet: «Er det ikke litt underlig at mens alle andre 2. internasjonale partier var splittet på hva som var en riktig linje, mellom 'defaitisme', 'hverken seier eller nederlag' og pasifisme, så var de serbiske sosialdemokratene 'fullstendig enige' om hva de skulle gjøre?»

Ekeland har til dette punktet viet mesteparten av artikkelen sin til å argumentere for at kun Lenin og Zinovjev sto for «defaitisme» og at de ikke fikk noe støtte for sine synspunkter i sin samtid. Nå, derimot, påstår han at defaitisme utgjorde en så stor strømning i Europa at den splittet alle sosialdemokratiske partier på kontinentet! I virkeligheten, derimot, var beklagelig nok dette ikke tilfelle: mange sosialdemokratiske partier var relativt samlet om sosial-patriotisme, nasjonalisme og forsvar av fedrelandet, ikke alle partier var splittet og hvilken linje som dominerte berodde også på geografiske skillelinjer. På

sentralstyremøtet den 25. juli 1914 ble det stemt enstemmig om å gå mot krigen, og Tucovic og Popovic kom med kritikk av den nasjonalistiske politikken til elitene i Serbia, som de også anklaget for å være tett knyttet til Ententens imperialister.

Ekelands artikkelserie var, ifølge han selv, ment å drøfte hva «marxistiske teorier om krig kan bidra med når det gjelder analyse og politikkutvikling». Veldig fort blir det imidlertid klart at hans egentlig agenda er en ganske annen: nemlig å presentere hans egen linje, «revolusjonær defensisme», som om det var den som egentlig var støttet av Trotskij, Luxemburg og de serbiske sosialdemokratene – mens Lenins linje for kompromissløs klassekamp presenteres som innskrenket til han og Zinovjev. For å få til dette bruker Ekeland fantasi, sitatfusk og forfalskning av historien. Dette er synd, for hans linje kunne vært utgangspunktet for en fruktbar diskusjon om hvordan FN-pakten og internasjonal lov kan brukes av venstresiden for å stoppe kriger, eller man kunne diskutert hans begrep «rettferdige kriger» i lys av FN-pakten – men den har ingenting med marxisme å gjøre. Det skal dog sies at Ekeland er innom interessante problemstillinger som har vært viktige i den internasjonale arbeiderbevegelsen – som forpliktelsesproblemer og innenrikspolitiske faktorer. Disse kunne vært interessante å drøfte. Dessverre ender vi opp med en ren historisk diskusjon det ikke er mye å hente av.

Marxistisk teori om krig igjen – nytt svar til Anders Ekeland

Av Per Medby

Anders Ekeland svarer i et innlegg i Sosialistisk framtid nr. 1-2024 på svarinnlegg fra hhv. undertegnede og Aslak Storaker til hans tidligere innlegg om «Marxisme og krig». Her følger et tilsvaret til Ekelands synspunkter på mitt innlegg.

Jeg er helt uenig med Ekeland når det gjelder revolusjonær defeatisme. Ekeland prøver å motbeviser at Lenin oppfattet revolusjonær defeatisme som en taktisk parole med følgende sitat: *«I en reaksjonær krig så kan ikke en revolusjonær klasse annet enn å ønske nederlag for ens egen regjering»*.

Altså, i en **reaksjonær** krig. Ikke i alle kriger. Sitatet viser altså ikke det Ekeland vil fram til, men snarere det motsatte. Siden første verdenskrig var en reaksjonær krig var dette en parole som gjaldt denne krigen, men ikke generelt. Hver krig må vurderes konkret ifølge Lenin ut fra hva som er totaliteten (hovedsida). Hovedsida ved første verdenskrig var at den var en reaksjonær krig mente Lenin, noe ikke minst følgende sitat viser glassklart:

«Å anerkjenne 'forsvar av fedrelandet' i den

nåværende krigen er verken mer eller mindre enn å anerkjenne den som en 'rettferdig' krig, en krig i proletariatet sin interesse - vi gjentar, verken mer eller mindre, fordi invasjon kan forekomme i enhver krig. Det ville helt enkelt være tåpelig å forkaste 'forsvar av fedrelandet' fra de undertrykte nasjonene si side i krigene deres mot de imperialistiske stormaktene, eller fra et seierrikt proletariat si side i dets krig mot en eller annen Galliffet i en borgerlig stat.»¹

Marxismens teori om krig hvor Lenin er den sentrale teoretikeren, trekker sin konklusjon om å forsvare fedrelandet i kriger på grunnlag av de konkrete historiske særegenheter ved enhver krig og ikke på grunnlag av noe allment prinsipp. Så jo, jeg fastholder at Ekelands gjengivelse av Lenin er lemfeldig.

Til det at revolusjonær defeatisme var en taktisk parole mener jeg det også i betydning at den skulle underlette det strategiske målet om revolusjon. Derfor måtte våpnene vendes mot eget borgerskap. At dette ikke var en helt fjern parole, viste seg jo i sluttfasen av krigen og den første tida etter. Da var det jo revolusjonsforsøk i flere land. Det var jo eksempler på at soldatene både deserterte og også at de gjorde opprør. Matrosenes opprør i Kiel bidro til slutten på den første verdenskrig. At mange russiske soldater deserterte etter februarrevolusjonen, er også et faktum. De fleste land hadde jo verneplikt

¹ «Den proletariske revolusjonens militærprogram», Oktober forlag 1976, s. 43.

den gangen så soldatene var jo utkommanderte.

Til synspunktet mitt om at Lenin vektla nasjonal sjølråderett, men mente at den ikke var relevant i forhold til første verdenskrig, er vi tilsynelatende enige om Lenins tolkning. Lenin avviste parolen om forsvar av fedrelandet i første verdenskrig fordi denne ikke var en krig for å verne nasjonal sjølråderett. Verken for Russland, Tyskland, England, Frankrike eller Norge. Ekeland utfordrer meg på om jeg mener nasjonal sjølråderett var en viktig del av første verdenskrig? Svaret på det er nei. Jeg mener hovedsida var at den var en imperialistisk omfordelingskrig.

Når det gjelder Det norske Arbeiderparti (DNA) er det et faktum at samtlige deler av partiet fordømte første verdenskrig, også de som brøt ut i 1921. Christian Holtermann Knudsen var ellers ikke blant utbryterne, han valgte å bli stående i DNA også etter at Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti (NSA) ble oppretta. Det er mulig Ekeland her forveksler Holtermann Knudsen med en annen veteran, nemlig Carl Jeppesen. Uansett fantes det ingen krigsvennlig del av DNA i årene 1914-18.

I synet på frigjøringskrigene etter annen verdenskrig er vi enige om at hovedsida ved dem var progressiv.

Replikk til Ekeland

Av Aslak Storaker

Anders Ekeland svarer i forrige nummer av Sosialistisk framtid meg på min kritikk av hans artikkel «Marxistisk teori om krig» i SF nr. 1-2023. Jeg tror uenigheten mellom oss allerede er klart belyst og vil her bare svare kort om noen punkter.

Ekeland spør: «Er det ikke slik at store deler av den revolusjonære venstresida oppfatter 'nederlag for eget borgerskap er et mindre onde' som et grunnleggende prinsipp?» Nei, slik er det vitterlig ikke. Sjøl hadde jeg ikke engang hørt om dette «prinsippet» før Ekeland skrev om det i sin første artikkel. Og som vist gikk Lenin også bort fra det etter februarrevolusjonen, da det var betinga av den særegne reaksjonære karakteren til det tsaristiske Russland. Som vist var dette heller ikke viktig for den overordna analysen av den imperialistiske krigen som Lenin og bolsjevikene sto for. Jeg oppfatter det

i grunnen som en historisk kuriositet mer enn noe annet, og synes Ekelands forsøk på å gjendrive det er relativt uinteressant både i forhold til analysen av første verdenskrig og de nåværende krigene.

Ekeland mener at det fortsatt er for lite materiale til å konkludere om hvorvidt det jeg skriver om det serbiske arbeiderpartiets enhetlige motstand mot krigsbevilgninger og deltakelse i verdenskrigen var riktig. Jeg har i den forbindelse lest meg opp på den bulgarske historikeren Blagovest Njagulovs artikkel «Early Socialism in the Balkans» i «Entangled Histories of the Balkans Vol 2» fra 2014. Han skriver som følger (min overs.): «Noen dager etter at Østerrike-Ungarn erklærte krig mot Serbia, holdt Dragiša Lapčević, en av de to sosialistiske representantene, den første offentlige fordømmelsen av krigen i Skupština. Han fordømte krigen som en konsekvens av stormaktenes koloniale og imperialistiske politikk, kritiserte den serbiske regjeringens politikk om oppdeling av Balkan, forutså at krigen ville ødelegge Serbia og understreket at 'bare fullstendig enhet mellom Balkan-folkene ville ha vært et sikkert forsvar mot Østerrike-Ungarn', samt mot Russland. De sosialistiske representantene stemte flere ganger mot krigskredittene i det serbiske parlamentet. Partilederen Dimitrije Tucovićs død i et slag i 1914 og landets ødeleggelser

ga liten plass for politisk aktivitet, men de serbiske sosialistene oppga ikke sitt antikrigs- og pro-føderasjonsstandpunkt.» (s. 271) Her mener jeg at Ekeland enten bør legge fram dokumentasjon som motbeviser dette eller innrømme at han tok feil.

Ekeland nevner avslutningsvis at det ikke bare var det serbiske folket som var undertrykt av imperialismaktene under krigen, men at dette også gjaldt tsjekkere, slovakker, polakker, ukrainere, hviterussere, estere, finner etc. Det er riktig. Poenget er at det under den interimperialistiske krigen var umulig å krige for frihet for serbere, tsjekkere og slovakker etc., uten samtidig å krige for undertrykkelse av polakker, ukrainere, hviterussere, estere og finner etc. – og vice versa. Det er dette som er Lenins poeng når han skriver at «For de andre nittni prosentene er krigen en fortsettelse av den imperialistiske politikken, altså det avfeldige borgerskapet som bare er i stand til å voldta nasjoner, ikke å befri dem.»

Ellers finner jeg det intet mindre enn oppsiktsvekkende at Ekeland avviser parolen om «fredelig sameksistens». Hva annet ville ha kunne forhindret en «varm» krig mellom supermaktene under den kalde krigen? Og hva mener han er alternativet i dag?

Nordisk folkeriksdag 2024

Av Edvard Mogstad

Nordisk Folkeriksdag 2024 vart i år halden i Jondal i Hardanger, på Johan Galtungs fredsakademi, frå 29. august til 1. september. Trass i mykje forfall grunna influensa, så fann 30 deltakarar vegen til frodige Hardanger.

Hovudtema i år var *Freds- og tryggingsspolitikk i Norden*, og ein rad med dyktige og profilerte innleiarar ga innspel til ivrig debatt. Vi nemner mellom anna Glenn Diesen, professor ved Universitetet i Sørøst-Norge, og Laura Lodenius, leiar for den finske fredsørsla, Ingeborg Breines, tidlegare leiar for Unesco Norge og co-president for det Internasjonale Fredskontoret i Paris, Karin

Utas-Carlsson frå den svenske fredsørsla, Bengt-Åke Berg, nestleiar i Folkerørsla Nej till EU og Lave Broch frå Bornholm. Broch er ein gammal travar i Fritt Norden og Folkebevægelsen mot EU, og han er no medstiftar av eit nytt dansk parti, Demokraterne.

I tillegg hadde vi tre historiske føredrag: Susanne Urban frå Internasjonale Kvinnelige for Fred og Fridom (IKFF) orienterte om Jonatunet, Johan Galtung og Hardangerakademiet. Samt Leiv Olsen, historikar, norrøn-ekspert og tidlegare leiar for Rogaland Nei til EU, førelas om 1200- og 1300-talet; om korleis Norge var den aggressive pådrivaren for union med Sverige og Danmark, og om kontrollen over naturressursane våre; om Norges nedgang på 1300-talet og oppgang på 1900-talet – og farane landet står føre i dag. Mykje av føredraget tok livet av mytar vi er flaska opp med i historietimane i skulen. Og Olav Randen, geitebonde, forfattar og tidlegare leiar for Noregs Mållag, fortalde om beredskap og sjølvforsyning, og gav eit historisk oversyn over *Svolt i Norden*, som også er tittelen på boka hans om emnet.

Kvar einaste av desse innleiarane fortener eit fylldig referat, så gode som dei var, men plassen her strekk ikkje til. I denne omgangen får det halde med sluttresolusjonen, som vart vedteken av Folkeriksdagen i plenum den siste dagen, den 1. september.

Nordisk Folkeriksdag går på omgang i dei nordiske landa, og neste år, i 2025, er det Sverige sin tur.

Uttalelse: Norden har utviklet seg fra fredsregion til stor frontlinje

Folk er redde. Vi stoler ikke på at dagens politikk og prioriteringer gir beredskap til å håndtere de eksistensielle fellestruslene vi står overfor. Fire spørsmål: Hvilke av momentene nedenfor vil ditt parti stille seg bak/ hvordan vil ditt parti støtte?

- 1) arbeidet med å utvide dagens sikkerhetstenking fra ren militær sikkerhet basert på våpen og avskrekking, til å vektlegge

menneskelig og felles sikkerhet gjennom samarbeid om fred, klima, miljø og rettferdig fordeling – med prioritering av FN foran militære allianser.

- 2) arbeidet for å bygge ned atomtrusselen ved å signere, ratifisere og iverksette FNs atomvåpenforbud; ta atomvåpen ut av høy beredskap; øke varslings- og vedta ikke-førstebruk av atomvåpen; etablere beredskap i tilfelle radioaktive utslipp fra reaktordrevne fartøy i norske farvann og Østersjøen; arbeide for Norden og Arktis som atomvåpenfrie soner.

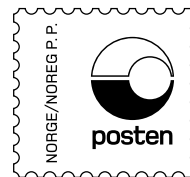
- 3) **arbeidet for å prioritere beredskap** basert på selvforsyning, matberedskap/desentraliserte kriselagre for tre år, mangfold i jordbruket, samt kulturarv – for slik å være forberedt på at infrastruktur kan bli ødelagt i tilfelle vind/tørke/ flom/ skred/ skogbranner/ epidemier, kollaps i det økonomiske systemet, krig, med mer.

- 4) arbeidet for å fremme fredskultur bl.a. ved etablering av: samarbeidende fredssentre i alle de nordiske landene; styrket nordisk kulturelt samarbeid; etablering av fredsdepartement eller fredsdirek-

torat; fredsundervisning og ikke-voldelig konflikthåndtering på alle nivå i skolen, på universitetene og i etatene.

Bakgrunn for våre spørsmål: Den pågående opprustningen truer hele menneskehetens overlevelse og går på bekostning av det livsviktige samarbeid om miljø og velferd på tvers av nasjonale grenser.

RETURADRESSE
Sosialistisk framtid
v/ Aslak Storaker
Kollåsveien 52
4900 Tvedestrand

Hvis jeg må dø,
må du leve
for å fortelle min historie
og selge tingene mine,
for å kjøpe et stykke tøy
og noen bånd,
(gjør den hvit med en lang hale)
slik at et barn, et sted i Gaza
som ser himmelen i øynene og
venter på faren som forsvant i
flammer -
og ikke fikk tatt farvel med
noen
ikke engang sine egne
ikke engang seg selv,
ser dragen,
min drage som du har laget, fly
opp
høyt der oppe
og tror et øyeblikk at en engel er
der
og kommer tilbake med
kjærlighet
Hvis jeg må dø
la det bringe håp
la det bli en fortelling

*Refaat Alareer (1979-2023).
Opprinnelig publisert på X på engelsk
01.11.23. Oversatt til norsk av Åse
Møller-Hansen.*

*Alreer ble drept av et israelsk bombeangrep
sammen med sin bror, søster og fire nevøer 6.
desember 2023.*